

Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Σχολή Ανθρωπιστικών και Κοινωνικών Επιστημών

Παιδαγωγικό Τμήμα Ειδικής Αγωγής

«Ζητήματα ταυτότητας και έκφρασης φύλου:
Αντιλήψεις εκπαιδευτικών και στάσεις για τη
δημιουργία συμπεριληπτικού σχολικού
περιβάλλοντος»

1η επιβλέπουσα: Μπεαζίδου Ελευθερία

2η επιβλέπουσα: Ρούση Χριστίνα

Φοιτήτρια: Μπίτσα Μαριάννα / Α.Μ. 1020093

Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας
Σχολή Ανθρωπιστικών και Κοινωνικών Επιστημών
Παιδαγωγικό Τμήμα Ειδικής Αγωγής

«Ζητήματα ταυτότητας και έκφρασης φύλου : Αντιλήψεις εκπαιδευτικών και στάσεις για τη δημιουργία συμπεριληπτικού σχολικού περιβάλλοντος»

1^η επιβλέπουσα: Μπεαζίδου Ελευθερία

2^η επιβλέπουσα: Ρούση Χριστίνα

Φοιτήτρια: Μπίστα Μαριάννα | Α.Μ.: 1020093

Βόλος, 2024

Ευχαριστίες

Θα ήθελα να εκφράσω τις ειλικρινείς μου ευχαριστίες προς όλους όσους συνέβαλαν στην ολοκλήρωση αυτής της πτυχιακής εργασίας. Θέλω να ευχαριστήσω πρωτίστως την κυρία Μπεαζίδου Ελευθερία, επιβλέπουσα καθηγήτρια της παρούσας εργασίας, για την ανοιχτότητα της, αλλά και για το γνήσιο ενδιαφέρον που επέδειξε για το θέμα της εργασίας. Νιώθω απέραντη ευγνωμοσύνη για την υποστήριξη, την εμπιστοσύνη, για την άμεση ανταπόκριση και καθοδήγηση της, καθ' όλη την διαδικασία εκπόνησης και συγγραφής της πτυχιακής. Οι ενθαρρυντικές της συμβουλές συνέβαλαν καθοριστικά στην ολοκλήρωση αυτής της όμορφης διαδικασίας. Θα ήθελα να ευχαριστήσω επίσης, τη δεύτερη επιβλέπουσα καθηγήτρια της εργασίας, κυρία Ρούση Χριστίνα, για τη σημαντική συμβολή της.

Επιπρόσθετα θα ήθελα να ευχαριστήσω όλους τους εκπαιδευτικούς που συμμετείχαν στο ερευνητικό κομμάτι της εργασίας, συμβάλλοντας με αυτόν τον τρόπο στην κατανόηση ενός τόσο σημαντικού ζητήματος και αποτελώντας ακρογωνιαίο λίθο στη μελέτη του. Εκ παραλλήλου, θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά όλους τους φίλους και συναδέλφους μου που βοήθησαν στη διασπορά του ερωτηματολογίου. Η ανταπόκρισή τους συνέβαλε σημαντικά στην αύξηση του αριθμού των συμμετεχόντων, επιτρέποντας έτσι την αντιπροσωπευτική ανάλυση των αποτελεσμάτων. Η γενναιότητα και η αφοσίωσή τους αξίζουν ιδιαίτερη μνεία, αναγνώριση και εκτίμηση. Τέλος, θα ήθελα να ευχαριστήσω όλους τους φίλους μου που ανήκουν στη ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητα, γιατί η παρουσία τους στη ζωή μου, αποτέλεσε για εμένα πηγή έμπνευσης και έναυσμα να εργαστώ για την προώθηση της κοινωνικής δικαιοσύνης και την αποδοχή της διαφορετικότητας.

« Η ισότητα σημαίνει περισσότερα από τη ψήφιση νόμων. Η μάχη είναι πραγματικά κερδισμένη στις καρδιές και στο μυαλό της κοινότητας, όπου εκεί πραγματικά μετράει»

Barbara Gittings

Περίληψη

Η κατανόηση και αποδοχή της διαφορετικότητας στα σχολεία είναι κρίσιμος παράγοντας για την προώθηση ενός περιβάλλοντος που ενθαρρύνει την πολυμορφία και την ανοχή. Στην παρούσα εργασία εξετάζονται οι στάσεις των εκπαιδευτικών πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης απέναντι σε θέματα ταυτότητας και έκφρασης φύλου, καθώς και σεξουαλικού προσανατολισμού στο μαθητικό πληθυσμό.

Ο σκοπός της έρευνας είναι να αναλύσει και να κατανοήσει τις δυναμικές που επηρεάζουν την υποστήριξη και αντιμετώπιση τέτοιων ζητημάτων στο σχολείο και να διερευνήσει πώς οι στάσεις των εκπαιδευτικών επηρεάζουν τις προσπάθειές τους για τη δημιουργία συμπεριληπτικού σχολικού περιβάλλοντος.

Πραγματοποιήθηκε ποσοτική έρευνα που διεξήχθη με ερωτηματολόγια που συμπλήρωσαν 178 εκπαιδευτικοί και αναλύθηκαν στατιστικά. Τα αποτελέσματα ανέδειξαν ότι οι στάσεις των εκπαιδευτικών απέναντι στην ομοφυλοφιλία είναι πιο θετικές από προηγούμενα χρόνια, παρόλα αυτά παρουσιάζουν εσωτερικευμένα ομοφοβικά στοιχεία. Επίσης, κοινωνικό-δημογραφικά στοιχεία όπως η κατοικία σε αγροτικές περιοχές, η ηλικία και το μορφωτικό επίπεδο επηρεάζουν αρνητικά τις στάσεις απέναντι στην ομοφυλοφιλία και συνδέονται με μικρότερη υποστήριξη σε μαθητές με διαφορετική ταυτότητα φύλου και σεξουαλικό προσανατολισμό. Εν κατακλείδι, η έρευνα ανέδειξε ότι οι εκπαιδευτικοί δεν αισθάνονται ακόμα έτοιμοι να διαχειριστούν τέτοια ζητήματα.

Η έρευνα καταλήγει ότι υπάρχει ανάγκη για συνεχή εκπαίδευση και ευαισθητοποίηση των εκπαιδευτικών, ώστε να μπορούν να διαχειρίζονται αποτελεσματικά και με ευαισθησία τα ζητήματα ταυτότητας φύλου και σεξουαλικότητας για τη δημιουργία ενός σχολείου ασφαλούς για όλους τους μαθητές.

Λέξεις κλειδιά: Εκπαιδευτικοί, δημοτικό σχολείο, συμπεριληπτικό σχολείο, ταυτότητα φύλου, έκφραση φύλου, ομοφυλοφιλία, ομοφοβία.

Abstract

The understanding and acceptance of diversity in schools is a critical and decisive factor for promoting an environment that encourages and fosters diversity and tolerance. This study examines the attitudes of primary education teachers towards issues of gender identity and expression, as well as sexual orientation in the student population.

The purpose of the research is to analyze and understand the dynamics that influence the support and handling of such issues in schools and to investigate how teachers' attitudes affect their efforts to create an inclusive school environment.

A quantitative study was conducted using questionnaires completed by 178 teachers, which were then analyzed statistically. The results showed that teachers' attitudes towards homosexuality are more positive than in previous years, although they still exhibit internalized homophobic elements. Additionally, socio-demographic factors such as residence in rural areas, age, and educational level negatively affect attitudes towards homosexuality and are causally linked to lower support for students with different gender identities and sexual orientations. In conclusion, the research highlighted that teachers still do not feel ready to manage such issues.

The research concludes that there is a need for ongoing education and sensitization of teachers so that they can effectively and sensitively handle issues of gender identity and sexuality to create a safe school environment for all students.

Keywords: Teachers, primary school, inclusive school, gender identity, gender expression, homosexuality, homophobia

Περιεχόμενα

Ευχαριστίες	2
Περίληψη	3
Abstract	4
Κατάλογος πινάκων και σχημάτων	7
Συντομεύσεις	9
Εισαγωγή	10
Βιβλιογραφική ανασκόπηση	11
ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΜΕΡΟΣ	17
1.ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ.....	17
1.1 Κοινωνική Κατηγοριοποίηση και Κοινωνική Ταυτότητα.....	17
1.2 Η έννοια της ταυτότητας του φύλου.....	20
1.3 Σεξουαλικός προσανατολισμός.....	22
1.4 Ομοφυλοφιλική ταυτότητα και το βιολογικό υπόβαθρο της: Συνδέοντας την ταυτότητα με τη φύση.....	26
2 ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΑΠΟΔΟΧΗ: ΕΜΠΟΔΙΑ ΚΑΙ ΠΡΟΚΛΗΣΕΙΣ.....	28
2.1 Προκαταλήψεις - στερεότυπα.....	28
2.2 Στάσεις και συμπεριφορά	31
2.3 Ρατσισμός και ομοφοβία.....	32
3.ΔΙΑΦΟΡΕΤΙΚΟΤΗΤΑ ΣΤΑ ΣΧΟΛΕΙΑ: ΑΝΑΓΚΗ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑΣ ΣΥΜΠΕΡΙΛΗΠΤΙΚΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ.....	33
3.1 Αποδοχή διαφορετικότητας από τον εαυτό και από τους άλλους.....	33
3.2 Ομοφοβικός εκφοβισμός και βία στο σχολείο	35
3.3 Προτάσεις δημιουργίας ενός συμπεριληπτικού σχολείου	37
ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΜΕΡΟΣ	42
4. Μεθοδολογία	42
4.1 Δείγμα	42

4.2 Μέθοδος συλλογής δεδομένων	43
4.3 Διαδικασίες συλλογής δεδομένων	45
4.4 Αναλύσεις	46
5. Αποτελέσματα	76
Συζήτηση.....	77
Πλεονεκτήματα και περιορισμοί	83
Συμπεράσματα	84
Αναφορές	86
Παράρτημα.....	93

Κατάλογος πινάκων και σχημάτων

<u>Σχήμα 1</u> : βιο-οικολογικό μοντέλο Bronfenbrenner.....	40
<u>Πίνακας 1</u> :Κατανομή δημογραφικών χαρακτηριστικών του δείγματος.....	48
<u>Πίνακας 2</u> : Κατανομή ηλικίας και έλεγχος ανεξαρτησίας ως προς το φύλο.....	48
<u>Πίνακας 3</u> : Κατανομή οικογενειακής κατάστασης και έλεγχος ανεξαρτησίας ως προς το φύλο.....	48
<u>Πίνακας 4</u> : Κατανομή επιπέδου εκπαίδευσης και έλεγχος ανεξαρτησίας ως προς το φύλο.....	49
<u>Πίνακας 5</u> : Κατανομή υπηρεσιακής κατάστασης και έλεγχος ανεξαρτησίας ως προς το φύλο.....	49
<u>Πίνακας 6</u> : Κατανομή τομέα διδασκαλίας και έλεγχος ανεξαρτησίας ως προς το φύλο.....	49
<u>Πίνακας 7</u> : Κατανομή προϋπηρεσίας και έλεγχος ανεξαρτησίας ως προς το φύλο.....	50
<u>Πίνακας 8</u> : Κατανομή τόπου κατοικίας και έλεγχος ανεξαρτησίας ως προς το φύλο.....	50
<u>Πίνακας 9</u> : Έλεγχος εσωτερικής συνέπειας της διάστασης «Στάσεις απέναντι στη γυναικεία ομοφυλοφιλία».....	51
<u>Πίνακας 10</u> : Έλεγχος εσωτερικής συνέπειας της διάστασης «Στάση απέναντι στους ομοφυλόφιλους άνδρες».....	52
<u>Πίνακας 11</u> : Έλεγχος εσωτερικής συνέπειας της διάστασης «Στάσεις απέναντι στην αντρική ομοφυλοφιλία».....	53
<u>Πίνακας 12</u> : Έλεγχος εσωτερικής συνέπειας της διάστασης «Στάση απέναντι στις ομοφυλόφιλες γυναίκες».....	54
<u>Πίνακας 13</u> : Κατανομή βαθμολογία στάσεων εκπαιδευτικών απέναντι στην ομοφυλοφιλία.....	56

<u>Πίνακας 14:</u> Σύγκριση στάσεων απέναντι στη γυναικεία ομοφυλοφιλία ως προς τα δημογραφικά χαρακτηριστικά των εκπαιδευτικών.....	57
<u>Πίνακας 15:</u> Σύγκριση στάσης απέναντι στους ομοφυλόφιλους άνδρες ως προς τα δημογραφικά χαρακτηριστικά των εκπαιδευτικών.....	58
<u>Πίνακας 16:</u> . Σύγκριση στάσης απέναντι στην αντρική ομοφυλοφιλία ως προς τα δημογραφικά χαρακτηριστικά των εκπαιδευτικών.....	59
<u>Πίνακας 17:</u> Σύγκριση στάσης απέναντι στις ομοφυλόφιλες γυναίκες ως προς τα δημογραφικά χαρακτηριστικά των εκπαιδευτικών.....	60
<u>Πίνακας 18:</u> Σύγκριση στάσεων απέναντι στη γυναικεία και αντρική ομοφυλοφιλία ως δημογραφικά χαρακτηριστικά των εκπαιδευτικών.....	61
<u>Πίνακας 19:</u> Σύγκριση στάσεων απέναντι στους άντρες και γυναίκες ομοφυλόφιλους ως δημογραφικά χαρακτηριστικά των εκπαιδευτικών.....	62
<u>Πίνακας 20:</u> Συσχέτιση μεταξύ στάσεων απέναντι στην ομοφυλοφιλία.....	65
<u>Πίνακας 21:</u> Κατανομή συμβουλευτικής στάσης εκπαιδευτικών σε περίπτωση εκμυστήρευσης σεξουαλικής ταυτότητας μαθητή.....	66
<u>Πίνακας 22:</u> Κατανομή στάσης εκπαιδευτικών σχετικά με τη διαχείριση θεμάτων έκφρασης φύλου μαθητών στο σχολικό περιβάλλον.....	66
<u>Διάγραμμα 1:</u> Κατανομή στάσης εκπαιδευτικών σχετικά με ζητήματα έκφρασης φύλου μαθητών στο σχολικό περιβάλλον.....	67
<u>Πίνακας 23:</u> Ανάλυση σε κύριες συνιστώσες στάσης εκπαιδευτικών σχετικά με την διαχείριση θεμάτων έκφρασης φύλου μαθητών στο σχολικό περιβάλλον.....	69
<u>Πίνακας 24:</u> . Έλεγχος εσωτερικής συνέπειας στάσης εκπαιδευτικών σχετικά με την διαχείριση θεμάτων έκφρασης φύλου μαθητών στο σχολικό περιβάλλον.....	69
<u>Πίνακας 25:</u> Σύγκριση στάσεων των εκπαιδευτικών δημοτικών απέναντι στην αντιμετώπιση θεμάτων ταυτότητας φύλου και σεξουαλικού προσανατολισμού στο σχολείο ως προς τα δημογραφικά χαρακτηριστικά.....	70
<u>Πίνακας 26:</u> . Διερεύνηση παραγόντων που επιδρούν στη στάση εκπαιδευτικών σχετικά με την διαχείριση θεμάτων έκφρασης φύλου μαθητών στο σχολικό περιβάλλον.....	72

<u>Πίνακας 27</u> : Κατανομή ετοιμότητας εκπαιδευτικών στην αντιμετώπιση ζητημάτων στο σχολικό περιβάλλον.....	72
<u>Πίνακας 28</u> : Σύγκριση ετοιμότητας εκπαιδευτικών στην αντιμετώπιση ζητημάτων στο σχολείο ως προς τα δημογραφικά χαρακτηριστικά.....	74
<u>Διάγραμμα 2</u> : Κατανομή ετοιμότητας εκπαιδευτικών στην αντιμετώπιση ζητημάτων ταυτότητας φύλου στο σχολικό περιβάλλον.....	73

Συντομεύσεις

ΛΟΑΤΚΙ+ : Λεσβία, Ομοφυλόφιλος, Αμφιφυλόφιλος, Τρανς, Κούιρ, Ίντερσεξ άτομα

LGBTQI+: Lesbian, Gay, Bisexual, Transgender Queer Intersex

SOGIESC: Sexual Orientation, Gender Identity, Expression, Sex, Sex Characteristics

UNESCO: United Nations Educational, Scientific, and Cultural Organization

DSM: Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders

SPSS: Statistical Package for the Social Sciences

Εισαγωγή

Η αναγνώριση και η βαθιά κατανόηση της ποικιλομορφίας της σεξουαλικότητας και της έκφρασης ταυτότητας φύλου στο εκπαιδευτικό περιβάλλον είναι ένα φλέγον ζήτημα που έχει αποκτήσει αυξανόμενη σημασία στη σύγχρονη κοινωνία. Οι εκπαιδευτικοί αποτελούν σημαντικούς παράγοντες στη διαμόρφωση των στάσεων των μαθητών έναντι αυτών των θεμάτων, επομένως, η εξέταση των προσωπικών τους αντιλήψεων και της ετοιμότητας τους να αντιμετωπίσουν τα ζητήματα σεξουαλικότητας και της ταυτότητας φύλου αποτελεί ακρογωνιαίο λίθο για τη δημιουργία ενός συμπεριληπτικού περιβάλλοντος που προωθεί την πολυμορφία και την ανοχή.

Η εργασία χωρίζεται σε δύο μέρη, στο θεωρητικό μέρος και το ερευνητικό. Στην πρώτη ενότητα του θεωρητικού μέρους της παρούσας εργασίας γίνεται μία παρουσίαση αντίστοιχων ερευνών σχετικές με το θέμα, προσφέροντας μια εμπειρισταωμένη και ευρεία επισκόπηση του υπάρχοντος γνωστικού υλικού. Αυτό το θεωρητικό υπόβαθρο επιδιώκει να αναδείξει τη σημασία της προηγούμενης έρευνας στον τομέα, προσφέροντας έτσι ένα πλαίσιο κατανόησης για την τρέχουσα μελέτη και ενισχύοντας την αξιοπιστία και τη σημαντικότητα των παρουσιαζόμενων αποτελεσμάτων.

Εν συνεχεία, αναλύεται η έννοια της κοινωνικής ταυτότητας ως απόρροια της κοινωνικής κατηγοριοποίησης. Γίνεται αναφορά στο κοινωνικό φύλο, στον σεξουαλικό προσανατολισμό και στην ομοφυλοφιλική ταυτότητα. Σε επόμενες ενότητες αναλύεται η φύση των στερεότυπων και των προκαταλήψεων, ως απότοκα των κοινωνικών κατηγοριοποιήσεων. Γίνεται μνεία στις στάσεις και στον ρόλο που διαδραματίζουν στη ανθρώπινη συμπεριφορά. Στο τέλος του θεωρητικού μέρους γίνεται αναφορά για τον ομοφοβικό εκφοβισμό και την βία που λαμβάνει χώρα στους κόλπους του σχολείου και παρατίθενται πρακτικές για τη δημιουργία ενός συμπεριληπτικού σχολικού περιβάλλοντος.

Στο ερευνητικό κομμάτι της εργασίας παρουσιάζονται η μεθοδολογία της έρευνας, το δείγμα που διεξήχθη η έρευνα, η μέθοδος και οι διαδικασίες συλλογής και τέλος παρουσιάζονται οι αναλύσεις των αποτελεσμάτων. Η εργασία ολοκληρώνεται με τα συμπεράσματα και τη συζήτησή τους σε αντιπαραβολή με τη διεθνή βιβλιογραφία. Εκ παραλλήλου, γίνεται αναφορά στους περιορισμούς της παρούσας έρευνας καθώς και στη συμβολή της στο δημόσιο διάλογο.

Βιβλιογραφική ανασκόπηση

Μέσα από μία ενδεδειγμένη μελέτη επί του θέματος διαπιστώθηκε ότι οι μαθητές που παρουσιάζουν διαφορετικό σεξουαλικό προσανατολισμό και ταυτότητα φύλου, αντιμετωπίζουν δυσκολίες προσαρμογής και ακαδημαϊκά προβλήματα στο σχολικό περιβάλλον. Τροχοπέδη στην ομαλή προσαρμογή τους δεν αποτελεί η ταυτότητα φύλου τους ή ο σεξουαλικός προσανατολισμός, αλλά κυρίως οι διακρίσεις, οι αλληλεπιδράσεις με αρνητική χροιά, η παρενόχληση και ο εκφοβισμός που βιώνουν.

Η φοίτηση στο σχολείο είναι μείζονας σημασίας για την ευημερία τους, εξαιτίας του μεγάλου χρόνου που περνούν σε αυτό. Συνακόλουθα, αν το σχολικό περιβάλλον δεν είναι ένα ασφαλές και υποστηρικτικό πλαίσιο, οι ίδιοι οι μαθητές συντρέχουν υψηλό κίνδυνο να βιώσουν κοινωνικό-συναισθηματικές και ακαδημαϊκές προκλήσεις. Συγκεκριμένα, η παρενόχληση που εκφράζεται με λεκτικό τρόπο αποτελεί προγνωστικό παράγοντα για εμφάνιση τραυματικού άγχους, διαταραχές φαγητού και ύπνου σε αυτούς τους μαθητές. Συγκριτικά με τους ετερόφυλους μαθητές, οι μαθητές/τριες με διαφορετική ταυτότητα φύλου και σεξουαλικότητα διατρέχουν υψηλό κίνδυνο για αυτοκαταστροφικές συμπεριφορές και αυτοκτονικούς ιδεασμούς (Swanson & Getttinger, 2016). Σε μία έρευνα που διεξήχθη στο Ηνωμένο Βασίλειο σε μία ομάδα ΛΟΑΤΚΙ+ συμμετεχόντων, αναδείχθηκε ότι το 50% κατά τη διάρκεια βίωσης παρενόχλησης στο σχολείο, είχαν σκεφτεί να αυτοκτονήσουν ή να αυτοτραυματιστούν, ενώ το 40% είχε εμπλακεί σε τέτοια δράση (Douglas et al., 1999).

Μία άλλη εθνική έρευνα που διεξήχθη στις Η.Π.Α, το 2019, σε 16.713 μαθητές (13-21 ετών) που ανήκαν στη ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητα, σχετικά με το σχολικό κλίμα ανέδειξε σημαντικά στοιχεία αναφορικά με τη σχολική πραγματικότητα που βιώνει αυτή η ομάδα μαθητών απλά επειδή δεν ανήκει στη νόρμα της ετεροκανονικότητας. Συγκεκριμένα, το 59,1 % νοιώθουν ανασφάλεια στο σχολείο εξαιτίας του σεξουαλικού προσανατολισμού και την έκφραση φύλου τους. Το 68,7 % των μαθητών έχουν υποστεί λεκτική κακοποίηση για τη σεξουαλικότητά τους και το 56,9% με βάση την ταυτότητα φύλου, ενώ το 25,7% έχει παρενοχληθεί σωματικά, εξαιτίας του σεξουαλικού προσανατολισμού και το 21,8% με βάση την ταυτότητα φύλου. Οι περισσότεροι από τους μισούς μαθητές δεν ανέφεραν ποτέ το περιστατικό στο προσωπικό του σχολείου, εξαιτίας αμφιβολιών για την αποτελεσματική παρέμβαση τους. Εκ παραλλήλου, κάτι παραπάνω από το 60% ανέφεραν ότι σε αναφερόμενο περιστατικό οι εκπαιδευτικοί δεν έλαβαν δράση. Σημαντικά στοιχεία της παρούσας έρευνας είναι ότι αυτή η ομάδα

μαθητών παρουσιάζουν περισσότερα περιστατικά απουσιών από το σχολείο, χαμηλές επιδόσεις, καταθλιπτικά επεισόδια και χαμηλότερη αυτοεκτίμηση (Kosciw et al., 2020).

Παρόμοια έρευνα αναφορικά με το σχολικό κλίμα επικυρώνει ότι οι μαθητές θεωρούν το σχολικό περιβάλλον μη ασφαλές, με τη πλειοψηφία τους να έχουν βιώσει παρενόχληση στους χώρους του σχολείου, εκ των οποίων ένα μεγάλο ποσοστό δεν το έχουν αναφέρει στο προσωπικό του σχολείου (57%), ενώ όσοι, εν τέλει, το έκαναν βίωσαν ελλιπή ανταπόκριση (Grevtak et al., 2013).

Αντίστοιχη έρευνα στα ελληνικά δεδομένα, που διεξήχθη από τη Colour Youth (Κοινότητα LGBTQ Νέων Αθήνας), ανέδειξε ότι πάνω από 1 στα 3 παιδιά έχουν δεχθεί λεκτική παρενόχληση, με μεγάλο αριθμό να δηλώνουν ότι καθυστερούν να φύγουν ή δεν βγαίνουν στο διάλειμμα για να αποφύγουν να αντιμετωπίσουν πιθανό εκφοβισμό. Αντίστοιχα, 1 στα 7 παιδιά έχουν πέσει θύματα σωματικής παρενόχλησης και βίας. Πολλά παιδιά δεν έχουν κάνει αναφορά αυτού του περιστατικού στο εκπαιδευτικό προσωπικό, ή ακόμα και αν κάποια το έκαναν, δεν αντιμετωπίστηκε το ζήτημα αποτελεσματικά. Από τη μεριά των εκπαιδευτικών που είναι παρόντες σε τέτοια περιστατικά μόνο 1 στους 3 εκπαιδευτικούς παρεμβαίνουν (Ηλιοπούλου κ.ά., 2018).

Οι αξίες που μεταδίδονται από τους εκπαιδευτικούς έχουν θεμελιώδη σημασία για την πορεία των μαθητών. Αναντίρρητα, οι μαθητές με διαφορετικό σεξουαλικό προσανατολισμό και ταυτότητα φύλου ευεργετούνται από τους υποστηρικτικούς εκπαιδευτικούς και τα οφέλη στη ζωή τους είναι πλείστα, τέτοια όπως σε τομείς αυτοεκτίμησης και ακαδημαϊκών επιτευγμάτων (McShane & Farren, 2023). Φαίνεται ότι παράγοντες, όπως η πρόσβαση ενός μαθητή σε έναν έμπιστο ενήλικα από το προσωπικό του σχολείου, η άνεση που νιώθει να συζητήσει μαζί του ζητήματα ταυτότητας φύλου και σεξουαλικότητας, η μεροληπτική ή/όχι γλώσσα που χρησιμοποιούν οι εκπαιδευτικοί, συνδέονται άρρηκτα με την προαγωγή συναισθημάτων αυτοεκτίμησης των μαθητών (Dessel et al., 2017).

Αρκετές έρευνες έχουν υπογραμμίσει τη σημασία των επιπέδων προκατάληψης, έναντι των ομοφυλόφιλων ανδρών και γυναικών, σε ομάδα με εκπαιδευτική ευθύνη και πως αυτές σχετίζονται με τις πρακτικές που υιοθετούν. Συγκεκριμένα, έχει επισημανθεί ότι οι εκπαιδευτικοί νιώθουν περισσότερο άβολα, από ότι θα έπρεπε, με ένα ομοφυλόφιλο άτομο, καθώς επίσης παρουσιάζουν ανησυχίες με την εγγύτητα ενός

ομοφυλόφιλου ανθρώπου με ένα παιδί. Η έρευνα παρότι ανέδειξε χαμηλά επίπεδα ομοφοβίας, παρουσιάζει υψηλότερη κρυφή ομοφοβία από ότι φανερή και ρητή, και τονίζει την ασυμφωνία μεταξύ προσωπικών αξιών και πιθανής συμπεριφοράς. Τέλος οι θρησκευτικές πεποιθήσεις φαίνεται ότι είναι μία σημαντική μεταβλητή που επηρεάζει τη στάση των εκπαιδευτικών όσον αφορά την προκατάληψη έναντι αυτών των ομάδων (Perez-Testor et al., 2010).

Ερευνητικά έχει αποδειχθεί ότι οι εκπαιδευτικοί, παρόλο που θεωρούν ότι έχουν μεγάλη σημασία οι υποστηρικτικές πρακτικές σε αυτούς τους μαθητές, παρατηρείται σημαντική απόκλιση στη συχνότητα ανάληψης δράσης, ενώ έχει αναδειχθεί ότι οι πολιτικές και πρακτικές σε επίπεδο σχολείου είναι καταλυτικής σημασίας και ενισχύουν τις υποστηρικτικές πρακτικές των εκπαιδευτικών (Swanson & Gettinger, 2016).

Παρόμοιες έρευνες που έχουν διεξαχθεί σε εκπαιδευτικούς αναδεικνύουν σημαντικά ευρήματα, τέτοια όπως, ότι ενώ πολλοί εκπαιδευτικοί εγκρίνουν την εκπαίδευση χωρίς αποκλεισμούς, οι ίδιοι δεν αισθάνονται άνετα να την εφαρμόσουν. Πολλοί εκπαιδευτικοί ενώ προασπίζονται τα δικαιώματα των ΛΟΑΤΚΙ+ ατόμων, ως ανθρώπινα δικαιώματα, δεν μιλούν στους μαθητές τους για τέτοια ζητήματα. Σημαντική διαφορά παρατηρείται στο βαθμό που θεωρούν τα σχολεία ασφαλή για τους ΛΟΑΤΚΙ+ μαθητές, με τους ΛΟΑΤΚΙ+ εκπαιδευτικούς να θεωρούν τα σχολεία μη ασφαλή, έναντι των ετερόφυλων εκπαιδευτικών και αυτό μπορεί να εξηγηθεί με την υπόθεση ότι οι πρώτοι αντιλαμβάνονται και γνωρίζουν τα ομοφοβικά περιστατικά έναντι των δεύτερων. Εν αντιθέσει, υψηλά επίπεδα σχολικής ασφάλειας εξέφρασαν εκπαιδευτικοί που εφάρμοσαν πολιτικές κατά της ομοφοβίας και τρανσφοβίας (Taylor et al., 2016).

Αντίστοιχες έρευνες υπογραμμίζουν τη δυναμική της τοποθεσίας του σχολείου, της κατάρτισης των εκπαιδευτικών, τις σχετικές εμπειρίες με τέτοια θέματα αλλά και τις γνώσεις των εκπαιδευτικών, τα χρόνια προϋπηρεσίας τους, ως εφάμιλλα με την άνεση τους να εφαρμόσουν τέτοια θέματα στη διδασκαλία τους. Ενώ έχει αποδειχθεί η σπουδαιότητα της επιμόρφωσης των εκπαιδευτικών, παρόλα αυτά παρουσιάζεται σημαντική έλλειψη γνώσης και εκπαίδευσης σε θέματα σεξουαλικού προσανατολισμού και ταυτότητας φύλου (Goldstein-Scultz, 2022). Μία αντίστοιχη έρευνα υπογραμμίζει την έλλειψη γνώσης σχετικά με ζητήματα έκφρασης φύλου και ομοερωτικότητας, με τη συντριπτική πλειοψηφία εκπαιδευτικών να μην έχουν λάβει επαρκή εκπαίδευση σε

τέτοια θέματα. Εκ παραλλήλου, διαφαίνεται ότι υπάρχουν μικτές αντιλήψεις σχετικά με τι πρέπει να συζητιέται στους κόλπους του σχολείου (Mcshane & Farren, 2023). Τουναντίον, οι εκπαιδευτικοί που αισθάνονται ασφάλεια να ασχοληθούν με τέτοια ζητήματα στο σχολικό περιβάλλον είναι αυτοί που η σχολική περιφέρεια που ανήκουν υποστηρίζει πρακτικές υπεράσπισης των ΛΟΑΤΚΙ+ μαθητών, παρόλα αυτά όμως, παρουσιάζουν μερική ανησυχία για τις αντιδράσεις των γονέων και των μαθητών όταν τις εφαρμόζουν (Schneider & Dimitrio, 2008).

Στο ελληνικό πλαίσιο τα τελευταία χρόνια παρατηρείται στροφή του ερευνητικού ενδιαφέροντος στις στάσεις των εκπαιδευτικών απέναντι σε εκφάνσεις έκφρασης ταυτότητας φύλου και σεξουαλικότητας στο σχολείο. Μία σχετική έρευνα που πραγματοποιήθηκε σε εκπαιδευτικούς πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης παρουσίασε σημαντικά ευρήματα που αναδεικνύουν την έλλειψη της ετοιμότητας των εκπαιδευτικών να ασχοληθούν αποτελεσματικά με τέτοια ζητήματα και οι μεταβλητές που επηρεάζουν τον τρόπο παρέμβασης σε περιστατικά ομοφοβικού εκφοβισμού φαίνεται να είναι οι γνώσεις αλλά και οι στάσεις που έχουν οι ίδιοι εκπαιδευτικοί (Κυπράκη, 2023). Σύμφωνα με άλλη ελληνική έρευνα οι εκπαιδευτικοί φαίνεται να μη γνωρίζουν αρκετά πράγματα σχετικά με ζητήματα έκφρασης φύλου και σεξουαλικότητας, με αποτέλεσμα να αναπαράγουν στερεότυπα και να είναι οι ίδιοι απρόθυμοι να αναλάβουν δράση αναγνωρίζοντας ως εμπόδια τους γονείς και τους άλλους μαθητές, καθώς και την ανεπαρκή εκπαίδευση τους. Όλα αυτά σκιαγραφούν το ελληνικό σχολείο έναν μη ασφαλή χώρο για όλους τους μαθητές (Αργύρη, 2023). Αντίστοιχα, και διευθυντικά στελέχη σε χώρους εκπαίδευσης (Πρωτοβάθμια-Δευτεροβάθμια) παρουσιάζονται με ελλιπή κατάρτιση και φανερή απειρία, γεγονός που καθιστά τα ελληνικά σχολεία λιγότερο συμπεριληπτικά (Χαρέλα, 2022). Φαίνεται ο τόπος διαμονής, η ηλικία, τα χρόνια υπηρεσίας αλλά και η εκπαίδευση που έχουν λάβει οι εκπαιδευτικοί να διαδραματίζουν ρόλο στις στάσεις τους απέναντι στην ομοφοβία. Τέλος, αναδεικνύεται να κυριαρχεί η μοντέρνα ομοφοβία έναντι της παραδοσιακής ομοφοβίας, που σχετίζονταν με επιχειρήματα που βασίζονται στην ηθική, να εκλείπει (Καραδήμος, 2022). Ανησυχίες εκπαιδευτικών για τις αντιδράσεις των γονέων, τους κάνουν να είναι απρόθυμοι να ασχοληθούν, στο πλαίσιο του σχολείου, με τέτοια ζητήματα, υιοθετώντας είτε ουδέτερη στάση, είτε μία διακριτική προσέγγιση (Gerouki, 2010). Κάποιες προσπάθειες ένταξης στο εκπαιδευτικό γίγνεσθαι τέτοιων θεμάτων, δια μέσω των θεματικών εβδομάδων, που εισήγαγε το Υπουργείο Παιδείας, ανέδειξαν απροθυμία εκπαιδευτικών να

ασχοληθούν με θέματα σεξουαλικού προσανατολισμού και έκφρασης φύλου και ανήγαγαν την έλλειψη πληροφόρησης ως σημαντική συνιστώσα (Πατεράκη κ.ά., 2018).

Παρατηρείται ότι η πλειοψηφία των ελληνικών ερευνών, όσον αφορά τις στάσεις των εκπαιδευτικών, επικεντρώνεται πλειοψηφικά στη δευτεροβάθμια και τριτοβάθμια εκπαίδευση. Αυτό πιθανόν εξηγείται από την κυρίαρχη αντίληψη ότι φαινόμενα έκφρασης φύλου και σεξουαλικότητας λαμβάνουν χώρα σε μεγαλύτερες τάξεις. Άλλη μία εξήγηση μπορεί να είναι ότι οι εκπαιδευτικοί δεν αντιλαμβάνονται περιστατικά ομοφοβικού εκφοβισμού στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση, που ενδεχομένως όμως να υποθάλλει (Λωρίδας, 2022). Ωστόσο η παρούσα εργασία, αξιολογώντας το κενό του ερευνητικού ενδιαφέροντος για την εκδήλωση του φαινομένου σε μικρότερες ηλικίες, αλλά και αναγνωρίζοντας το μέγεθος της επίδρασης αξιών συμπερίληψης και ανεκτικότητας της ετερότητας σε αυτήν την ηλικία, εστιάζει στη εμπειρία των εκπαιδευτικών σε αυτό το αναπτυξιακό στάδιο, της προεφηβείας. Εκ παραλλήλου, ο εκπαιδευτικός σε αυτές τις ηλικίες αποτελεί έναν σημαντικό άλλο, καθώς η επαφή μαζί του είναι πολύωρη και βαθιά προσωπική.

Μετά την ενδελεχή διερεύνηση και μελέτη της βιβλιογραφίας, όσον αφορά τις αρνητικές συνέπειες που βιώνουν οι μαθητές με διαφορετική σεξουαλικότητα και ταυτότητα φύλου στο σχολείο, αλλά και τις στάσεις των εκπαιδευτικών σε ένα τόσο σημαντικό ζήτημα διεγείρεται ένα έντονος προβληματισμός. Ένα κρίσιμο ερευνητικό πρόβλημα που προκύπτει είναι κατά πόσο οι στάσεις των εκπαιδευτικών επηρεάζουν την υποστήριξη αυτών των μαθητών και συμβάλλουν στη δημιουργία ενός συμπεριληπτικού και ασφαλούς σχολικού περιβάλλοντος. Η σπουδαιότητα της διερεύνησης των στάσεων έγκειται στο γεγονός ότι οι στάσεις μπορούν να αποτελέσουν προβλεπτικό παράγοντα για τη συμπεριφορά των ανθρώπων. Δηλαδή, μπορούμε να προβλέψουμε τη συμπεριφορά των ανθρώπων γνωρίζοντας τις στάσεις τους (Nolen-Hoeksema, et al., 2022). Με βάση το προαναφερθέν πρόβλημα, ο σκοπός της έρευνας είναι να αναλύσει και να κατανοήσει τις δυναμικές που επηρεάζουν την υποστήριξη και αντιμετώπιση αυτών των μαθητών. Συγκεκριμένα, η παρούσα έρευνα αποσκοπεί να διαπιστώσει τον τρόπο με τον οποίο οι στάσεις των εκπαιδευτικών επηρεάζουν τις προσπάθειες τους για τη δημιουργία ενός περιβάλλοντος που ενθαρρύνει την ποικιλομορφία και την αποδοχή.

Τα ερευνητικά ερωτήματα που θα αποτελέσουν εφελτήριο της εργασίας είναι τα κάτωθι:

1. Ποιες είναι οι στάσεις των εκπαιδευτικών απέναντι στους ομοφυλόφιλους άντρες και γυναίκες;
2. Πώς επηρεάζουν οι στάσεις των εκπαιδευτικών, απέναντι στην ομοφυλοφιλία, την αντιμετώπιση των θεμάτων ταυτότητας φύλου και του σεξουαλικού προσανατολισμού στο δημοτικό σχολείο;
3. Επηρεάζουν τα κοινωνικό-δημογραφικά στοιχεία των εκπαιδευτικών τις στάσεις τους απέναντι σε ζητήματα ταυτότητας φύλου και σεξουαλικότητας;
4. Αισθάνονται έτοιμοι οι εκπαιδευτικοί να αντιμετωπίσουν ζητήματα σεξουαλικότητας και έκφρασης φύλου στο σχολείο;

ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΜΕΡΟΣ

1.ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ

1.1 Κοινωνική Κατηγοριοποίηση και Κοινωνική Ταυτότητα

Η έννοια της ταυτότητας είναι πολύτιμη για τη μελέτη αλλά και τη βαθιά κατανόηση της δράσης και συγκρότησης συλλογικοτήτων και την κοινωνικοπολιτική σημασία στην αλληλεπίδραση του αυτοπροσδιορισμού και της αναγνώρισης από την ομάδα. Αδιαμφισβήτητα, τα άτομα είναι μοναδικά μέσα στον πλουραλισμό τους, αλλά η ατομικότητα τους αναπόδραστα συγκροτείται εξ ορισμού κοινωνικά. Μέσα από τη πρωτογενή αλλά και μεταγενέστερη κοινωνικοποίηση του ατόμου, μέσα από την αλληλόδραση του, ορίζει και επαναπροσδιορίζει τον εαυτό του. Η κατηγοριοποίηση αποτελεί μία γενική διαδικασία στην κοινωνία των ανθρώπων και προάγεται μέσα στο πλαίσιο εξωτερικών δια-ομαδικών σχέσεων. Για να προσληφθεί μία κοινωνική ταυτότητα χρειάζεται τα μηνύματα ταυτότητας να γίνονται αποδεκτά από τους σημαίνοντες Άλλους. Συνακόλουθα, η ταυτότητα είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με τη κατάταξη από τους άλλους (Jenkins, 2007).

Η κοινωνική ταυτότητα, σαν θεωρία πρωτοεμφανίστηκε από τους Tajfel και Turner το 1979, μέσα από την ερευνητική τους εργασία αναφορικά με την ανάλυση κοινωνικών κατηγοριών, όπου εισήγαγαν την έννοια της κοινωνικής ταυτότητας ως την αντίληψη του ατόμου για τον εαυτό του μέσα από τις ομάδες που ανήκει (Tajfel et al., 1979). Συνακόλουθα, η αίσθηση του εαυτού προκύπτει από τις κοινωνικές σχέσεις, τις ομάδες και τις κοινότητες που ανήκουμε, δηλαδή η αναδιαμόρφωση του εαυτού μας προκύπτει δια μέσου των κοινωνικών αλληλεπιδράσεων μας. Απότοκο της κοινωνικής ταυτότητας είναι η ενσωμάτωση κοινωνικών προσδοκιών και αξιών και η ανάπτυξη δεσμών με άλλα μέλη του κοινωνικού συνόλου (Ashmore et al., 2004).

Κάποιες κοινωνικές ταυτότητες σχετίζουν τα άτομα μαζί με άλλα, με τρόπο που παρουσιάζει ομοιότητα δια μέσου συλλογικοτήτων, ενώ κάποια άλλα άτομα διαφοροποιούνται. Η διάκριση αυτή θεωρείται αδρή και κατά αποκλειστικότητα αναλυτική. Οι ανθρώπινες ιδιότητες που ορίζονται ως αποδεκτές, αποδίδονται στα άτομα βάσει ρητών και άρρητων καθορισμένων κριτηρίων, με τρόπο συλλογικό. Η ιατρική, επί παραδείγματι, μπορεί μέσω κριτηρίων απόκλισης από ότι ορίζεται «φυσιολογικό», να

δημιουργεί ταξινομικές κατηγοριοποιήσεις (ψυχική ασθένεια, νοητική αναπηρία, μαθησιακές δυσκολίες κ.α.). Ο καθορισμός αυτών των κριτηρίων, δηλαδή όταν ορίζουμε ότι κάτι ανήκει σε ένα σύνολο, αυτόματα αυτό αποτελεί εφελτήριο της δημιουργίας ενός ορίου, που αποκλείει ότι βρίσκεται πέρα από αυτό. Η ταξινόμηση αφορά την κοινωνική και προσωπική ταυτότητα, που σε μεγάλο βαθμό έγκειται στον προσδιορισμό που δίνει το άλλο άτομο και μπορεί να εμπεριέχει την ταυτότητα που είναι υπό αμφισβήτηση. Αυτό σημαίνει ότι η ταυτότητα του ατόμου δεν αντιλαμβάνεται από τον άλλον απλά, αλλά συγκροτείται ενεργά. Αυτό συνακόλουθα δεν αφορά την κατηγοριοποίηση καθαυτή αλλά και την απόκριση και αντίδραση σε αυτήν. Μέσα στον χρόνο η κατηγοριοποίηση προκαλεί συνέπειες στο ίδιο το άτομο που κατηγοριοποιείται. Σαφώς, οι συνέπειες αυτές μπορεί να διαφέρουν ανάλογα το περιβάλλον και τη χρονική στιγμή (Jenkins, 2007).

Η κατηγοριοποίηση μας παρέχει πληροφορίες για άτομα που δε γνωρίζουμε, μας βοηθάει να αποσαφηνίσουμε και να νοηματοδοτήσουμε τον κόσμο, μειώνοντας έτσι την αβεβαιότητα και δίνοντας τη δυνατότητα να προβλέψουμε μια κοινωνική συμπεριφορά. Συνακόλουθα, η κατηγοριοποίηση προσφέρει περιγραφικές νόρμες για τον εαυτό και για τους άλλους (Crisp & Turner, 2023).

Ο κοινωνικός κόσμος είναι δομημένος σε πλείστες κοινωνικές κατηγορίες, κάποιες μεγάλες και κάποιες άλλες μικρότερες. Επί παραδείγματι, μερικές μεγάλες κοινωνικές κατηγορίες είναι η φυλή, η θρησκεία, ο σεξουαλικός προσανατολισμός, το φύλο κ.α., ενώ υπάρχουν και μικρότερης κλίμακας κοινωνικές κατηγοριοποιήσεις. Το φύλο είναι μία σταθερή ταυτοποιητική θεματική κατηγορία καθολικά και διαχρονικά, με εφάμιλλες επιπτώσεις σε ευκαιρίες ζωής, αλλά και σε βιώματα που επιδρούν σε πληθώρα κατηγοριών ανθρώπων (Jenkins, 2007). Αυτές οι κοινωνικές κατηγοριοποιήσεις αποτελούν για το άτομο έσω-ομάδες που ανήκει και έξω-ομάδες που αποκλείεται.

Από τη θεωρία της κοινωνικής ταυτότητας προκύπτουν στερεότυπα, ως απόρροια της προσπάθειας του ατόμου για διατήρηση ή εξύψωση της κοινωνικής ταυτότητας του (Φώτη, 2016). Τόσο τα στερεότυπα όσο και η απόδοση ιδιοτήτων είναι μεταβλητές της κατάταξης και της απόδοσης ταυτότητας. Αυτό εξηγείται από την ανάγκη των ανθρώπων να νοηματοδοτήσουν αλλά και να προβλέψουν τη συμπεριφορά των άλλων όπως προαναφέρθηκε. Η αμφιβολία και αβεβαιότητα άγνωστων καταστάσεων είναι αρωγός χρήσης στερεότυπων που αποδίδουν ιδιότητες (Jenkins, 2007). Η

κοινωνία μέσω της κατηγοριοποίησης ασκεί έντονες πιέσεις για συμβατική συμπεριφορά και οι πιέσεις αυτές εμπεριέχουν ποινές για τις ενδεχόμενες αποκλείσεις. Οι επιταγές για συμβατικότητα και απόκλιση, καθιστούν σαφή τη συμμετοχή σε μία ομάδα ή μη, καθώς και τα όρια της ομάδας συμμετοχής, εκφράζονται καθ' ομολογίαν μέσω στερεοτύπων (Jenkins, 2007). Υπάρχει ένα μεγάλο εύρος τρόπων, με τους οποίους το άτομο ταυτοποιείται, ως μέλος μίας κοινωνικής ομάδας. Η προκύπτουσα εκάστοτε ταυτότητα του ατόμου επηρεάζει τον τρόπο συμπεριφοράς του, καθώς οι εκπεφρασμένες στάσεις και συμπεριφορές του είναι απορρέουσες της νοητής αναπαράστασης της εκάστοτε ομάδας που ανήκει (Hoeksema et al., 2022).

Ο στιγματισμός είναι μία συνθήκη όπου η κοινωνική κατηγορία ενός ανθρώπου το καθιστά κατώτερο σε σύγκριση με μία κυρίαρχη ομάδα και του αποδίδονται εξαιτίας αυτού αρνητικά χαρακτηριστικά (Crisp & Turner, 2023). Η κατηγοριοποίηση σε μία ομάδα εμπεριέχει δύο συμπληρωματικούς αλλά και συνάμα αντικρουόμενους τρόπους: τα στερεότυπα και τις διακρίσεις. Αξίζει να αναφερθεί ότι τα ταυτοποιητικά στερεότυπα είναι, τρόπον τινά, καθαριστικά και επηρεάζουν ευκαιρίες ζωής σε ένα ευρύ φάσμα γεγονότων και καταστάσεων των ανθρώπων (Jenkins, 2007).

Οι συνέπειες της κατηγοριοποίησης όσον αφορά τις διαδικασίες αποτίμησης της κανονικότητας είναι διαμορφωτικές για την ταυτότητα των ατόμων, αλλά και τις πληθυσμιακές ομάδες που ανήκουν. Το στίγμα αποτελεί μία σημαντικά αρνητική συνέπεια της προκατάληψης, η οποία απορρέει από την κατηγοριοποίηση, αυτό γιατί μπορεί να νομιμοποιεί τις ανισότητες και να ευνοεί την κατανομή των πόρων στις κυρίαρχες ομάδες. Συνακόλουθα, ο στιγματισμός μπορεί να εξυπηρετεί την καθεστηκυία τάξη πραγμάτων (Hogg & Vaughan, 2023). Η κοινωνική ταυτότητα, εκ παραλλήλου, μπορεί να αποτελέσει εφελκυστήριο για τη συμμετοχή ατόμων σε κινήματα που προασπίζονται τα δικαιώματα των ομάδων που ανήκουν. Τα άτομα που ταυτίζονται με κοινωνικά στιγματισμένες και περιθωριοποιημένες ομάδες τείνουν να εντάσσονται σε κινήματα διεκδίκησης ίσης μεταχείρισης με το κοινωνικό σύνολο. Η αντίληψη της αδικίας από τα μέλη μίας κοινωνικής ομάδας είναι μία μεταβλητή που οδηγεί σε κοινωνικές δράσεις, ως αναζήτηση δικαιοσύνης (Zomeran et al., 2015). Τέτοια κινήματα που έχουν επιτύχει πολυάριθμες αλλαγές στο κοινωνικό γίγνεσθαι είναι το κίνημα των αναπήρων, κινήματα για τα δικαιώματα ατόμων με διαφορετικό σεξουαλικό προσανατολισμό, το φεμινιστικό κίνημα για τη χειραφέτηση των γυναικών κ.α. Η ταυτότητα

έτσι όπως καθορίζεται, δεν έχει ποτέ μονόπλευρη υπόσταση, ποτέ δεν είναι απομονωμένη και πάντα επιφέρει συνέπειες (Jenkins, 2007).

1.2 Η έννοια της ταυτότητας του φύλου

Είναι σημαντικό το φύλο να προσεγγιστεί ως ένας κοινωνικός θεσμός, έτσι ώστε να επιτευχθεί η κατανόηση ότι το φύλο επηρεάζεται από την ανθρώπινη δράση και την επίδραση των εκάστοτε κοινωνιών. Με αυτό τον τρόπο αποδομείται η κυρίαρχη αντίληψη που απορρέει αποκλειστικά από βιολογικά και φυσικά κριτήρια. Το φύλο επηρεάζεται από την ανθρώπινη δράση, μεταλλάσσεται με την πάροδο του χρόνου, καθώς επίσης δέχεται επιδράσεις και από ιστορικές και γεωγραφικές παραλλαγές (Martin, 2004).

Τα πρίσματα που προσεγγίζεται ο κοινωνικός θεσμός του φύλου είναι αυτά της εξουσίας, των αντικρουόμενων συμφερόντων, της αλλαγής που πραγματώνεται μέσα από αντίσταση και χρόνο, καθώς και από την αλληλεπίδραση ατόμου και της κοινωνίας (Martin, 2004). Συνακόλουθα το φύλο, είναι ένας όρος δυναμικός, με διαφορετικές προεκτάσεις ανάλογα την κουλτούρα, τον πολιτισμό, τη σεξουαλικότητα, το κοινωνικό-οικονομικό σύστημα, τη θρησκεία και άλλες πολιτισμικές συνιστώσες. Δεν αφορά κατεξοχήν βιολογικές διαφορές, αλλά κυρίως συνθήκες κουλτούρας και πολιτισμού. Ακριβώς εξαιτίας αυτών των διαφορετικών συνιστωσών το κοινωνικό φύλο διαφέρει από κοινωνία σε κοινωνία και από κάθε ιστορική εποχή (Κουρουτσίδου & Γκαζούκα, 2021).

Η έννοια «ταυτότητα φύλου» περικλείει την αντίληψη του ατόμου για το φύλο του και δε συνάδει απαραίτητα με το βιολογικό φύλο. Η έμφυλη ταυτότητα είναι κατ' ουσίαν η αυτοαντίληψη του ατόμου που απορρέει από τη θεμελιώδη αίσθηση του φύλου του. (Berk, 2019). Έκφραση φύλου είναι οι υιοθετούμενες συμπεριφορές και τα χαρακτηριστικά ενός ατόμου, όπως το ντύσιμο, το χτένισμα, ο τρόπος ομιλίας, τα ενδιαφέροντα κ.α.. Συμπερασματικά, η ταυτότητα και η έκφραση φύλου δεν συνδέονται αιτιακά με τον σεξουαλικό προσανατολισμό κάποιου.

Παλιότερα οι αναφορές για την ταυτότητα φύλου περιλάμβαναν μόνο το βιολογικό φύλο και συνακόλουθα τα φύλα διχοτομούνταν σε δύο, άνδρας-γυναίκα. Οι σύγχρονες προσεγγίσεις αντιτείνουν ότι η έμφυλη ταυτότητα κατασκευάζεται από διάφορους μηχανισμούς. Η Σιμόν Ντε Μποβουάρ, πραγματεύτηκε μέσα από το έργο της, την επίδραση της κοινωνίας και των κοινωνικών προσδοκιών στη διαμόρφωση του

φύλου και των ρόλων του, αναδεικνύοντας τη συμπλοκή μεταξύ της ατομικής ταυτότητας και των κοινωνικών προσδοκιών (Beauvoir, 2009). Με την εμφάνιση του τρίτου κύματος φεμινισμού δόθηκε ιδιαίτερη έμφαση στις επιδράσεις που δέχεται το φύλο από κοινωνικό-πολιτιστικές και ιστορικές αναφορές. Η διάκριση που επήλθε μεταξύ βιολογικού και κοινωνικού φύλου είναι απότοκο αγώνων, κατά κόρον από γυναικεία κινήματα. Αυτά τα κινήματα, υπήρξαν αρωγοί διεξαγωγής ερευνών που αμφισβήτησαν τις επικρατούσες παραδοχές που διέκριναν το φύλο με όρους γενετικούς και βιολογικούς. Συνακόλουθα, το βιολογικό φύλο (sex) αναφέρεται στα σωματικά χαρακτηριστικά ενός ατόμου (γεννητικά όργανα) και ο όρος κοινωνικό φύλο (gender) αναφέρεται σε κοινωνικές και ψυχολογικές εκφάνσεις αυτοαντίληψης μεταξύ έμφυλων ταυτοτήτων (Θάνος & Κογκίδου, 2022).

Η ανάδυση της έμφυλης ταυτότητας πραγματοποιείται κατά την παιδική ηλικία, όπου τα παιδιά αποκτούν μία σταθερότητα του φύλου τους. Κάποιες θεωρίες υποστηρίζουν ότι η έμφυλη τυποποίηση πραγματώνεται μέσα από τη μίμηση προτύπου και τις αρχές της ενίσχυσης (κοινωνική μάθηση). Εν αντιθέσει, άλλες θεωρίες αντιτείνουν ότι η συμπεριφορά έπεται της αυτοαντίληψης (γνωστική -αναπτυξιακή θεωρία) αναφορικά με το φύλο. Η σταθερότητα του φύλου, δηλαδή μία ολοκληρωμένη αντίληψη της μονιμότητας του φύλου, αναπτύσσεται περίπου στην προσχολική ηλικία, δηλαδή στα έξι χρόνια. Η σύγχρονη θεωρία των έμφυλων σχημάτων κάνει λόγο για τις περιβαλλοντικές πιέσεις αλλά και τις γνωστικές διεργασίες ως διαμορφωτικούς παράγοντες στην ανάπτυξη του ρόλου του φύλου (Berk, 2019). Αρκετά παιδιά παρουσιάζουν δυσφορία σχετικά με το φύλο που ορίστηκε κατά τη γέννηση τους. Η δυσφορία φύλου σε συνδυασμό με τις πιέσεις συμμόρφωσης αναγκάζουν αυτά τα παιδιά να υποφέρουν βαθιά, καθώς επίσης τα οδηγούν στην απόσυρση, στη θλίψη και στη βίωση έντονου άγχους (Corby et al., 2007).

Συνοψίζοντας, η ταυτότητα φύλου δεν είναι αλληλεξαρτώμενη με το φύλο που γεννιέται κάποιος/α, δεν απορρέει από μία συγκεκριμένη έκφραση φύλου, ούτε ταυτίζεται με τον εκάστοτε σεξουαλικό προσανατολισμό. Το φύλο και η έλξη προσεγγίζονται υπό το πρίσμα ενός φάσματος που το κάθε άτομο τοποθετείται διαφορετικά μέσα σε αυτό (Παπαθανασίου & Χρηστίδη, 2020).

1.3 Σεξουαλικός προσανατολισμός

Ο σεξουαλικός προσανατολισμός ορίζεται ως ο βαθμός που το άτομο έλκεται σεξουαλικά από άτομα του ίδιου ή του αντίθετου φύλου. Ωστόσο, περιλαμβάνει και άλλες έννοιες εκτός της ερωτικής έλξης, όπως τη σεξουαλική συμπεριφορά, τη συναισθηματική έλξη και τον αυτοπροσδιορισμό του ατόμου σύμφωνα με τις κοινωνικές κατηγορίες αναφορικά με την ανθρώπινη σεξουαλικότητα (Hoeksema et al., 2022).

Ο σεξουαλικός προσανατολισμός αναπτύσσεται σε τέσσερις διαστάσεις, οι οποίες περιλαμβάνουν την ανθρώπινη σεξουαλικότητα και αλληλοεπιδρούν εν μέρει μεταξύ τους. Αυτές οι διαστάσεις αναπτύσσονται κάτωθι:

- ✚ Μοτίβα πράξεων και συμπεριφορών, καθώς και τα κίνητρα που τις διέπουν,
- ✚ Ο προσανατολισμός της συμπεριφοράς και οι συνδεδεμένες φαντασιώσεις με αυτήν,
- ✚ Η ταυτότητα φύλου, όπως ορίζεται από το ίδιο το άτομο,
- ✚ Ο ρόλος που σχετίζεται με το σεξ που έχει το εκάστοτε άτομο στην κοινωνία.

(Balthazart, 2024)

Ο όρος σεξουαλικός προσανατολισμός δεν είναι μία έννοια διαχρονική και παγκόσμια, καθώς οι σεξουαλικές πράξεις επηρεάζονται από το ιστορικό και κοινωνικό πλαίσιο που εκτυλίσσονται. Οι πολιτιστικές, κοινωνικές και ιστορικές επιδράσεις φαίνεται να επηρεάζουν τις εκφάνσεις της σεξουαλικής συμπεριφοράς και του σεξουαλικού προσανατολισμού. Ιστορικά οι κοινωνίες μεταβάλλουν τις στάσεις τους απέναντι στις εκφράσεις σεξουαλικότητας, με περίτρανο παράδειγμα τους Ρωμαίους που παρουσίαζαν ιδιαίτερη ανεκτικότητα σε όλες τις μορφές σεξουαλικότητας (Hogg & Vaughan, 2023). Ο σεξουαλικός προσανατολισμός παρουσιάζει σημαντικές διαφορές από αυτόν του Δυτικού κόσμου σε διάφορες χώρες και πολιτισμούς. Επί παραδείγματι, μερικές χώρες της Αφρικής εκτιμούν ότι η πρόωρη σεξουαλική ενασχόληση των παιδιών οδηγεί στην προετοιμασία απόκτησης απογόνων, ενώ στη Νέα Γουινέα είχε θεσμοθετηθεί η αμφιφυλοφιλία και τα αγόρια ζώντας με άλλους άντρες επιδίδονταν σε ομοφυλοφιλικές δραστηριότητες (Hoeksema et al., 2022). Όλες αυτές οι συμπεριφορές παρουσιάζουν αποκλίσεις μεταξύ πολιτισμών και κοινωνιών, ενώ σε κάποιες κοινωνίες όχι μόνο δε θα ήταν ανεκτές αλλά θα επιφέραν και κυρώσεις.

Σε άλλες ιστορικές εποχές και κοινωνίες ο σεξουαλικός προσανατολισμός δεν καθοριζόταν από την πράξη καθαυτή, αλλά από τον ρόλο στην πράξη, από την κοινωνική ιεραρχία, την ηλικία και άλλους παράγοντες. Συνακόλουθα, η κοινωνική και σεξουαλική ταυτότητα δεν ήταν συνυφασμένη παλιότερα από τις σεξουαλικές προτιμήσεις, αλλά από την κοινωνική συμπεριφορά (Μπούνα & Παπάνης, 2020). Σύμφωνα με τον κοινωνικό δομισμό, ο σεξουαλικός προσανατολισμός είναι απότοκο της βιομηχανικής επανάστασης και εμφανίστηκε στα τέλη του 19^{ου} αιώνα. Οι ταυτότητες σεξουαλικού προσανατολισμού καθιστούσαν δυνατό οι άνθρωποι να ανήκουν σε ομάδες στο πλαίσιο κοινών ενδιαφερόντων, πεποιθήσεων και συμπεριφορών, έτσι οι ομάδες υποτάσσονταν σε μηχανισμούς κοινωνικού ελέγχου (Brookey, 2002) Η συλλογική συνείδηση εδραίωσε τη ταξινόμηση βάσει σεξουαλικού προσανατολισμού, με όρους ιατρικοποίησης και συστηματικοποίησης (Μπούνα & Παπάνης, 2020).

Μέσα από το έργο του Foucault (1976), αναδεικνύεται η εξέλιξη της αντίληψης περί σεξουαλικότητας στη Δυτική κοινωνία και τον τρόπο με τον οποίο αυτή ενσωματώνεται σε πολιτικές, ιατρικές και κοινωνικές πρακτικές. Η σεξουαλικότητα έγινε αντικείμενο πολιτικής και οικονομικής επένδυσης ανά τους αιώνες, ενώ οι ιατρικές πρακτικές και οι δικαστικές διαδικασίες επέκτειναν τον έλεγχο στην προσωπική σεξουαλική συμπεριφορά των ανθρώπων. Τονίζονται ως τέτοια μέσα ελέγχου ,η υστερικοποίηση του σώματος της γυναίκας, η εκπαίδευση και ο περιορισμός της παιδικής σεξουαλικότητας (απαγόρευση αυτοερωτισμού), ενώ παράλληλα παρατηρείται και ψυχιατρικοποίηση ορισμένων ηδονών. Οι κοινωνικές πρακτικές και οι νομικές διαδικασίες επηρέαζονταν από την αντίληψη της σεξουαλικότητας, με τις νομικές απαγορεύσεις να κατέχουν κυρίαρχη θέση στη έκφανση της σεξουαλικότητας. Μερικά παραδείγματα νομικών απαγορεύσεων αποτελούσαν οι νομικές κυρώσεις σε περιπτώσεις μοιχείας, ομοφυλοφιλίας και γάμου χωρίς συγκατάθεση γονέων (Foucault, 2011). Όλες αυτές οι ηθικές και νομικές επιταγές περί σεξουαλικότητας στη σύγχρονη κοινωνία έχουν πάψει να υφίστανται, γεγονός που υποδεικνύει το ευμετάβλητο και κοινωνικά κατασκευασμένο χαρακτήρα της σεξουαλικής συμπεριφοράς

Ταυτόχρονα, η ομοφυλοφιλία από τον 18^ο μέχρι τον 19^ο αιώνα, εξελίσσεται από αμαρτωλή πρακτική σε είδος «ερματοφροδιτισμού» της ψυχής, ενώ η ιατρική μέσω αυτής αναλύει και καταγράφει διάφορες διαταραχές. Στο πλαίσιο αυτό, η σεξουαλικότητα συνδέεται στενά με την οικονομία και την εξουσία, καθιστώντας τον έλεγχο της σεξουαλικής συμπεριφοράς μέσο ελέγχου του πληθυσμού. Στρατηγικές που

επικεντρώνονται στο σώμα, στην οικογένεια και στις κοινωνικές πρακτικές επιδιώκουν την ασφάλεια και τη σταθερότητα της κοινωνίας, ενώ η επιγονική λογική ενσωματώνει τη σεξουαλικότητα στην οικονομία και την παραγωγή πλούτου (γάμοι με φυλετικά, κοινωνικά και οικονομικά κριτήρια). Κατά τη διάρκεια του 19ου αιώνα, παρατηρούνται διάφορες στρατηγικές για την αντιμετώπιση της σεξουαλικότητας, περιλαμβανομένης της ψυχιατρικής, της νομολογίας και των προγραμμάτων ευγονικής, ενώ η κοινωνία αναζητούσε συνεχώς νέους τρόπους ελέγχου και ρύθμισης της σεξουαλικής συμπεριφοράς (Foucault, 2011).

Η μελέτη της ανθρώπινης σεξουαλικής συμπεριφοράς είναι αδήριτη ανάγκη να προσεγγίζεται ανάλογα με τις πολιτισμικές νόρμες που μεταβάλλονται πολιτισμικά και κοινωνικά. Η ομοφυλοφιλία, είναι ένα τρανταχτό παράδειγμα, που αναδεικνύει πως η αντίληψη της σεξουαλικότητας αλλάζει και διαμορφώνεται ιστορικά, πολιτισμικά και κοινωνικά. Για να γίνει εύληπτη αυτή η διατύπωση είναι εξαιρετικά χρήσιμο να παρουσιαστεί μία ιστορική αναδρομή της σημασιολογίας της ομοφυλοφιλίας από την ιατρική και την κοινωνία κατ' επέκταση. Σε αυτό το πλαίσιο, αξίζει να αναφερθεί ότι μέχρι το 1973, η ομοφυλοφιλία συγκαταλέγονταν στο DSM, ως μία σεξουαλική διαταραχή (Kring et al., 2010). Ο απόηχος της ιατρικοποίησης της ομοφυλοφιλίας ήταν πλείστα είδη «θεραπείας», που περιλάμβαναν ριζικές μεθόδους, τέτοιες όπως ευνουχισμό, ενέσιμη χορήγηση ορμονών, ηλεκτροσόκ και λοβοτομή (αφαίρεση προμετωπιαίου λοβού). Συνολικά καταμετρήθηκαν από ιστορικούς περίπου 36 διαφορετικές μέθοδοι συμπεριφορισμού και ακρωτηριασμού, με στόχο της εξάλειψης της ομοφυλοφιλίας, χωρίς όμως εμφανή αποτελέσματα (Balthazart, 2024).

Μετά από έντονες πιέσεις που άσκησαν κινήματα, ομάδες ακτιβιστών και επαγγελματιών, η κατηγορία της «ομοφυλοφιλίας» σε διαγνωστικά κριτήρια αντικαταστάθηκε με τη διαγνωστική κατηγορία «διαταραχή σεξουαλικού προσανατολισμού». Αυτή η καινούρια κατηγορία περιλάμβανε άτομα που αισθάνονταν έντονη δυσφορία αναφορικά με το σεξουαλικό τους προσανατολισμό. Στη συνέχεια, με την αναθεωρημένη έκδοση του DSM-III το 1980, υπήρξε μία νέα κατηγορία, ως αντικατάσταση της προηγούμενης, η οποία έκανε λόγο για την «ομοφυλοφιλία δυστονική προς το Εγώ», σύμφωνα με την οποία οι άνθρωποι που διεγείρονταν από το ίδιο φύλο, ένιωθαν διαρκή δυσφορία και επιθυμούσαν να γίνουν ετερόφυλοι. Συνακόλουθα, η ομόφυλη σεξουαλική τάση δεν ήταν από μόνη της παθολογική, αλλά απόρροια της πίεσης των προκαταλήψεων της κοινωνίας στο άτομο για ενδεχόμενο διαταραγμένο προσανατολισμό. Σε

μεταγενέστερα χρόνια η διαγνωστική αυτή κατηγορία ακολουθήθηκε ελάχιστα από τους επαγγελματίες ψυχικής υγείας και στη δημοσίευση των DSM-IV και DSM-III-R, το 1987, αντικατέστησαν την υπάρχουσα διαγνωστική κατηγορία με μία νέα, η οποία οριζόταν «σεξουαλική διαταραχή μη προσδιοριζόμενη αλλιώς». Αυτή η νέα κατηγορία προϋπόθετε δυσφορία του ατόμου, που χαρακτηριζόταν από ένταση και διάρκεια σε σχέση με τον σεξουαλικό του προσανατολισμό. Αξιοσημείωτο είναι ότι αυτή η διαγνωστική κατηγορία δεν όριζε τον σεξουαλικό προσανατολισμό και ως εκ τούτου η δυσφορία μπορεί να ήταν είτε από ετεροφυλοφιλικό, είτε από ομοφυλοφιλικό προσανατολισμό. Στις σύγχρονες κοινωνίες η ομοφυλοφιλία δεν εκλαμβάνεται πλέον ως διαταραχή που εμπεριέχει παθολογία (Kring et al., 2010).

Τον 20ο αιώνα επιχειρούνται απόπειρες αποκρυστάλλωσης του σεξουαλικού προσανατολισμού και δη της ομοφυλοφιλίας. Η ψυχανάλυση αποπειράθηκε να προσεγγίσει τις κατηγορίες της ετεροφυλίας και της ομοφυλοφιλίας. Κατά την προσέγγιση της ψυχανάλυσης η παιδική ηλικία φαίνεται να είναι καθοριστικός παράγοντας για την μετέπειτα εκδήλωση ομοφυλοφιλικών τάσεων, έντονη καθήλωση στη γυναίκα –μητέρα, που οδηγεί στην ταύτιση με τη μητέρα και τη θεώρηση του εαυτού ως σεξουαλικού αντικειμένου. Το άτομο δηλαδή, ξεκινώντας από τον ναρκισσισμό, αναζητά άτομα του ίδιου φύλου που του μοιάζουν, αναπαριστώντας τον τρόπο που τους προσέγγιζε η μητέρα. Άλλες εκδοχές που πηγάζουν από το πρίσμα της ψυχανάλυσης, είναι η απουσία ενός ισχυρού πατέρα από την πρώιμη παιδική ζωή, ή η καθήλωση σε ένα ψυχοσεξουαλικό στάδιο ανάπτυξης (οιδιπόδειο) που επιφέρει συνέπειες στη ζωή ενός ατόμου (Freud, 2013).

Στη συνέχεια, ο βιολόγος Alfred Kinsey διερεύνησε τη σεξουαλική συμπεριφορά χιλιάδων ανδρών και γυναικών και δημιούργησε μία κλίμακα επτά σημείων. Το αποτέλεσμα ήταν ότι η απόδοση της σεξουαλικής έλξης δεν προσεγγιζόταν υπό το πρίσμα του δίπολου (ετερόφυλου ή ομοφυλόφυλου), αλλά ένα ευρύ φάσμα, όπου αποτελούνταν από ρέουσες ή σταθερές θέσεις που καταλάμβανε το κάθε άτομο. Τα ευρήματα ανέδειξαν ότι ομοφυλοφιλικές τάσεις ή πράξεις ήταν αρκετές συχνές στο γενικό πληθυσμό, γεγονός που κατέρριψε την ευρεία αντίληψη ότι η ομοφυλοφιλία είναι μία ειδική μειονότητα ή διαταραχή (Nolen-Hoeksema et al., 2022)

Ο σεξουαλικός προσανατολισμός περιλαμβάνει συνιστώσες, τέτοιες όπως, σεξουαλική έλξη, συναισθηματική έλξη, σεξουαλική συμπεριφορά και σεξουαλική

ταυτότητα. Είναι σημαντικό να συμπεριληφθεί στις διαστάσεις του σεξουαλικού προσανατολισμού και η σεξουαλική ταυτότητα, καθώς οι κοινωνικές και πολιτισμικές πιέσεις μπορεί να επηρεάζουν τις υπόλοιπες διαστάσεις και να προκαλούν αναντιστοιχία μεταξύ τους (Savin-Williams, 2009).

1.4 Ομοφυλοφιλική ταυτότητα και το βιολογικό υπόβαθρο της: Συνδέοντας την ταυτότητα με τη φύση

Η ομοφυλοφιλία διακρίνεται σε τρεις βασικές πτυχές, την έκφραση της ομοφυλοφιλικής συμπεριφοράς, την έλξη μεταξύ ατόμων του ίδιου φύλου και την αναγνώριση αυτής της έλξης ενώπιον της κοινωνίας. Αξίζει να σημειωθεί ότι δείγματα ομοφυλοφιλίας συναντώνται σε πληθώρα είδη ζώων (σε συνθήκες που δεν είναι εφικτή η πρόσβαση σε σεξουαλικούς συντρόφους ή ακόμα και κατά αποκλειστική προτίμηση [πρόβατα]) και σε πολλές ανθρώπινες κοινωνίες (πρωτόγονες και μη). Διαχρονικές έρευνες, σε απόσταση 50 χρόνων μεταξύ τους, μιλούν για ένα σταθερό ποσοστό που κυμαίνεται μεταξύ 2% έως 10 %. Η συχνότητα της ομοφυλοφιλίας παρουσιάζει σχετική σταθερότητα σε διαφορετικές κουλτούρες και χρονικές περιόδους, γεγονός που υποδηλώνει ότι δεν απορρέει από κοινωνικές νόρμες και τάσεις (Balthazart, 2024).

Η βιολογική προσέγγιση δεν μπορεί από μόνη της να εξηγήσει την ομοφυλοφιλία και αυτό γιατί υπάρχουν διάφοροι τύποι ομοφυλοφιλίας (από διάφορες παραμέτρους), καθώς επίσης, βιολογικοί παράγοντες έχουν διαφορετικό αντίκτυπο σε κάθε άτομο. Εκ παραλλήλου, οι παράγοντες αυτοί δημιουργούν μία προδιάθεση που διανθίζεται σε συνάρτηση με το εκάστοτε ψυχοκοινωνικό πλαίσιο που εξελίσσεται. Κατά τη βιολογία, έχει αποδειχθεί ότι παθήσεις που έχουν επίδραση στο ενδοκρινικό σύστημα, κατά την εμβρυϊκή περίοδο, συσχετίζονται με ριζικές αλλαγές στο σεξουαλικό προσανατολισμό τόσο στο ανδρικό όσο και στο γυναικείο φύλο (Balthazart, 2024). Η γενετική συμβολή επίσης έχει επισημανθεί από παραδείγματα διδύμων αδερφών, που αν ο ένας αδερφός είναι ομοφυλόφιλος, η πιθανότητα να είναι και ο δεύτερος είναι πολύ υψηλή (Balthazart, 2024). Φαίνεται ότι η κληρονομικότητα παίζει σημαντικό ρόλο στον ομοφυλοφιλικό προσανατολισμό, αφού ομοζυγωτικά δίδυμα παρουσιάζουν μεγαλύτερες πιθανότητες από ετεροζυγωτικά να έχουν ομοφυλοφιλικό σεξουαλικό προσανατολισμό. Επίσης η ανδρική ομοφυλοφιλία είναι πιο συνηθισμένη στη μητρική πλευρά της οικογένειας, εν αντιθέσει με την πατρική. Συνακόλουθα, η

κληρονομικότητα, η γενετική και οι ορμόνες είναι συνιστώσες που υπογραμμίζουν το βιολογικό υπόβαθρο της ομοφυλοφιλίας (Berk, 2019).

Είναι αποδεδειγμένο ότι οι ορμόνες διαμορφώνουν την αρρενωπή ή θηλυκή συμπεριφορά. Η τεστοστερόνη ασκεί επίδραση στα εγκεφαλικά κύτταρα και συνδέεται με την επίδειξη σεξουαλικής συμπεριφοράς (Kolb & Whishaw, 2018). Εξαιτίας αυτού, υψηλά επίπεδα ορμονών (τεστοστερόνη) κατά την εμβρυική ζωή μπορούν να καθορίσουν τις σεξουαλικές συμπεριφορές και τον σεξουαλικό προσανατολισμό. Πειράματα σε θηλυκά ποντίκια, που εκτέθηκαν σε μεγάλα επίπεδα τεστοστερόνης, ανέδειξαν ότι τα θηλυκά ποντίκια ανέπτυξαν επιθετικές αρσενικές συμπεριφορές και προτίμηση στο ίδιο φύλο (Balthazart, 2024). Συνακόλουθα, η τεστοστερόνη, η οιστραδόλη και η προγεστερόνη δρουν καταλυτικά στην εκδήλωση σεξουαλικής συμπεριφοράς που εκφράζει το άτομο. Οι ενδεχόμενες ορμονικές αλλαγές κατά την εμβρυική περίοδο είναι ικανές να προκαλέσουν αναντιστοιχίες στο σωματικό φύλο και στον σεξουαλικό προσανατολισμό. Η έκδηλη σεξουαλική συμπεριφορά, σε τέτοιες περιπτώσεις, είναι ανεξάρτητη από το γενετικό φύλο (Balthazart, 2024). Κορίτσια που έχουν εκτεθεί σε υψηλά επίπεδα ανδρογόνων κατά την εμβρυϊκή περίοδο μπορούν να αναπτύξουν ομοφυλόφιλες ή αμφιφυλόφιλες διαθέσεις. Συνεπώς, ορισμένα γονίδια και περιβαλλοντικοί παράγοντες κατά την προγεννητική περίοδο είναι ικανά να διαμορφώσουν τη δομή του εγκεφάλου ώστε να παρουσιαστούν ομοφυλοφιλικές συμπεριφορές (Berk, 2019).

Διάφορες μελέτες έχουν αποδείξει περίτρανα ότι οι πρώιμες εμπειρίες δεν είναι αρκετά ισχυρές ώστε να καθορίσουν τον σεξουαλικό προσανατολισμό. Κοινωνίες (π.χ. Νέα Γουινέα) που οι ομόφυλες σχέσεις των αγοριών αποτελούν κανόνα, είτε για μυητικό ρόλο, είτε για προστασία των κοριτσιών δεν καθόρισαν εν τέλει τον σεξουαλικό προσανατολισμό τους (Balthazart, 2024· Nolen-Hoeksema et al., 2022). Στατιστικά αυτές οι κοινωνίες καθώς και άλλες ανεκτικές κοινωνίες (Φιλιππίνες, Ταϊλάνδη) δεν παρουσιάζουν διαφορές από άλλες δυτικές ως προς την ομοφυλοφιλική τάση. Το περιβάλλον έχει επίσης αποδεχτεί ότι δεν διαμορφώνει την ομοφυλοφιλική ταυτότητα, καθώς βάσει στοιχείων τα παιδιά ομόφυλων ζευγαριών είναι κατά κανόνα ετερόφυλα (Stacey & Biblarz, 2001). Εκ παραλλήλου, σύμφωνα με τη θεωρία του κονστρουκτιβισμού η έμφυλη ταυτότητα είναι σε άμεση συνάρτηση με τις κοινωνικές επιταγές, ενώ ο σεξουαλικός προσανατολισμός δεν απορρέει από κοινωνικές κατασκευές. Χαρακτηριστικά παραδείγματα είναι παιδιά που μετά από ατυχήματα στα γεννητικά τους όργανα επιλέχθηκαν να ανατραφούν με συμβάσεις του αντίθετου φύλου (χτένισμα,

ενδυμασία, όνομα, διαπαιδαγώγηση) , αλλά εν τέλει, στην ενηλικίωση τους ο σεξουαλικός τους προσανατολισμός ήταν εφάμιλλος της βιολογικής του φύσης. Μία χαρακτηριστική μελέτη περίπτωσης, κατά τη δεκαετία του '60, κάνει αναφορά σε δίδυμα αγόρια (Μπρους και Μπράιαν Ράιμερ), τα οποία κατά την ηλικία των 7 μηνών οδηγήθηκαν σε περιτομή. Κατά τη διάρκεια της διαδικασίας έγινε πλήρη καταστροφή των γεννητικών οργάνων του ενός αγοριού, εξαιτίας της ηλεκτροκαυτηρίασης. Οι γονείς και οι γιατροί αποφάσισαν, με στόχο να έχει το παιδί φυσιολογική ζωή, να χειρουργηθεί για αλλαγή φύλου και εκ παραλλήλου να ανατραφεί σαν κορίτσι. Σε ηλικία 15 ετών ωστόσο, το παιδί αναζήτησε την αλήθεια και χειρουργήθηκε ώστε να ανακτήσει την αρχική του ανδρική ταυτότητα. Εκ τότε, οι σεξουαλικές αλλά και συντροφικές του σχέσεις του ήταν ετερόφυλες (Balthazart, 2024·Nolen-Hoeksema et al., 2022). Εν κατακλείδι, πολλές έρευνες αντιτείνουν την καθοριστικότητα τους περιβάλλοντος στην σεξουαλική συμπεριφορά, αλλά πλειοψηφικά όλες συνηγορούν ότι ο κύριος παράγοντας που μπορεί να προβλέψει την ομοφυλοφιλία είναι η αδυναμία συμμόρφωσης με τις επιταγές του φύλου κατά την παιδική ηλικία (Balthazart, 2024·Nolen-Hoeksema et al., 2022).

Πλείστες βιολογικές μελέτες συνδέουν στατιστικά την ομοφυλοφιλική τάση με διαφορές, σωματικές και λειτουργικές, ανάμεσα στα άτομα , γεγονός που καθιστά σαφές ότι η ομοφυλοφιλία δεν συνιστά μόνο επιλογή του ατόμου, αλλά συνδέεται αιτιολογικά με γενετικούς, γονιδιακούς και ορμονικούς παράγοντες. Συνεπώς, η βιολογική προσέγγιση της, καθιστά πασίδηλο ότι ούτε τα ίδια τα άτομα, ούτε οι γονείς τους θα πρέπει να είναι υπόλογοι του σεξουαλικού προσανατολισμού τους. Η ομοφυλοφιλική ταυτότητα δεν αποτελεί μία εκ προοιμίου αιτία απόρριψης ή διαφορετικής μεταχείρισης. Είναι κοινή παραδοχή ότι υπάρχει το αναφαίρετο δικαίωμα των ανθρώπων να ζουν σύμφωνα με τη φύση τους.

2 ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΑΠΟΔΟΧΗ: ΕΜΠΟΔΙΑ ΚΑΙ ΠΡΟΚΛΗΣΕΙΣ

2.1 Προκαταλήψεις - στερεότυπα

Η προκατάληψη εξ ορισμού σημαίνει εκ των προτέρων κρίση για ένα αντικείμενο ή ένα άνθρωπο. Αποτελείται από τρεις διαστάσεις μία γνωστική, μία συναισθηματική, μία συμπεριφορική, και συνολικά, όλες οι διαστάσεις περιλαμβάνουν πεποιθήσεις , έντονα συναισθήματα και προθέσεις συμπεριφοράς. Εκ παραλλήλου, χαρακτηριστικό των προκαταλήψεων είναι ότι μπορούν, κάτω από ορισμένες συνθήκες, να μη γίνουν

αντιληπτές και αυτό γιατί μπορούν να εκφραστούν με πολλούς έμμεσους και ανεπαίσθητους τρόπους. Οι ομάδες που υφίστανται συχνά έντονα προκαταλήψεις είναι οι ομάδες που βασίζονται στη φυλή, στην εθνικότητα, τη σεξουαλικότητα και τη ψυχική και σωματική υγεία (Hogg & Vaughan, 2023).

Οι προκαταλήψεις και τα στερεότυπα στηρίζονται, υπό ένα πρίσμα κοινωνικό-ψυχολογικό, στις ιδεολογίες, που περιλαμβάνουν δοξασίες και σχετίζονται με αρμόζοντες κοινωνικούς ρόλους που είναι κυρίαρχοι σε μέλη ορισμένων ομάδων, και σε στάσεις και συναισθήματα απέναντι σε συγκεκριμένες ομάδες. Οι διακρίσεις αποτελούν τη συμπεριφορική πτυχή των στερεοτύπων και των προκαταλήψεων. Κατά γενική ομολογία, όταν ένα άτομο διακατέχεται από αρνητικές δοξασίες για μία ομάδα, έχοντας συγκεκριμένα συναισθήματα για αυτή την ομάδα, αναμένεται εκδήλωση συγκεκριμένων συμπεριφορών προς την ομάδα αυτή (Yzerbyt & Klein, 2022).

Οι προκαταλήψεις, κατά κόρον, είναι αρνητικές στάσεις ή αρνητικά συναισθήματα προς τα μέλη μίας έξω-ομάδας. Τα άτομα με προκατειλημμένες στάσεις ενδέχεται να αναπτύξουν συμπεριφορές διάκρισης (Crisp & Turner, 2023). Ενώ, τα θύματα των προκαταλήψεων μπορεί δυνητικά να δεχθούν υλική και ψυχολογική μειονεξία, στιγματισμό, μπορεί να είναι αποδέκτες σωματικής και λεκτικής κακοποίησης και τα ίδια να διακατέχονται από χαμηλή αυτοεκτίμηση και περιορισμένες φιλοδοξίες. Αξίζει να σημειωθεί ότι η προκατάληψη μπορεί να είναι απότοκο ματαιωμένων στόχων του ατόμου που εκδηλώνεται σε αδύναμες ομάδες με μορφή επιθετικότητας. Μία άλλη πιθανή προέλευση της προκατάληψης μπορεί να είναι η αυταρχική ανατροφή του ατόμου και η επιρροή μίας ευρείας προπαγάνδας, επί παραδείγματι των μέσων μαζικής ενημέρωσης (Hogg & Vaughan, 2023).

Οι εντυπώσεις που αρχικά σχηματίζουμε για τους άλλους είναι εφάμιλλες των προσδοκιών που έχουμε για αυτούς. Οι προσδοκίες μας πηγάζουν από «σχήματα», δηλαδή, γνώσεις και πεποιθήσεις για ανθρώπους, αντικείμενα και γεγονότα, που είναι δομημένα με οργανωμένο τρόπο σε άδηλες κατηγοριοποιήσεις στη μνήμη. Τα στερεότυπα, είναι και αυτά σχήματα, αναφορικά με κατηγοριοποιήσεις ανθρώπων (Hoeksema et al., 2022).

Τα στερεότυπα ενεργοποιούνται αυτόματα και πολλές φορές από συνήθεια, χωρίς το άτομο που διακατέχεται από το στερεότυπο να έχει τη συνειδητή επίγνωση του. Η στερεοτυπική συμπεριφορά συνδέεται αιτιολογικά με την ενεργοποίηση του

στερεότυπου, το οποίο πραγματοποιείται αυτόματα, εκτός συνειδητής επίγνωσης με ένα απλό έναυσμα αλλά και μέσω συνειδητής «προέγερσης». Μερικές φορές, αρκεί να συναντήσουμε ένα άτομο για να ενεργοποιηθεί ένα στερεότυπο, κατατάσσοντας το σε μία κατηγορία βάσει του φύλου, της εθνικότητας ή της σεξουαλικότητας του. Αυτές οι κατηγοριοποιήσεις φέρουν και συναισθηματικές αξιολογήσεις, που εξαρτώνται από την επίδραση του πρότερου (τις πρώτες πληροφορίες που έχουμε λάβει για την ομάδα κατηγοριοποίησης) και οδηγούν σε επαγωγικά συμπεράσματα, που αποτελούν κρίσεις πέραν των δεδομένων πληροφοριών. Είναι αξιοσημείωτο ότι πληροφορίες που είναι ασυνεπείς με το υπάρχον στερεότυπο απορρίπτονται συνήθως από το άτομο, ως μη χαρακτηριστικές (Hoeksema et al., 2022).

Είναι μία παρατηρημένη τάση να αποδίδεται μεγάλη έμφαση στους παράγοντες προδιάθεσης εις βάρος των παραγόντων συνθήκης και αυτό οδηγεί σε σφάλμα, που κατά τους κοινωνιολόγους ονομάζεται θεμελιώδες λάθος απόδοσης. Τα στερεότυπα και οι εσφαλμένες αποδόσεις, δύναται να ενεργοποιήσουν μία σειρά διεργασιών συμπεριφοράς, τέτοιες είναι η «αυτοεκπληρούμενη προφητεία», κατά την οποία εκπληρώνεται/επιβεβαιώνεται το αρχικό στερεότυπο και από την πλευρά του ατόμου που δημιουργεί το στερεότυπο και των άλλων που είναι δέκτες του. Άλλη διεργασία είναι η «απειλή στερεότυπου» που έχει αρνητικές επιπτώσεις στο άτομο που υφίσταται στερεοτύπηση, όπως αυξημένα επίπεδα άγχους και μειωμένες αποδόσεις σε επιμέρους τομείς (Hoeksema et al., 2022).

Παρόλα αυτά, είναι εφικτό οι άνθρωποι να μη δέχονται άκριτα τα στερεότυπα και αυτό δύναται με τις κάτωθι συνθήκες:

1. Να υπάρχει συνείδηση των συνεπειών των στερεότυπων,
2. Να υπάρχει διάθεση και κίνητρο να μειωθεί η προκατάληψη,
3. Να υπάρχει συνειδητός και ελεγχόμενος τρόπος σκέψης.

(Hoeksema et al., 2022).

Ουσιώδης διεργασία, επίσης, κρίνεται να αξιολογείται το κάθε άτομο, βάσει των προσωπικών χαρακτηριστικών του. Αυτή η διεργασία, η αξιολόγηση σε ατομική βάση, κατά τους ψυχολόγους ονομάζεται «εξατομίκευση». Βασικές δομές για την πραγματοποίηση της εξατομίκευσης είναι η δομημένη επαφή σε μορφή συνεργασίας μεταξύ διαφορετικών κοινωνικών ομάδων (Hoeksema et al., 2022).

2.2 Στάσεις και συμπεριφορά

Οι στάσεις νοούνται ως νοητικές αναπαραστάσεις, που είναι αποθηκευμένες στη μνήμη όσον αφορά άτομα, αντικείμενα, πράξεις, ιδέες. Είναι συνεπώς ψυχολογικές κατασκευές, που ενδεχομένως να εκδηλωθούν με τη μορφή μη ελέγξιμων αξιολογήσεων από τη μία και ως ρητές αποκρίσεις σε επίπεδο πεποιθήσεων όσο και επίπεδο συμπεριφορών από την άλλη. (Yzerbyt & Klein, 2022).

Οι στάσεις έχουν τρεις διαστάσεις, τη γνωστική διάσταση που αφορά το σύνολο των ειδικών και θεσπισμένων γνώσεων του ατόμου, τη συναισθηματική, η οποία περιλαμβάνει τα συναισθήματα και τα βιώματα του ατόμου, αναφορικά με το αντικείμενο της στάσης, και τέλος, τη βουλητική διάσταση που περιλαμβάνει τη δράση, δηλαδή τις υιοθετούμενες συμπεριφορές απέναντι στο αντικείμενο της στάσης. Ο καλύτερος τρόπος να αντιληφθούμε τις στάσεις των ατόμων είναι να τεθούν ερωτήματα σε αυτούς, με τη μορφή ερωτηματολογίων, που περιλαμβάνουν διαβαθμίσεις απαντήσεων που αφορούν το αντικείμενο στάσης. Η λειτουργία των στάσεων έγκειται αρχικά στη δημιουργία ενός τρόπου οργάνωσης και νοηματοδότησης γνώσεων που ανασύρεται κάθε φορά κατά την αντιμετώπιση του αντικείμενου στάσης. Μία δεύτερη λειτουργία των στάσεων είναι η κατεύθυνση της συμπεριφοράς και η τρίτη λειτουργία αφορά τη δημιουργία κοινωνικής ταυτότητας και τη θεώρηση του εαυτού. Για την αλλαγή των στάσεων μπορούμε να επέμβουμε στις συνιστώσες που τις απαρτίζουν (ειδικές γνώσεις, συναισθήματα, συμπεριφορά). Η κατάσταση αλλαγής μίας στάσης περιλαμβάνει τη πηγή του μηνύματος, το ίδιο το μήνυμα, την επικοινωνία και τον στόχο. Συνοψίζοντας, η πλέον ενδεδειγμένη στρατηγική στην αλλαγή των στάσεων είναι η παροχή νέων πληροφοριών, η άμεση εμπειρία με το αντικείμενο στάσης και η πειθώ. Παρόλα αυτά, δεν είναι κάτι εύκολα επιτεύξιμο, γιατί υπάρχει αντίσταση στην αλλαγή μία παγιωμένης στάσης και αυτό δύναται με την αποφυγή επαφής με νέες πληροφορίες που αντιβαίνουν στις προϋπάρχουσες πληροφορίες που έχει το άτομο. Η αντίσταση αυτή λέγεται «επιλεκτική αποφυγή» (Yzerbyt & Klein, 2022).

Οι γενικές στάσεις μπορούν να προβλέψουν πολλαπλές συμπεριφορές, με καλύτερο τρόπο από μία συγκεκριμένη μεμονωμένη συμπεριφορά. Σύμφωνα με ερευνητικά ευρήματα οι στάσεις συσχετίζονται με μία μελλοντική συμπεριφορά ή μπορούν να την προβλέψουν αν ανακαλούνται εύκολα, αν παρουσιάζουν σταθερότητα στον χρόνο, αν τα άτομα που τις εκφράζουν έχουν άμεση εμπειρία με το αντικείμενο στάσης και αν τις εκφράζουν συχνά (Hogg & Vaughan, 2023).

2.3 Ρατσισμός και ομοφοβία

Οι διακρίσεις σε ανθρώπους και ομάδες βάσει συγκεκριμένων χαρακτηριστικών (φύλο, φυλή, σεξουαλικότητα, θρησκεία) αποτελούν τον ακρογωνιαίο λίθο του ρατσισμού. Ο ρατσισμός μπορεί να περιλαμβάνει τον έκδηλο και απροκάλυπτο ρατσισμό, που εκδηλώνεται με έκφραση αρνητικών και άδικων στερεοτύπων με μοναδικό κριτήριο την υπαγωγή ατόμων σε μία ομάδα, καθώς και τον σύγχρονο ρατσισμό (Crisp & Turner, 2023). Ο σύγχρονος ρατσισμός είναι απότοκο της κοινωνικής μεμπτότητας της εκδήλωσης ρατσισμού στις σύγχρονες κοινωνίες, σε σχέση με τα ίσα δικαιώματα. Αυτή η νέα μορφή ρατσισμού έχει ονομαστεί «ρατσισμός αποστροφής». Αυτού του είδους ρατσισμού εμπεριέχει τόσο στάσεις ισότητας όσο και αρνητικά συναισθήματα, είναι δηλαδή στο μεταίχμιο των σύγχρονων αξιών για ισότητα και στις πιο ρητές μορφές προκαταλήψεων (Crisp & Turner, 2023), πρόκειται συνεπώς για μία γνωστική ασυμφωνία που βιώνει το ίδιο το άτομο που διακατέχεται από ρατσισμό (Hogg & Vaughan, 2023).

Η ομοφοβία αρχικά είχε αναφερθεί σαν όρος που περιέγραφε τη εχθρότητα απέναντι σε ομοφυλόφιλους και την αίσθηση τρόμου που αισθανόταν κάποιος/α όταν βρίσκονταν κοντά σε ένα ομοφυλόφιλο άτομο. Επιπρόσθετα, η ομοφοβία περικλείει και την αποστροφή που αισθανόταν ένα ομοφυλόφιλο άτομο για τον ίδιο τον εαυτό του και τη σεξουαλική του ταυτότητα. Τώρα, η χρήση του όρου ομο/άμφι/τρανσφοβία περιλαμβάνει τις διακρίσεις, τις υποτιμητικές συμπεριφορές και όλες τις στάσεις απέναντι σε άτομα που απομακρύνονται από την ετεροκανονικότητα. Είναι συνακόλουθα, ένας όρος ομπρέλα που εμπεριέχει τις επιθετικές συμπεριφορές που είναι έκδηλες με ευθύ τρόπο, όσο και τις έμμεσες και πιο ήπιες συμπεριφορές που εν τέλει εκφράζουν προκαταλήψεις και στερεοτυπικές πεποιθήσεις απέναντι σε αυτά τα άτομα (Παπαθανασίου & Χρηστίδη, 2020).

Η ομοφοβία και ο ρατσισμός που υφίστανται επαναλλειμένα τα ΛΟΑΤΚΙ+ άτομα αποτελούν κοινωνικές δυνάμεις που δημιουργούν χρόνιους αποκλεισμούς από τους κοινωνικούς θεσμούς. Το μειονοτικό στρες είναι απότοκο του στιγματισμού των σεξουαλικών μειονοτήτων και οδηγεί αυτές τις στιγματισμένες ομάδες σε υπερβολικό χρόνιο άγχος, εξαιτίας της κοινωνικής θέσης που έχουν καταταχθεί. Εκτός από τις προφανείς επιβλαβείς συνέπειες, όπως τις ψυχικές διαταραχές, τα άτομα αυτά αντιμετωπίζουν δευτερογενείς στρεσογόνους παράγοντες που απορρέουν από την έλλειψη αρμονίας, του να ζει κάποιος με το να είναι «ο εαυτός του», με αποτέλεσμα να καταφεύγει

πολλές φορές το άτομο να αποκρύπτει την ταυτότητάς του (Meyer et al., 2011). Αξίζει να σημειωθεί ότι η προσδοκία διάκρισης, αλλά και οι έμμεσες διακρίσεις, οι οποίες δεν είναι ρητές και συνεπώς γίνονται πιο δύσκολα αντιμετωπίσιμες, με δεδομένο ότι έχουν ένα προκάλυμμα ουδετερότητας, προκαλούν στα άτομα που τις δέχονται αμφιθυμία, αισθήματα αβοηθητότητας και έλλειψης ελέγχου (Παπαθανασίου & Χρηστίδου, 2020).

3.ΔΙΑΦΟΡΕΤΙΚΟΤΗΤΑ ΣΤΑ ΣΧΟΛΕΙΑ: ΑΝΑΓΚΗ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑΣ ΣΥΜΠΕΡΙΛΗΠΤΙΚΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ

3.1 Αποδοχή διαφορετικότητας από τον εαυτό και από τους άλλους

Οι περισσότερες έρευνες υποστηρίζουν ότι η ηλικία που τα παιδιά γνωρίζουν το φύλο που έλκονται είναι γύρω στα 10 έτη, ενώ αντίθετα η επιθυμία για σεξουαλική επαφή εμφανίζεται σε μεγαλύτερη ηλικία (Μπούνα & Παπάνης, 2020). Τα ορόσημα ανάπτυξης του ομόφυλου σεξουαλικού προσανατολισμού ακολουθούν μια αλληλουχία σταδίων που ολοκληρώνονται διαδοχικά, όπως περιγράφονται παρακάτω.

- ✚ *Εναισθητοποίηση:* Σε αυτό το σημείο το παιδί κατανοεί την έλξη του από το ίδιο ή αντίθετο φύλο και αντιλαμβάνεται το κοινωνικό στίγμα αυτής της έλξης.
- ✚ *Μπέρδεμα ταυτότητας:* Αυτό το στάδιο επιφέρει αναστάτωση, ενδοψυχική σύγκρουση και ψυχική ανησυχία για τις συνέπειες που μπορεί να εμπεριέχει η έλξη από το ίδιο φύλο.
- ✚ *Υιοθέτηση ταυτότητας:* Το άτομο επιτυγχάνει τον αυτοπροσδιορισμό του, αρχίζει να μοιράζεται την ταυτότητα του με άλλους και συναναστρέφεται με ανθρώπους με την ίδια σεξουαλική ταυτότητα.
- ✚ *Δέσμευση:* Τέλος, το άτομο οδηγείται στην παγίωση της ταυτότητάς του και στην αυτό-αποδοχή του.

(Μπούνα & Παπάνης, 2020· Rotherman-Borus & Langabeer, 2001· Troiden, 1989).

Όπως διαπιστώθηκε υπάρχει μία αλληλουχία διεργασιών πριν το άτομο παραδεχθεί στον εαυτό του και στους άλλους, τον σεξουαλικό του προσανατολισμό. Στο αρχικό στάδιο αυτής της διεργασίας, στην ηλικία των έξι με δώδεκα ετών, ξεκινάει μία αίσθηση διαφορετικότητας, όπου τα παιδιά παρουσιάζουν ενδιαφέρον για παιχνίδια και δραστηριότητες του άλλου φύλου. Περίπου στα δέκα έτη, υπάρχει μία αντίληψη της διαφορετικότητας από την καθιερωμένη συμπεριφορά. Τα αγόρια στα δέκα περίπου, υποψιάζονται την ομοφυλοφιλία τους, ενώ πλέον στα δεκαπέντε το γνωρίζουν με

σιγουριά. Στα κορίτσια η σεξουαλική ταυτότητα αναδύεται λίγο αργότερα, πιθανόν εξαιτίας των έντονων κοινωνικών πιέσεων που δέχονται (Berk, 2019).

Μετά από τη συνειδητοποίηση, όπως προαναφέρθηκε επέρχεται μία σύγχυση, κατά την οποία το άτομο διακατέχεται από αισθήματα απομόνωσης και εσωτερικής πάλης, τα οποία είναι ιδιαίτερα έντονα όταν δεν υπάρχει κοινωνική υποστήριξη. Αξίζει να γίνει ειδική μνεία στο στάδιο της σύγχυσης ταυτότητας και αυτό γιατί αυτό το στάδιο είναι ιδιαίτερα επώδυνο για αυτά τα παιδιά και μπορεί τρόπον τινά, να επιφέρει αλγεινές συνέπειες στη ζωή τους. Τα άτομα που αισθάνονται μακροχρόνια σύγχυση ταυτότητας είναι επιρρεπή σε κατάθλιψη, παρουσιάζουν υψηλά ποσοστά αντικοινωνικών πράξεων, κατάχρηση ουσιών και ενυπάρχει μέσα τους μία αίσθηση απελπισίας σχετικά με το μέλλον, ενώ μπορεί ταυτόχρονα να εμφανίσουν εσωτερικευμένη ομοφοβία. Αξίζει να σημειωθεί ότι ομοφυλόφιλοι, αμφιφυλοφιλοί και διαφυλικοί σημειώνουν τριπλάσιες απόπειρες αυτοκτονίας από τον ετερόφυλο πληθυσμό κατά την εφηβεία τους (Berk, 2019).

Στο στάδιο της αποδοχής, που επακολουθεί μετά την ολοκλήρωση της εφηβείας, η πλειοψηφία των ΛΟΑΤΚΙ+ ατόμων αντιμετωπίζουν ένα εναγώνιο ζήτημα, αυτό της αποκάλυψης στους άλλους. Ο φόβος του στίγματος κάνει αρκετά άτομα να αποκρύπτουν την ταυτότητα τους, γεγονός που τους επιβαρύνει με χρόνιο άγχος (Meyer et al., 2011). Όταν αποφασίσουν να κάνουν αυτό-αποκάλυψη (coming out) έρχονται αντιμέτωποι με εχθρότητα από τους συνομηλίκους και από τον κοινωνικό περίγυρο. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα το άτομο να βιώνει αρνητικά συναισθήματα απελπισίας, απόγνωσης που καταλήγουν ενίοτε σε απομάκρυνση από το σχολείο και χρήση ουσιών (Berk, 2019). Η αυτό-αποκάλυψη μπορεί να επιφέρει σωματική βλάβη από τους ανθρώπους που γνωστοποιείται. Έχουν γίνει εκτεταμένες αναφορές σε εγκλήματα μίσους βάσει της σεξουαλικής ταυτότητας, με κάποια από αυτά να φθάνουν μέχρι και το θάνατο. Μία άλλη συχνή αντίδραση, που μπορεί το άτομο που αποκαλύπτεται να αντιμετωπίσει, είναι η λεκτική παρενόχληση και τα υβριστικά σχόλια. Τέλος, ένας υπαρκτός κίνδυνος που συνήθως έπεται μετά τη γνωστοποίηση είναι η απόρριψη και η κοινωνική απομόνωση του ατόμου (Corrigan & Matthews, 2003).

Μέσα από την περιγραφή των σταδίων που διέρχονται τα ΛΟΑΤΚΙ+ άτομα μέχρι την αποδοχή της ταυτότητας τους και τη γνωστοποίηση της στους άλλους, καθίσταται ευκρινές, ότι μία διαδικασία που αποτελεί μία νομοτελειακή και ακούσια

διεργασία για το σύνολο των ανθρώπων, για αυτά τα άτομα είναι ιδιαίτερα επώδυνη και μπορεί να επιφέρει ενίοτε επονείδιστες και σκληρές στιγμές. Αντίθετα, όταν υπάρχει υποστήριξη και αποδοχή από το κοινωνικό σύνολο, αυτά τα άτομα μπορούν να βιώσουν ανακούφιση και μείωση της δυσφορίας. Εκ παραλλήλου, η αποδοχή είναι ικανή να μειώσει επικίνδυνες συμπεριφορές, να διευκολύνει τις διαπροσωπικές σχέσεις και να αυξήσει τα επίπεδα αυτοεκτίμησης των ΛΟΑΤΚΙ+ ατόμων (Corrigan & Matthews, 2003).

3.2 Ομοφοβικός εκφοβισμός και βία στο σχολείο

Ο ομοφοβικός και τρανσοφοβικός εκφοβισμός υπάγεται στη κατηγορία του σχολικού εκφοβισμού. Ο σχολικός εκφοβισμός είναι μία επαναλαμβανόμενη και στοχευμένη συμπεριφορά που χαρακτηρίζεται από επιθετικότητα. Χαρακτηριστικά του εκφοβισμού είναι η ανισορροπία ισχύος και η εκ προθέσεως ταπείνωση και καθυπόταξη του θύματος, το οποίο βιώνει αισθήματα αδυναμίας και αβοηθητότητας. Η διαφορά στον ομοφοβικό εκφοβισμό είναι ότι η αφορμή της θυματοποίησης είναι ο σεξουαλικός προσανατολισμός, καθώς και η ταυτότητα φύλου. Εκ παραλλήλου, η οποιαδήποτε παρέκκλιση από τη στερεότυπη έκφραση του φύλου μπορεί να αποτελέσει αφορμή για θυματοποίηση. Αξίζει να σημειωθεί ότι το θύμα μπορεί να μη παρουσιάζει το σεξουαλικό προσανατολισμό που του αποδίδεται κατά τον εκφοβισμό, αλλά να μην παρουσιάζει την αναμενόμενη εικόνα κανόνων φύλου, δηλαδή την κοινωνικά επικυρωμένη έμφυλη συμπεριφορά (Παπαθανασίου & Χρηστίδη, 2020).

Ο ομοφοβικός εκφοβισμός νοείται ως μία μορφή παρενόχλησης που επιτυγχάνεται με τη χρήση υποτιμητικών ταμπελών ή φράσεων που προκαλούν εξευτελισμό. Μπορεί, εκ παραλλήλου, να περιλαμβάνει διάφορες μορφές βίας, τέτοιες όπως λεκτική, σωματική και ηλεκτρονική βία. Τόσο ο εκφοβισμός όσο και η απόδοση φράσεων με αρνητική χροιά είναι αλληλοκαλυπτόμενες και διακριτές μορφές βίας. Η ομοφοβική συμπεριφορά δύναται να έχει πολλές μορφές παρενόχλησης και ενίοτε μπορεί να εκδηλώνεται με φανερή αλλά και κρυφή επιθετικότητα. Ο ομοφοβικός εκφοβισμός είναι ένα παγκόσμιο φαινόμενο με τεράστιες διαστάσεις που λαμβάνει χώρα στις Ηνωμένες Πολιτείες, στην Ευρώπη και σε άλλες χώρες με τρομακτικές συνέπειες για τα θύματά του (Espelage et al., 2019).

Η έκδηλη βία στα σχολεία που οφείλεται τόσο στον σεξουαλικό προσανατολισμό, όσο και στην ταυτότητα και έκφραση φύλου των μαθητών (SOGIESC βία)

μπορεί να εκδηλωθεί κατά όλων των παιδιών που απλά δεν ανταποκρίνονται στα έμφυλα στερεότυπα. Περιλαμβάνει ψυχολογική, σωματική και σεξουαλική βία που μπορεί να εκδηλωθεί παντού, ακόμα και ηλεκτρονικά. Αυτό το φαινόμενο μπορεί να λάβει χώρα σε περιβάλλοντα με μικρότερη εποπτεία, όπως σχολικούς διαδρόμους, τουαλέτες, αυλές, στον δρόμο, στο διαδίκτυο και στα αποδυτήρια. Τα σχολεία συγκαταλέγονται στους πιο ομοφοβικούς και τρנסοφοβικούς χώρους (Θάνος & Κογκίδου, 2022).

Οι μαθητές/τριες που βιώνουν τέτοια μορφή βίας, αντιμετωπίζουν πίεση για συμμόρφωση με τα στερεότυπα της κοινωνίας, ενώ παράλληλα αντιμετωπίζουν συσσώρευση άγχους και αίσθημα θυματοποίησης. Αυτό οδηγεί σε χαμηλή αυτοεκτίμηση και κατάθλιψη, ενώ η συνεχής πίεση μπορεί να προκαλέσει φόβο και αίσθημα μοναξιάς. Οι επιπτώσεις εκτείνονται και σε κοινωνικό και οικονομικό επίπεδο, προκαλώντας απουσίες στο σχολείο, ελλείψεις σε ακαδημαϊκές γνώσεις και απόκτηση λιγότερων εφόδων για την αγορά εργασίας. Αυτό μπορεί να οδηγήσει σε αντικοινωνική και εγκληματική συμπεριφορά, ενισχύοντας έτσι τον κύκλο της βίας και των προβλημάτων κοινωνικής ενσωμάτωσης (Θάνος & Κογκίδου, 2022).

Η χάραξη πολιτικών για την πρόληψη και αντιμετώπιση του κοινωνικού αυτού φαινομένου αποτελεί κυρίαρχο ζήτημα στα διεθνή δεδομένα. Η έκθεση του Συμβουλίου της Ευρώπης με την αρωγή της UNESCO Safe at school, (2018) όρισαν μερικές σημαντικές συνιστώσες δράσης. Κάποιες από αυτές αναφέρονται παρακάτω:

- Ανάπτυξη πολιτικών σε επίπεδο σχολείου για την αντιμετώπιση του ομοφοβικού εκφοβισμού.
- Δημιουργία αναλυτικών προγραμμάτων και υλικού διδασκαλίας που περιλαμβάνουν την ποικιλία των σχέσεων και των τρόπων ζωής.
- Εκπαίδευση και υποστήριξη του εκπαιδευτικού προσωπικού για την αποτελεσματική αντιμετώπιση του ομοφοβικού εκφοβισμού.
- Παροχή υποστήριξης και προστασίας στους μαθητές/τριες που αντιμετωπίζουν ομοφοβικό εκφοβισμό.
- Συνεργασία με την κοινωνία των πολιτών για τη δημιουργία ασφαλών και υποστηρικτικών περιβαλλόντων στα σχολεία.
- Παρακολούθηση και αξιολόγηση του ομοφοβικού εκφοβισμού για τη λήψη αποτελεσματικών μέτρων πρόληψης και αντιμετώπισης.

- ✚ Εφαρμογή παιδαγωγικών μεθόδων που ενθαρρύνουν την ενεργό συμμετοχή και την ανοικτή συζήτηση στο σχολικό περιβάλλον.
 - ✚ Προσαρμογή της εκπαίδευσης και των παρεχόμενων υπηρεσιών στις ανάγκες και τις ηλικιακές ομάδες των μαθητών/τριών.
- (Θάνος & Κογκίδου, 2022).

3.3 Προτάσεις δημιουργίας ενός συμπεριληπτικού σχολείου

Μελέτες έχουν αναδείξει ότι σχολεία που έχουν περιορίσει τα ομοφοβικά επεισόδια και έχουν δημιουργήσει ένα θετικό σχολικό κλίμα, έχουν συμβάλει ώστε να αμβλυνθεί ο επιπολασμός των αρνητικών επιπτώσεων που βιώνει η μαθητική κοινότητα που υφίσταται ομοφοβικό εκφοβισμό (Birkett et al., 2009).

Προστατευτικοί παράγοντες για την άμβλυνση του κοινωνικού φαινομένου του ομοφοβικού εκφοβισμού εμπεριέχουν προληπτικές και παρεμβατικές δράσεις που βασίζονται στο βίο-οικολογικό μοντέλο του Bronfenbrenner. Σύμφωνα με αυτό το μοντέλο αναδεικνύεται η αμφίδρομη σχέση περιβάλλοντος-ατόμου στην ευρύτερη ανάπτυξη του. Κοντολογίς, οι συμπεριφορές των ανθρώπων δεν αποδίδονται μόνο στα δικά τους ιδιαίτερα χαρακτηριστικά, αλλά δύναται να επηρεαστούν από τους ανθρώπους και τους κανόνες που διέπουν τα κοινωνικά πλαίσια που βρίσκονται αυτοί. Για να κατανοηθεί η δυναμική της ανθρώπινης ανάπτυξης, θα πρέπει να εξεταστεί ολόκληρο το σύστημα, μέσα στο οποίο πραγματοποιείται η ανάπτυξη (Bronfenbrenner, 1994, Bronfenbrener & Morris, 2007).

Η ανάπτυξη πραγματοποιείται μέσα σε σύνολο περιβαλλοντικών συστημάτων, που αποτελούνται από το μικροσύστημα, το μεσοσύστημα, το έξωσύστημα, το μακροσύστημα και το χρονοσύστημα. Το μικροσύστημα, το εσωτερικό επίπεδο δηλαδή, αποτελείται από το ίδιο το άτομο και τις στενές αλληλεπιδράσεις του άμεσου περιβάλλοντος (οικογένεια, σχολείο, φίλοι, γειτονιά). Το μεσοσύστημα περιλαμβάνει τις αλληλεπιδράσεις μεταξύ των σχέσεων του μικροσυστήματος (σχέσεις γονέα-παιδιού, παιδιού-συνομηλίκων, παιδιού-σχολείου, γονέων-σχολείου). Το εξωσύστημα περικλείει τις κοινωνικές επιδράσεις. Εκ παραλλήλου, το μακροσύστημα αποτελείται από το πολιτισμικό πλαίσιο που ασκεί επιδράσεις σε όλα τα άλλα συστήματα και τέλος, κάθε περιβάλλον επηρεάζεται από τις εκάστοτε χρονικές συνιστώσες (Eggen & Kauchak, 2017).

Οι δράσεις προστασίας και πρόληψης του ομοφοβικού εκφοβισμού πραγματοποιούνται σε 4 επίπεδα, σε ατομικό επίπεδο, σε επίπεδο οικογένειας, σε επίπεδο ομηλίκων και επίπεδο σχολείου. Οι προστατευτικοί παράγοντες σε ατομικό επίπεδο βασίζονται στην κοινωνικό-συναισθηματική μάθηση. Το άτομο εκπαιδεύεται να διαχειρίζεται με αποτελεσματικότητα τα συναισθήματα του και να αναπτύσσει δεξιότητες αντιμετώπισης, αλλά και επίλυσης προβλημάτων. Εκ παραλλήλου, εξασκείτε σε δεξιότητες επικοινωνίας που εμπεριέχουν ενεργητική ακρόαση και διαφοροποίηση ενεργητικής και παθητικής επικοινωνίας. Σε αυτό το επίπεδο, οι δεξιότητες συναισθηματικής αυτορρύθμισης έχουν ένα κομβικό ρόλο, αφού το άτομο μυείται σε στρατηγικές μείωσης παρορμητικών και επιθετικών συμπεριφορών. Καθοριστικό σημείο αποτελεί η ανάπτυξη της ενσυναίσθησης, η οποία αποτελεί αδιαμφισβήτητη ανασταλτική επίδραση στην επιθετικότητα. Εν κατακλείδι, αυτοί οι δυνητικά προστατευτικοί παράγοντες ατομικού επιπέδου έχει επισημανθεί βιβλιογραφικά ότι μειώνουν τα ποσοστά επιθετικότητας και παραβατικότητας και αμβλύνουν τη θυματοποίηση, αφού το άτομο καταφέρνει να αυτονομείται και να επιλέγει τις φίλιες του (Espelage et al., 2019).

Σε επίπεδο οικογένειας, έχει αποδειχθεί ότι οι θετικές οικογενειακές επιρροές μπορούν να αντισταθμίσουν τις αρνητικές επιπτώσεις των ομοφοβικών περιστατικών στις ζωές των ατόμων. Μερικές δράσεις, όπως η συμμετοχή των γονέων σε κοινότητες με άτομα με ίδιες εμπειρίες και η επαφή με άλλα οικογενειακά υπόβαθρα που αντιμετωπίζουν τα ίδια προβλήματα, μπορούν να βοηθήσουν στη εξάλειψη του στιγματισμού και τη συνολική ενίσχυση της αυτοεκτίμησης του παιδιού με διαφορετικό σεξουαλικό προσανατολισμό ή έκφραση φύλου. Η υποστήριξη των γονέων φαίνεται να έχει αιτιακή συσχέτιση με την μείωση αυτοκτονικών επεισοδίων, με την αύξηση ανθεκτικότητας και τον περιορισμό των δυσμενών επιπτώσεων του ομοφοβικού εκφοβισμού (Espelage et al., 2019).

Οι συνομήλικοι έχει αποδειχθεί ότι είναι ένα μεγάλο κομμάτι στη ζωή των παιδιών. Η εκπαίδευση όλων των μαθητών σε θέματα προκαταλήψεων και των επιπτώσεων τους έχει αποδειχθεί ιδιαίτερα χρήσιμη και υποστηρικτική. Παράλληλα η υποστήριξη στους εκφοβιστές, εν αντιθέσει με τη τιμωρία τους, φαίνεται να είναι μία λυσιτελής μέθοδος για την αντιμετώπιση της εκδήλωσης ομοφοβικής συμπεριφοράς. Παράλληλα με αυτό, η ενίσχυση τους σχολικού κλίματος, που δημιουργεί συνθήκες ασφάλειας και αποδοχής και η καλλιέργεια του αισθήματος του «ανήκειν»

των μαθητών αποτελούν προστατευτικούς παράγοντες για τον ομοφοβικό εκφοβισμό (Espelage et al., 2019).

Σύμφωνα με τη θεωρία της κοινωνικής μάθησης, συγκεκριμένα με την κοινωνικό-γνωστική θεωρία, που ανέπτυξε ο Albert Bandura, οι άνθρωποι μπορούν να μάθουν και να υιοθετήσουν μία συμπεριφορά παρατηρώντας άλλους να την εκδηλώνουν. Αυτή η διαδικασία που ονομάζεται μίμηση προτύπου, δύναται να δημιουργήσει μία νοητική αναπαράσταση της συμπεριφοράς που παρατηρείται και να χρησιμοποιηθεί αυτή η αναπαράσταση σε μεταγενέστερο χρόνο. Τοιουτοτρόπως, πραγματοποιείται μία πιστή αναπαραγωγή ενός στενού μοτίβου ανταπόκρισης. Πειράματα αυτής της θεωρίας έχουν αναδείξει ότι μία επιθετική συμπεριφορά που παρατηρείται μπορεί να κατευθύνει παρόμοιες επιθετικές συμπεριφορές (Cervone & Pervin, 2013). Η απλή παρατήρηση των συνομηλίκων που εμπλέκονται σε ομοφοβικό εκφοβισμό προβλέπει αύξηση επιθετικής συμπεριφοράς και από άλλους μαθητές. Οι μαθητές κατά τη βίωση ενός περιστατικού εκφοβισμού, εμπλέκονται σε διακριτούς ρόλους. Όταν λαμβάνει χώρα ένας ομοφοβικός εκφοβισμός οι ρόλοι που αναδεικνύονται είναι αυτοί του πρωταρχικού και κύριου επιτιθέμενου, των μαθητών που ενισχύουν και συμπληρώνουν τον κύριο επιθετικό και των παρευρισκόμενων (Salvivalli et al., 2011). Εξαιτίας αυτής της σημαντικότητας της παρατήρησης μίας συμπεριφοράς, έρευνες έχουν επικεντρωθεί στη δυναμική των παρευρισκόμενων σε ομοφοβικά περιστατικά και έχουν αναδείξει σημαντικά ευρήματα που μπορούν να χρησιμοποιηθούν για την άμβλυνση του φαινομένου. Επί παραδείγματι, τα κορίτσια έχουν περισσότερο αμυντική στάση στον ομοφοβικό εκφοβισμό και εκδηλώνουν λιγότερο επιθετικές συμπεριφορές και αυτό πιθανό να εξηγεί από τα χαμηλότερα επίπεδα προκατάληψης που παρουσιάζουν σε διάφορες μελέτες οι γυναίκες. Σημαντικός παράγοντας για τη διάθεση βοήθειας του θύματος είναι η προσωπική επαφή του παρευρισκόμενου με σεξουαλικές μειονότητες και η ύπαρξη ανεπτυγμένων αισθημάτων αλτρουισμού, ενσυναίσθησης και θάρρους (Poteat & Vecho, 2016). Αυτό καθιστά πασιδίο ότι η ενίσχυση και ενδυνάμωση αυτών των μαθητών που παρουσιάζουν αυτά τα χαρακτηριστικά μπορεί να δημιουργήσει ένα υποστηρικτικό δίκτυο στη ζωή των θυμάτων και να προκληθεί σημαντική μείωση του φαινομένου με την υπεράσπιση του εκάστοτε θύματος. Τέτοιες πράξεις, βάσει της θεωρίας της μίμησης προτύπου, μπορούν να παρακινήσουν και άλλους μαθητές να τις ακολουθήσουν. Στο επίπεδο των συνομηλίκων, τα προγράμματα σεξουαλικής εκπαίδευσης μπορούν να συνδράμουν στη θετικότερη στάση απέναντι σε άτομα με

διαφορετικό σεξουαλικό προσανατολισμό και έκφραση φύλου και μεγαλύτερη παρέμβαση των μαθητών σε ένα περιστατικό ομοφοβικού εκφοβισμού . (Espelage et al., 2019).

Σε ένα επίπεδο μακροσυστήματος το σχολικό σύστημα είναι υψίστης σημασίας για την αποτελεσματική αντιμετώπιση του ομοφοβικού εκφοβισμού. Το σχολικό πλαίσιο περιλαμβάνει κυβερνητικές δομές, οι οποίες περικλείουν συστήματα τόσο επίσημα με πολιτικές και προγράμματα, όσο και άτυπα με αξίες και κανόνες. Το σχολικό κλίμα, που περιλαμβάνει την αίσθηση ασφάλειας και αποδοχής από όλους τους μαθητές, φαίνεται να έχει σχέση αμφίδρομη με τον ομοφοβικό εκφοβισμό. Μελέτες έχουν αναδείξει ότι η επιμόρφωση των εκπαιδευτικών σε ζητήματα περιθωριοποίησης των μαθητών που παρεκκλίνουν από την ετεροκανονικότητα σχετίζονται με την ανάπτυξη ασφαλούς σχολικού κλίματος. Επιπρόσθετα, οι ρητές σχολικές πολιτικές που αντιμάχονται επεισόδια εκφοβισμού, τέτοιες όπως ξεκάθαρες συζητήσεις για τους κανόνες, αφίσες με μηνύματα ορατά στο σχολείο μπορούν να περιορίσουν την επιθετικότητα. Εκ παραλλήλου, κρίνεται εξαιρετικά χρήσιμη η ύπαρξη προσωπικού υποστήριξης, που να ειδικεύεται σε τέτοια θέματα. (Espelage et al., 2019).

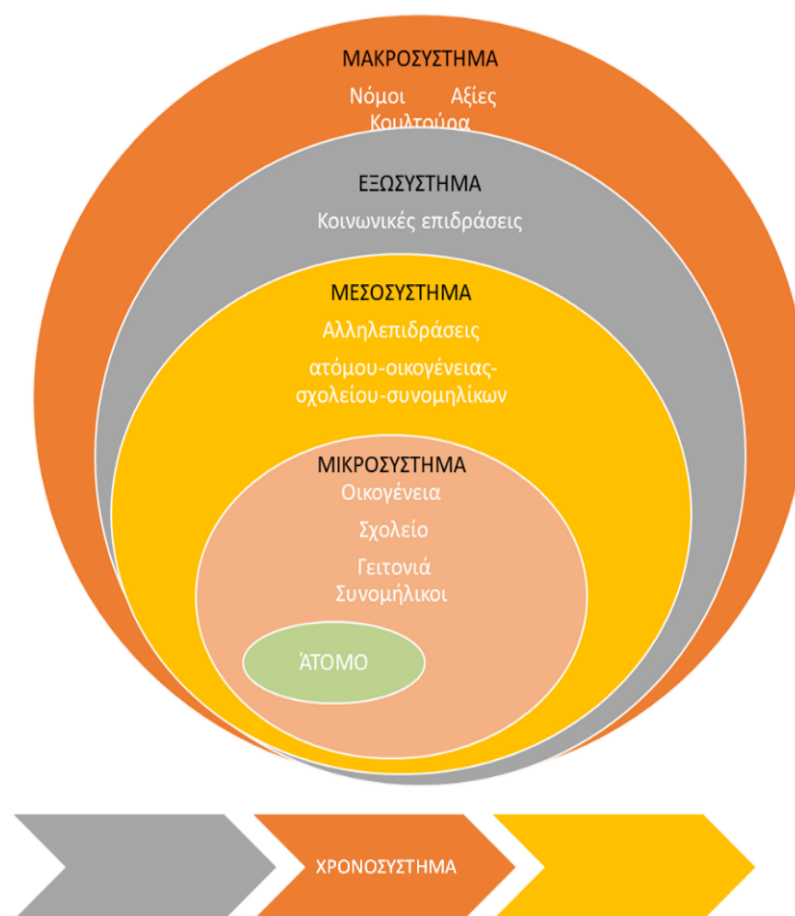
Αξίζει να σημειωθεί ότι ο ρόλος των εκπαιδευτικών είναι κομβικός, αφού φέρουν ευθύνη για τα περιστατικά που λαμβάνουν χώρα εντός σχολείου. Μελέτες έχουν αναδείξει ότι οι στάσεις των εκπαιδευτικών, η υποστήριξη μεταξύ των συναδέλφων καθώς και η αίσθηση αυτό-αποτελεσματικότητας σχετίζονται άρρηκτα με την ικανότητα παρέμβασης τους (Poteat et al., 2019). Σημαντική συνιστώσα είναι να ορίζεται από το σύνολο του σχολείου ένας κοινός τρόπος αντίδρασης σε συνθήκες διακρίσεων και βίας. Πυλώνες μίας τέτοιας στάσης είναι οι συχνές συναντήσεις των διδασκόντων και η επιμόρφωσή τους από κατάλληλους φορείς και υπηρεσίες (Παπαθανασίου & Χρηστίδη, 2020).

Μερικές βασικές παραδοχές που διέπουν τα προγράμματα αντιμετώπισης σε επίπεδο σχολείου είναι η παρατήρηση των εκδηλωμένων συμπεριφορών και η συστηματική παρακολούθηση της εξέλιξης, η αμέριστη ενσυναίσθηση και υποστήριξη του θύματος, η προσέγγιση του θύτη ιδιωτικά, η σταθερή επικοινωνία μαζί του και τέλος επικοινωνία με τις οικογένειες θυμάτων και θυτών (Παπαθανασίου & Χρηστίδη, 2020).

Συνοψίζοντας, βάσει του μοντέλου του Bronfenbrenner, η ολιστική παρέμβαση για την αντιμετώπιση του ομοφοβικού εκφοβισμού μπορεί να εστιάσει σε πολλαπλά

επίπεδα περιβάλλοντος. Αυτό σημαίνει ότι η παρέμβαση μπορεί να επηρεάσει τόσο το μικροσύστημα σε ατομικό επίπεδο (άτομο, οικογένεια, σχολική τάξη), όσο και το μεσοσύστημα (αλληλεπιδράσεις στη σχολική κοινότητα, σχέσεις ομηλίκων, σχέσεις εκπαιδευτικών μαθητών), το εξωτερικό σύστημα (πολιτικές και νομοθετικές προσεγγίσεις) και το μακροσύστημα (κοινωνικές προκαταλήψεις και πολιτιστικές αξίες). Οι επιδράσεις του περιβάλλοντος μπορεί να είναι άμεσες και καταλυτικές απορρέοντας από τις άμεσες επαφές του ατόμου. Ενώ, κάποιες άλλες μπορεί να είναι έμμεσες και να ασκούν επιδράσεις σε άλλα μικρότερα συστήματα. Όλες όμως οι επιρροές είναι αλληλοεξαρτώμενες και συγκροτούν την ολιστικότητα της περιβάλλοντος (Μυλωνάκου-Κεκέ, 2019). Μέσω αυτής της προσέγγισης, οι παρεμβάσεις μπορούν να διαμορφώσουν ένα πλήρες και ολοκληρωμένο περιβάλλον που προωθεί την αποδοχή, την ισότητα και την κοινωνική δικαιοσύνη.

Εικόνα 1 Βίο-οικολογικό μοντέλο Bronfenbrenner

ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΜΕΡΟΣ

4. Μεθοδολογία

Στην παρούσα μελέτη επιλέχθηκε η ποσοτική έρευνα με στόχο να περιγραφεί το ερευνητικό θέμα που μελετάται μέσα από την περιγραφή των τάσεων και η να επιχειρηθεί η εξήγηση του ανάμεσα στους συσχετισμούς των μεταβλητών. Η προσέγγιση ενός μεγάλου πληθυσμού εξυπηρετεί στη διερεύνηση της οπτικής του ζητήματος μέσα από την παρουσίαση πλείστων και διαφορετικών απόψεων. Η ποσοτική έρευνα καθιστά δυνατό να συλλεχθούν αριθμητικά δεδομένα από ένα ικανοποιητικό αριθμό ανθρώπων μέσα από καθορισμένες ερωτήσεις και απαντήσεις, με έναν τρόπο συγκεκριμένο, μετρήσιμο και αμερόληπτο (Creswell, 2016). Επιπρόσθετα, η χρήση της ποσοτικής έρευνας περικλείει την αντίληψη της κοινωνικής πραγματικότητας ως μία έννοια εξωτερική και αντικειμενική (Bryman, 2017).

4.1 Δείγμα

Τον πληθυσμό-στόχο της μελέτης αποτελούν εκπαιδευτικοί πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης. Ως πληθυσμός-στόχος ορίζεται μία ομάδα ατόμων που παρουσιάζει κοινά χαρακτηριστικά γνωρίσματα που προσφέρονται για τη μελέτη της έρευνας (Creswell, 2016). Συγκεκριμένα, το δείγμα, είναι εκπαιδευτικοί γενικής και ειδικής αγωγής που διδάσκουν στο δημοτικό σχολείο. Δείγμα ορίζεται το τμήμα του πληθυσμού-στόχου με σκοπό τη διερεύνηση του ερευνητικού προβλήματος (Bryman, 2017). Ως εκ τούτου, η παρούσα έρευνα δεν περιλαμβάνει εκπαιδευτικούς διαφορετικών βαθμίδων (προσχολική, δευτεροβάθμια, τριτοβάθμια εκπαίδευση), καθώς επίσης αποκλείονται από αυτήν άνθρωποι που δε σχετίζονται αμιγώς με τη διδακτική διαδικασία.

Στην έρευνα έλαβαν μέρος 178 εκπαιδευτικοί δημοτικής εκπαίδευσης, εκ των οποίων οι 44 ήταν άντρες και οι 134 γυναίκες. Το μεγαλύτερο ποσοστό ήταν κάτοικοι αστικών περιοχών και λιγότεροι σε ημιαστική περιοχή, ενώ ένα μικρό δείγμα έμενε σε αγροτική περιοχή. Ως προς την ηλικία τους 79 άτομα ήταν μεταξύ 25-35 ετών, 54 άτομα μεταξύ 36-45, 19 άτομα μεταξύ 46-55 και 26 άτομα πάνω από 56 χρόνων. Το

μεγαλύτερο μέρος τους δείγματος ήταν εκπαιδευτικοί γενικής αγωγής (111) και κάποιοι ειδικής αγωγής (67).

Η δειγματολογική προσέγγιση που χρησιμοποιήθηκε ανήκει στο είδος της δειγματοληψίας χωρίς πιθανότητα (nonprobability), κατά την οποία οι συμμετέχοντες ήταν πρόθυμοι και διαθέσιμοι για τη μελέτη. Συγκεκριμένα, χρησιμοποιήθηκε η μέθοδος της βολικής δειγματοληψίας ή αλλιώς δειγματοληψία ευκολίας (convenience sampling), όπου οι συμμετέχοντες ήταν ευμενώς διακείμενοι στη διαδικασία. Εν συνεχεία, πραγματοποιήθηκε η μέθοδος δειγματοληψίας-χιονοστιβάδας (snowball sampling), όπου οι ίδιοι οι συμμετέχοντες πρότειναν άλλα άτομα που μπορούσαν και ήθελαν να γίνουν μέλη της έρευνας. Σε αυτήν την προσέγγιση της δειγματοληψίας, το δείγμα πληροί προϋποθέσεις για τον πληθυσμό-στόχο, δηλαδή αντιπροσωπεύει το χαρακτηριστικό που μελετάται, και είναι δυνατό να δώσει χρήσιμες πληροφορίες ώστε να απαντηθούν τα ερευνητικά ερωτήματα, αλλά ο ερευνητής δεν μπορεί με σιγουριά να γνωρίζει ότι το δείγμα είναι αντιπροσωπευτικό του πληθυσμού (Creswell, 2016).

Όσον αφορά τη διαδικασία, κατά την αρχή της, γνωστοποιήθηκε στους συμμετέχοντες, πριν τη συμμετοχή τους ο σκοπός της έρευνας, τα ενδεχόμενα οφέλη που θα προσκομιστούν στην εκπαιδευτική κοινότητα, τέτοια όπως χάραξη εκπαιδευτικών πολιτικών και έναρξη δημόσιου διαλόγου για το υπό διερεύνηση θέμα, και εν συνεχεία, εγγυήθηκε η ανωνυμία τους στη μελέτη. Εκ παραλλήλου, επισημάνθηκε με σαφήνεια ότι τα αποτελέσματα θα χρησιμοποιηθούν μόνο για ερευνητικούς σκοπούς. Αξίζει να σημειωθεί ότι η έρευνα εγκρίθηκε από εντεταλμένο συμβούλιο αξιολόγησης του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας (Επιτροπή δεοντολογίας), ώστε να εξασφαλιστεί η προστασία των δικαιωμάτων των συμμετεχόντων και η αποφυγή πάσης φύσεως προβλημάτων που μπορεί να δημιουργήσει στους συμμετέχοντες η έρευνα.

4.2 Μέθοδος συλλογής δεδομένων

Η παρούσα ερευνητική εργασία αποσκοπεί να μετρήσει τις στάσεις των εκπαιδευτικών σε ζητήματα ταυτότητας και έκφρασης φύλου, καθώς και σε ζητήματα σεξουαλικού προσανατολισμού στο γενικό πληθυσμό και δη στον μαθητικό. Οι στάσεις είναι η τάσεις ή προδιαθέσεις προς κάτι ή κάποιον και εμπεριέχουν γνωστικά, συναισθηματικά και συμπεριφορικά στοιχεία, που μπορούν, τρόπον τινά, να ασκήσουν επιρροή στη συμπεριφορά των ανθρώπων (Nolen-Hoeksema et al., 2022). Οι μετρήσεις στάσεων (attitudinal measures), αποτελούν δημοφιλή μέθοδο ποσοτικών ερευνών και

προσφέρονται για μέτρηση συναισθημάτων απέναντι σε εκπαιδευτικά και κοινωνικά ζητήματα. Για αυτές τις μετρήσεις, συνήθως χρησιμοποιούνται εργαλεία που περιλαμβάνουν αμερόληπτες ερωτήσεις με μορφή ερωτηματολογίων (Creswell, 2016).

Το παρόν ερωτηματολόγιο που χρησιμοποιήθηκε στην έρευνα, είναι ένα εργαλείο με εκτεταμένες αναφορές (πάνω από 2.000) από άλλους συγγραφείς. Η συχνή χρήση του αποτελεί μία ένδειξη των συνεπών και καλών εκτιμήσεων που προσφέρει. Πρόκειται για το ερωτηματολόγιο του Herek (1988), «Heterosexuals' attitudes toward lesbians and gay men: Correlates and gender differences», γνωστό ως ATLГ scale. Η απόδοση του έγινε στα ελληνικά από τους Γρηγορόπουλο, Παπαχαρίτου και Μωραΐτου, 2010, (Grigoropoulos, I., Papaharitou, S., & Moraitou, M. (2010). Adaptation of the attitudes toward lesbians and gay men (ATLG) scale into the Greek language. Archives of Hellenic Medicine.) με τη διαδικασία της διγλωσσικής μετάφρασης. Εν συνεχεία το εν λόγω ερωτηματολόγιο, χορηγήθηκε το 2009 στο Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης στους φοιτητές, όπου ελέγχθηκε ο βαθμός κατανόησης των ερωτημάτων της κλίμακας μετά από τη μετάφραση του. Από την επίτευξη της χορήγησής του διαπιστώθηκε ότι παρουσιάζει υψηλή εσωτερική συνέπεια και δομική εγκυρότητα, συγκεκριμένα έχει εσωτερική συνέπεια ($\alpha=0,91$), αξιοπιστία δοκιμής-επανεξέτασης ($r=0,91$) και εγκυρότητα κατασκευής (ζευγοποιημένα δείγματα T-test, $p>0,05$) (Grigoropoulos et al., 2010).

Το ερωτηματολόγιο αποτελείται από προτάσεις-απόψεις που καταγράφουν τις στάσεις των εκπαιδευτικών απέναντι σε ομοφυλόφιλα άτομα, τόσο σε γυναίκες όσο και σε άντρες. Εμπεριέχει 20 προτάσεις για τις ομοφυλόφιλες γυναίκες και αντίστοιχα τις ίδιες 20 προτάσεις για τους ομοφυλόφιλους άντρες, προσδοκώντας να διακριθεί η διαφορά των στάσεων απέναντι στα δύο φύλα και αυτό καθίστατο δυνατό απαντώντας τις ίδιες προτάσεις δύο φορές, χορηγώντας μία εναλλακτική υποκλίμακα των ίδιων ερωτήσεων. Οι απαντήσεις του ερωτηματολογίου βασίζονται σε κλίμακες διαστημάτων (interval scales), οι οποίες παρέχουν συνεχόμενες επιλογές απαντήσεων με ίσες αποστάσεις. Συγκεκριμένα χρησιμοποιείται η κλίμακα Likert σε 5βάθμια μορφή, δηλαδή παρέχονται πέντε ενδεδειγμένες επιλογές απαντήσεων (Διαφωνώ απόλυτα/διαφωνώ/ούτε διαφωνώ ούτε συμφωνώ/συμφωνώ/συμφωνώ απόλυτα), συμπεριλαμβανομένης και μίας ενδιάμεσης βαθμίδας που δηλώνει ουδέτερη στάση. Η κλίμακα Likert μετρά μία σειρά στάσεων αναφορικά με ένα θέμα, με στόχο την καταμέτρηση της

έντασης των συναισθημάτων, κατά την οποία ο εκάστοτε ερωτώμενος καλείται να δηλώσει το βαθμό συμφωνίας με την κάθε πρόταση (Bryman, 2017).

Σε μία ξεχωριστή ενότητα του ερωτηματολογίου, κατά την αρχή του, δημιουργήθηκε μία υποκλίμακα, όπου οι συμμετέχοντες/ουσες κλήθηκαν να συμπληρώσουν κοινωνικό-δημογραφικά στοιχεία, όπως οικογενειακή κατάσταση, φύλο, τόπο κατοικίας, τομέα διδασκαλίας και χρόνια προϋπηρεσίας. Εκ παραλλήλου, για τις ανάγκες της έρευνας, μετά από ενδελεχή μελέτη της βιβλιογραφίας, προστέθηκαν επτά ερωτήσεις στο τέλος, ώστε να διερευνηθεί αν οι στάσεις των εκπαιδευτικών απέναντι στην ομοφυλοφιλία, δύναται να επηρεάσουν την αντιμετώπιση ζητημάτων έκφρασης φύλου και σεξουαλικότητας των μαθητών στο σχολείο. Το σύνολο των στοιχείων της κλίμακας είναι καταφατικές προτάσεις, από τις οποίες κάποιες παρουσιάζουν θετικές αντιλήψεις και κάποιες αρνητικές ως προς το υπό μελέτη φαινόμενο, ώστε να εντοπιστεί μία ομοιόμορφη απόκριση μεταξύ των ερωτώμενων. Ο συνολικός χρόνος συμπλήρωσης του ερωτηματολογίου εκτιμάται στα 10 λεπτά.

4.3 Διαδικασίες συλλογής δεδομένων

Η συγκέντρωση των δεδομένων πραγματοποιήθηκε διαδικτυακά μέσω Ιστότοπων και Διαδικτύου. Εν προκειμένω, εφαρμόστηκε μία δημοσκοπική έρευνα με τη χρήση του προαναφερθέντος ατομικού ερωτηματολογίου και αναρτήθηκε σε μία Ιστοσελίδα που ήταν δυνατό ο κάθε συμμετέχοντας/συμμετέχουσα να συμπληρώσει. Το ερωτηματολόγιο δημιουργήθηκε μέσω του “Google Forms” και στάλθηκε σε μορφή “link” σε μέσα κοινωνικής δικτύωσης, (όπως ομάδες εκπαιδευτικών), σε διευθύνσεις ηλεκτρονικού ταχυδρομείου και σε μορφή μηνυμάτων σε αριθμούς τηλεφώνων.

Η συμπλήρωση των ερωτηματολογίων ξεκίνησε από τις 15 Φεβρουαρίου 2024 και ολοκληρώθηκε στις 30 Απριλίου 2024. Οι συμμετέχοντες /συμμετέχουσες κλήθηκαν να επισκεφτούν τον ιστότοπο, που περιλάμβανε το ερωτηματολόγιο και να το συμπληρώσουν σε επίπεδο πολλαπλών απαντήσεων (κλίμακα Likert). Το ηλεκτρονικό ερωτηματολόγιο αναντίρρητα παρουσιάζει μεγάλη ευκολία στη χρήση, απεριόριστη εμβέλεια, υπάρχουν λιγότερες αναπάντητες ερωτήσεις δεν προϋποθέτει παρουσία του ερευνητή/τριας -γεγονός που βοηθάει στην έλλειψη ενδεχόμενης μεροληψίας-, έχει χαμηλό κόστος και προσφέρει άμεσα αποτελέσματα (Bryman, 2017). Αλλά στον αντίποδα, υπάρχουν οι περιορισμοί της ίδιας της τεχνολογίας, δεν προσφέρει κατάλογο

πληθυσμού και τέλος υπάρχουν αμφιβολίες για την αντιπροσωπευτικότητα του δείγματος (Creswell, 2016).

Μετά τη συλλογή των δεδομένων πραγματοποιήθηκε καταγραφή απαντήσεων σε μορφή Excel, μετατροπή των πληροφοριών σε αριθμούς, με στόχο την ποσοτική ανάλυση των δεδομένων, και τέλος η εισαγωγή τους σε λογισμικό στατιστικής ανάλυσης SPSS. Το SPSS, ακρωνύμιο του Statistical Package For the Social Sciences, είναι ένα λογισμικό που προσφέρεται για την ανάλυση ποσοτικών δεδομένων (Bryman, 2017).

4.4 Αναλύσεις

Μετά την ολοκλήρωση συλλογής δεδομένων πραγματοποιήθηκε αρχικά περιγραφική στατιστική των ποιοτικών δημογραφικών χαρακτηριστικών του δείγματος με απόλυτες και σχετικές συχνότητες. Καθώς η βασική μεταβλητή της έρευνάς μας είναι το φύλο, εφαρμόστηκε έλεγχος ανεξαρτησίας Chi- Square, για να διαπιστωθούν τυχόν επιδράσεις μεροληψίας λόγω μη αναλογικότητας κατανομής του φύλου των συμμετεχόντων, στα δημογραφικά χαρακτηριστικά του δείγματος. Εν συνεχεία, διερευνήθηκε η εσωτερική συνέπεια του ερωτηματολογίου με το δείκτη alpha του Cronbach. Πριν από την ανάλυση αξιοπιστίας πραγματοποιήθηκε αντιστροφή βαθμολόγησης των ερωτήσεων, που είχαν αντίθετο προσανατολισμό σε κάθε υποκλίμακα, σύμφωνα με τις οδηγίες των κατασκευαστών του ερωτηματολογίου (Green & Herek, 1994). Σε κάθε υποκλίμακα – διάσταση του ερωτηματολογίου εφαρμόστηκε διεξοδική ανάλυση αξιοπιστίας ελέγχοντας τόσο το συνολικό βαθμό εσωτερικής συνέπειας όσο και τη συσχέτιση κάθε ερώτησης, αλλά και την τυχόν βελτίωση της τιμής του δείκτη alpha, σε περίπτωση εξαίρεσης της ερώτησης από την ανάλυση.

Εκ παραλλήλου, δημιουργήθηκαν νέες ποσοτικές μεταβλητές με το σύνολο της βαθμολογίας κάθε υποκλίμακας – διάστασης. Για τον έλεγχο διακύμανσης των τιμών των διαστάσεων εφαρμόστηκε έλεγχος διαφορών για ανεξάρτητα δείγματα μεταξύ των δημογραφικών χαρακτηριστικών του δείγματος. Οι στατιστικές δοκιμασίες που εφαρμόστηκαν ήταν οι μη-παραμετρικές διαδικασίες Mann-Whitney και Kruskal-Wallis, καθώς αυτό μας υποδείκνυαν τα αποτελέσματα από τον έλεγχο κανονικότητας των κατανομών με τη διαδικασία Kolmogorov – Smirnov και Shapiro-Wilk. Επίσης, σύμφωνα με τον έλεγχο κανονικότητας των διαφορών των διαστάσεων, εφαρμόστηκε έλεγχος Wilcoxon για εξαρτημένα δείγματα για να διερευνηθούν τυχόν διαφορές μεταξύ των

στάσεων για άνδρες και γυναίκες. Επιπρόσθετα, εφαρμόστηκε Ανάλυση σε Κύριες Συνιστώσες (Principal Component Analysis – PCA), με περιστροφή Varimax, για τη διερεύνηση δημιουργίας παραγόντων που ερμηνεύουν το φαινόμενο των στάσεων των εκπαιδευτικών την αντιμετώπιση των θεμάτων ταυτότητας φύλου και σεξουαλικού προσανατολισμού στο δημοτικό σχολείο. Εκ παραλλήλου, για τη διερεύνηση της επίδρασης των στάσεων απέναντι στην ομοφυλοφιλία στη στάση διαχείρισης θεμάτων ταυτότητας φύλου και σεξουαλικού προσανατολισμού στο δημοτικό σχολείο, εφαρμόστηκε απλή και πολλαπλή ανάλυση παλινδρόμησης. Τέλος, εφαρμόστηκε έλεγχος συσχέτισης μεταξύ των διαστάσεων με τη διαδικασία Spearman's r . Όλες οι στατιστικές δοκιμασίες πραγματοποιήθηκαν με το στατιστικό πακέτο IBM SPSS Statistics ver. 27 και το επίπεδο στατιστικής σημαντικότητας ορίστηκε σε $p < 0.05$.

Δημογραφικά χαρακτηριστικά εκπαιδευτικών

Παρατηρώντας τα στοιχεία του παρακάτω πίνακα που παρουσιάζει την κατανομή των δημογραφικών χαρακτηριστικών του δείγματος της έρευνάς μας, διαπιστώνεται αρχικά ότι από τους 178 συμμετέχοντες στην έρευνα το 25% είναι άνδρες και το 75% είναι γυναίκες. Τα ποσοστά αυτά θεωρούνται και αντιπροσωπευτικά του πραγματικού πληθυσμού των εκπαιδευτικών στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση.

Όσον αφορά την ηλικία των εκπαιδευτικών, διαπιστώνεται ότι η πλειονότητα, το 44%, ήταν ηλικίας 25 έως 35 ετών ακολουθούμενοι από τους 54 εκπαιδευτικούς ηλικίας 36 έως 45 ετών. Τέλος, οι εκπαιδευτικοί άνω των 46 ετών είναι συνολικά 45 άτομα σε ποσοστό 26%, με το 11% να είναι από 46 έως 55 ετών και το 15% άνω των 55 ετών.

Σχετικά με την οικογενειακή κατάσταση, σχεδόν το 50% των εκπαιδευτικών είναι άγαμοι, το 46% είναι παντρεμένοι με το 8%, χωρίς παιδιά και το 38% με παιδιά. Επίσης υπάρχει και ένα μικρό ποσοστό το 5% των εκπαιδευτικών που είναι διαζευγμένοι.

Όσον αφορά το επίπεδο εκπαίδευσης, η πλειονότητα των εκπαιδευτικών, το 56%, έχουν μεταπτυχιακό τίτλο σπουδών, το 39% των εκπαιδευτικών έχουν ολοκληρώσει μόνο την ανώτατη εκπαίδευση και το 4% των εκπαιδευτικών είναι κάτοχοι διδακτορικού διπλώματος.

Οι 99 εκπαιδευτικοί, ποσοστό 56%, που συμμετείχαν στην έρευνά μας είναι μόνιμοι, και οι υπόλοιποι 79 (44%) είναι αναπληρωτές. Καθώς η έρευνα απευθυνόταν σε εκπαιδευτικούς της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης, το 62% είναι στη δημοτική εκπαίδευση και το 38% είναι δάσκαλοι/ες ειδικής αγωγής.

Από την κατανομή της προϋπηρεσίας των εκπαιδευτικών διαπιστώνεται ότι υπάρχει αναλογικότητα σε όλες τις κατηγορίες. Το 29% είναι οι νεότεροι εκπαιδευτικοί με λιγότερα από 5 έτη υπηρεσίας, το 26% έχουν προϋπηρεσία από 6 έως 10 έτη, το 21% υπηρετούν από 11 έως 20 έτη, ενώ οι αρχαιότεροι εκπαιδευτικοί, που έχουν περισσότερα από 20 έτη προϋπηρεσίας αποτελούν το 24% του δείγματος.

Τέλος, όσον αφορά τον τόπο κατοικίας, όπως είναι λογικό και σύμφωνα με τον πραγματικό πληθυσμό το 79% κατοικεί σε αστική περιοχή, το 16% σε ημιαστική και υπάρχει και ένα μικρό ποσοστό εκπαιδευτικών το 5% που κατοικεί σε αγροτική περιοχή.

Πίνακας 1. Κατανομή δημογραφικών χαρακτηριστικών του δείγματος

	N	%
Φύλο		
Αντρας	44	25%
Γυναίκα	134	75%
Ηλικία		
25-35	79	44%
36-45	54	30%
46-55	19	11%
56 και άνω	26	15%
Οικογενειακή κατάσταση		
Άγαμος/η	88	49%
Παντρεμένος χωρίς παιδιά	14	8%
Παντρεμένος με παιδιά	67	38%
Διαζευγμένος/η	9	5%
Εκπαιδευτικό επίπεδο		
Ανώτατη εκπαίδευση	70	39%
Μεταπτυχιακό	100	56%
Διδακτορικό	8	4%
Υπηρεσιακή κατάσταση		
Μόνιμος	99	56%
Αναπληρωτής	79	44%
Τομέας διδασκαλίας		
Δημοτική εκπαίδευση	111	62%
Ειδική Αγωγή	67	38%

Χρόνια υπηρεσίας				
Λιγότερο από 5 χρόνια	51			29%
6-10 χρόνια	47			26%
11-20 χρόνια	38			21%
Περισσότερα από 20 χρόνια	42			24%
Τόπος κατοικίας				
Αγροτική περιοχή	9			5%
Ημιαστική περιοχή	28			16%
Αστική περιοχή	141			79%

Στη συνέχεια, για να διαπιστωθεί η αναλογικότητα κατανομής του φύλου ως προς τα υπόλοιπα δημογραφικά χαρακτηριστικά του δείγματος, εφαρμόστηκε έλεγχος ανεξαρτησίας χ^2 (Chi -Square), όπου στα αποτελέσματα του παρακάτω πίνακα, διαπιστώνεται η αναλογικότητα κατανομής φύλου σε όλες τις ηλικιακές κατηγορίες, καθώς υπάρχει ανεξαρτησία μεταξύ των δύο μεταβλητών ($p>0.05$).

Πίνακας 2. Κατανομή ηλικίας και έλεγχος ανεξαρτησίας ως προς το φύλο

	Φύλο		χ^2	p
	Αντρας	Γυναίκα		
	n (%)	n (%)		
Ηλικία			1,332	0,722
25-35	18 (22,8)	61 (77,2)		
36-45	12 (22,2)	42 (77,8)		
46-55	6 (31,6)	13 (68,4)		
56 και άνω	8 (30,8)	18 (69,2)		

Επίσης, από τον έλεγχο ανεξαρτησίας μεταξύ οικογενειακής κατάστασης και φύλου διαπιστώνεται από τα στοιχεία του παρακάτω πίνακα ότι η κατανομή φύλου είναι αναλογική ως προς την οικογενειακή κατάσταση των εκπαιδευτικών ($p>0,05$).

Πίνακας 3. Κατανομή οικογενειακής κατάστασης και έλεγχος ανεξαρτησίας ως προς το φύλο

	Φύλο		χ^2	p
	Αντρας	Γυναίκα		
	n (%)	n (%)		
Οικογενειακή κατάσταση			2,735	0,434
Άγαμος/η	21 (23,9)	67 (76,1)		
Παντρεμένος χωρίς παιδιά	6 (42,9)	8 (57,1)		
Παντρεμένος με παιδιά	15 (22,4)	52 (77,6)		
Διαζευγμένος/η	2 (22,2)	7 (77,8)		

Αλλά και ως προς το εκπαιδευτικό επίπεδο δεν υπάρχει επίδραση από την κατανομή φύλου ($p>0,05$).

Πίνακας 4. Κατανομή επιπέδου εκπαίδευσης και έλεγχος ανεξαρτησίας ως προς το φύλο

	Φύλο		χ^2	p
	Αντρας n (%)	Γυναίκα n (%)		
Εκπαιδευτικό επίπεδο			0,683	0,711
Ανώτατη εκπαίδευση	18 (25,7)	52 (74,3)		
Μεταπτυχιακό	25 (25)	75 (75)		
Διδακτορικό	1 (12,5)	7 (87,5)		

Μεταξύ των μονίμων και των αναπληρωτών εκπαιδευτικών, υπάρχει αναλογική κατανομή ανδρών και γυναικών ($p>0,05$).

Πίνακας 5. Κατανομή υπηρεσιακής κατάστασης και έλεγχος ανεξαρτησίας ως προς το φύλο

	Φύλο		χ^2	p
	Αντρας n (%)	Γυναίκα n (%)		
Υπηρεσιακή κατάσταση			0,286	0,593
Μόνιμος	26 (26,3)	73 (73,7)		
Αναπληρωτής	18 (22,8)	61 (77,2)		

Όσον αφορά τον τομέα διδασκαλίας, η κατανομή φύλου είναι επίσης αναλογική ($p>0,05$), με τις γυναίκες της δημοτικής εκπαίδευσης να είναι το 71,2% και στην ειδική αγωγή το 82,1%.

Πίνακας 6. Κατανομή τομέα διδασκαλίας και έλεγχος ανεξαρτησίας ως προς το φύλο

	Φύλο		χ^2	p
	Αντρας n (%)	Γυναίκα n (%)		
Τομέας διδασκαλίας			2,677	0,102
Δημοτική εκπαίδευση	32 (28,8)	79 (71,2)		
Ειδική Αγωγή	12 (17,9)	55 (82,1)		

Αλλά και ως προς την προϋπηρεσία διαπιστώνεται επίσης αναλογική κατανομή του φύλου των εκπαιδευτικών ($p>0,05$).

Πίνακας 7. Κατανομή προϋπηρεσίας και έλεγχος ανεξαρτησίας ως προς το φύλο

	Φύλο		χ^2	<i>p</i>
	Άντρας	Γυναίκα		
	n (%)	n (%)		
Χρόνια υπηρεσίας			3,607	0,307
Λιγότερο από 5 χρόνια	9 (17,6)	42 (82,4)		
6-10 χρόνια	16 (34,0)	31 (66,0)		
11-20 χρόνια	9 (23,7)	29 (76,3)		
Περισσότερα από 20 χρόνια	10 (23,8)	32 (76,2)		

Τέλος, από τον έλεγχο ανεξαρτησίας μεταξύ φύλου και τόπου κατοικίας δεν διαπιστώνεται στατιστικά σημαντική επίδραση εξάρτησης, καθώς υπάρχει αναλογική κατανομή του φύλου σε όλες τις γεωγραφικές κατηγορίες του τόπου κατοικίας ($p>0,05$).

Πίνακας 8. Κατανομή τόπου κατοικίας και έλεγχος ανεξαρτησίας ως προς το φύλο

	Φύλο		χ^2	<i>p</i>
	Άντρας	Γυναίκα		
	n (%)	n (%)		
Τόπος κατοικίας			1,234	0,540
Αγροτική περιοχή	1 (11,1)	8 (88,9)		
Ημιαστική περιοχή	6 (21,4)	22 (78,6)		
Αστική περιοχή	37 (26,2)	104 (73,8)		

Από τα αποτελέσματα που προηγήθηκαν και από τη διερεύνηση ανεξαρτησίας της βασικής μεταβλητής της έρευνας που είναι το φύλο ως προς τα υπόλοιπα δημογραφικά χαρακτηριστικά, διαπιστώθηκε ότι τα αποτελέσματα της έρευνας δεν επηρεάζονται και είναι ανεξάρτητα από τυχόν επίδραση της μη αναλογικής κατανομής του φύλου των εκπαιδευτικών.

Ανάλυση αξιοπιστίας – εσωτερικής συνέπειας

Πριν από τη διερεύνηση των στάσεων των εκπαιδευτικών απέναντι στην ομοφυλοφιλία, θεωρήθηκε απαραίτητη η διερεύνηση της εσωτερικής συνέπειας των απαντήσεών τους.

Από τα αναλυτικά αποτελέσματα του ελέγχου αξιοπιστίας που παρουσιάζονται στον παρακάτω πίνακα, διαπιστώνεται αρχικά η υψηλή τιμή του δείκτη alpha για τη διάσταση «Στάσεις απέναντι στη γυναικεία ομοφυλοφιλία». Επίσης όλες οι ερωτήσεις

έχουν υψηλή συσχέτιση με τη διάσταση αλλά και με βάση τις τιμές του δείκτη alpha σε κάθε ερώτηση, μας υποδεικνύει ότι καμία ερώτηση δεν μπορεί να εξαιρεθεί από την ανάλυση καθώς δεν βελτιώνεται η τιμή του δείκτη α της συνολικής διάστασης.

Παρατηρώντας τις μέσες τιμές ανά ερώτηση, διαπιστώνεται ότι σε όλες τις περιπτώσεις είναι μεταξύ των τιμών 1 και 2 που αντιστοιχούν στο «διαφωνώ απόλυτα» και «διαφωνώ». Να σημειωθεί όμως ότι χρειάζεται ιδιαίτερη προσοχή στην ανάγνωση των μέσων τιμών των ερωτήσεων που έχουν αντιστραφεί.

Πίνακας 9. Έλεγχος εσωτερικής συνέπειας της διάστασης «Στάσεις απέναντι στη γυναικεία ομοφυλοφιλία»

	Alpha	Mean	SD	ITC	AiID
Στάσεις απέναντι στη γυναικεία ομοφυλοφιλία	0,917				
Οι ομοφυλόφιλες γυναίκες δεν μπορούν να ενταχθούν ομαλά (δεν ταιριάζουν στην κοινωνία μας)		1,58	0,88	0,690	0,900
Η ομοφυλοφιλία μίας γυναίκας, σε καμία περίπτωση, δεν πρέπει να αποτελεί αιτία για διακρίσεις στον εργασιακό χώρο		1,24	0,49	0,557	0,909
Η γυναικεία ομοφυλοφιλία είναι καταστρεπτική για την κοινωνία, επειδή καταργεί τη βιολογική διαφορά ανάμεσα στα δύο φύλα		1,65	0,96	0,783	0,894
Η γυναικεία ομοφυλοφιλική συμπεριφορά δεν πρέπει να αποδοκιμάζεται		1,51	0,75	0,575	0,906
Η γυναικεία ομοφυλοφιλία είναι αμαρτία		1,55	1,01	0,734	0,897
Ο αυξανόμενος αριθμός των ομοφυλόφιλων γυναικών δείχνει την κρίση των ηθικών αξιών της κοινωνίας μας		1,84	1,06	0,796	0,893
Η γυναικεία ομοφυλοφιλία αυτή καθαυτή δεν αποτελεί πρόβλημα εκτός και εάν η κοινωνία την παρουσιάζει ως πρόβλημα		2,08	1,13	0,350	0,926
Η γυναικεία ομοφυλοφιλία θέτει σε κίνδυνο πολλούς βασικούς θεσμούς της κοινωνίας μας		1,78	1,04	0,844	0,889
Η γυναικεία ομοφυλοφιλία αποτελεί κατώτερη μορφή έκφρασης της σεξουαλικότητας		1,57	0,81	0,778	0,895
Οι ομοφυλόφιλες γυναίκες είναι αρρωστημένα άτομα		1,37	0,75	0,813	0,895

Alpha: Δείκτης α του Cronbach, Mean: Μέση τιμή, SD: Τυπική απόκλιση, ITC: Συσχέτιση ερώτησης με το σύνολο της διάστασης, AiID: τιμή δείκτη alpha σε περίπτωση εξαιρέσεως της ερώτησης

Παρατηρώντας τα αποτελέσματα της ανάλυσης αξιοπιστίας στη δεύτερη διάσταση, της στάσης απέναντι στους ομοφυλόφιλους άνδρες, διαπιστώνεται αρχικά η ιδιαίτερα υψηλή τιμή του δείκτη alpha. Επιπλέον οι μέσες τιμές σε όλες τις ερωτήσεις είναι στα επίπεδα «αποδοχής» των ομοφυλόφιλων ανδρών καθώς κυμαίνονται μεταξύ των τιμών 1 και 2., δηλαδή μεταξύ απόλυτης διαφωνίας και διαφωνίας σε κάθε δήλωση – ερώτηση. Επίσης η τυπική απόκλιση είναι στις περισσότερες περιπτώσεις ± 1 μονάδα.

Παρατηρώντας επίσης τις τιμές συσχέτισης των ερωτήσεων με το σύνολο της διάστασης, διαπιστώνεται ότι είναι πολύ υψηλές που σημαίνει ότι όλες οι ερωτήσεις είναι σημαντικές καθώς επίσης οι τιμές του δείκτη alpha μας υποδεικνύουν ότι καμία ερώτηση δεν μπορεί να εξαιρεθεί καθώς δεν βελτιώνεται η τιμή του δείκτη της συνολικής διάστασης.

Πίνακας 10. Έλεγχος εσωτερικής συνέπειας της διάστασης «Στάση απέναντι στους ομοφυλόφιλους άνδρες»

	Alpha	Mean	SD	ITC	AiID
Στάση απέναντι στους ομοφυλόφιλους άνδρες	0,876				
Θα πρέπει να επιτρέπεται σε ομοφυλόφιλα ζευγάρια ανδρών να υιοθετούν παιδιά, όπως επιτρέπεται στα ετερόφυλα ζευγάρια		2,39	1,25	0,741	0,844
Πιστεύω ότι οι ομοφυλόφιλοι άντρες είναι αηδιαστικοί		1,63	0,96	0,806	0,841
Δε θα πρέπει να επιτρέπεται σε ομοφυλόφιλους άνδρες να διδάσκουν στα σχολεία		1,44	0,82	0,713	0,851
Η ανδρική ομοφυλοφιλία αποτελεί διαστροφή		1,57	0,95	0,853	0,838
Η ομοφυλοφιλία αποτελεί μια φυσιολογική έκφραση της σεξουαλικότητας των ανδρών		2,17	1,09	0,695	0,848
Εάν ένας άνδρας έχει ομοφυλοφιλικές τάσεις, πρέπει να κάνει ό,τι μπορεί για να τις ξεπεράσει		1,64	0,87	0,786	0,845
Δεν θα στενοχωριόμουν ιδιαίτερα εάν μάθαινα ότι ο γιος μου είναι ομοφυλόφιλος		2,40	1,16	0,678	0,850
Το σεξ μεταξύ δύο ανδρών δεν είναι καθόλου σωστό		1,81	1,01	0,842	0,837

Ο γάμος μεταξύ ομοφυλόφιλων ανδρών αποτελεί γελοίο γεγονός	1,82	1,12	0,825	0,836
Η ανδρική ομοφυλοφιλία είναι ένας διαφορετικός τρόπος ζωής, ο οποίος δεν θα πρέπει να καταδικάζεται	1,87	1,05	0,656	0,941

Alpha: Δείκτης α του Cronbach, Mean: Μέση τιμή, SD: Τυπική απόκλιση, ITC: Συσχέτιση ερώτησης με το σύνολο της διάστασης, AiID: τιμή δείκτη alpha σε περίπτωση εξαιρέσεως της ερώτησης

Διερευνώντας την εσωτερική συνέπεια των απαντήσεων των εκπαιδευτικών στη διάσταση «Στάσεις απέναντι στην αντρική ομοφυλοφιλία», διαπιστώνεται ότι η τιμή του δείκτη alpha είναι πολύ υψηλή και αντίστοιχη με αυτή της διάστασης «Στάσεις απέναντι στη γυναικεία ομοφυλοφιλία». Επίσης σε όλες τις ερωτήσεις είναι σχετικές με τη συνολική διάσταση και καμία δεν χρειάζεται να εξαιρεθεί γιατί δεν βελτιώνεται η τιμή του δείκτη της συνολικής ενότητας.

Πίνακας 11. Έλεγχος εσωτερικής συνέπειας της διάστασης «Στάσεις απέναντι στην αντρική ομοφυλοφιλία»

	Alpha	Mean	SD	ITC	AiID
Στάσεις απέναντι στην αντρική ομοφυλοφιλία	0,944				
Οι ομοφυλόφιλοι άνδρες δεν μπορούν να ενταχθούν ομαλά (δεν ταιριάζουν) στην κοινωνία μας		1,61	0,87	0,798	0,928
Η ομοφυλοφιλία ενός άνδρα, σε καμία περίπτωση, δεν πρέπει να αποτελεί αιτία για διακρίσεις στον εργασιακό χώρο		1,32	0,56	0,704	0,935
Η ανδρική ομοφυλοφιλία είναι καταστρεπτική για την κοινωνία, επειδή καταργεί τη βιολογική διαφορά ανάμεσα στα δύο φύλα		1,70	0,91	0,859	0,925
Η ομοφυλόφιλη ανδρική συμπεριφορά δεν πρέπει να αποδοκιμάζεται		1,65	0,85	0,741	0,931
Η ανδρική ομοφυλοφιλία είναι αμαρτία		1,61	1,00	0,782	0,929
Ο αυξανόμενος αριθμός των ομοφυλόφιλων ανδρών δείχνει την κρίση των ηθικών αξιών της κοινωνίας μας		1,89	1,13	0,848	0,925
Η ανδρική ομοφυλοφιλία αυτή καθαυτή δεν αποτελεί πρόβλημα, εκτός και εάν η κοινωνία την παρουσιάζει ως πρόβλημα		2,15	1,19	0,439	0,950
Η ανδρική ομοφυλοφιλία θέτει σε κίνδυνο πολλούς βασικούς θεσμούς της κοινωνίας μας		1,88	1,06	0,810	0,927

Η ανδρική ομοφυλοφιλία αποτελεί κατώτερη μορφή έκφρασης της σεξουαλικότητας	1,62	0,86	0,851	0,926
Οι ομοφυλόφιλοι άνδρες είναι αρρωστημένα άτομα	1,46	0,89	0,835	0,926

Alpha: Δείκτης α του Cronbach, Mean: Μέση τιμή, SD: Τυπική απόκλιση, ITC: Συσχέτιση ερώτησης με το σύνολο της διάστασης, AiID: τιμή δείκτη alpha σε περίπτωση εξαίρεσης της ερώτησης

Τέλος, από τη διερεύνηση της διάστασης «Στάση απέναντι στους ομοφυλόφιλες γυναίκες», διαπιστώνεται, όπως και στις προηγούμενες διαστάσεις η υψηλή τιμή του δείκτη alpha. Επίσης όλες οι ερωτήσεις είναι χρήσιμες για το σχηματισμό της διάστασης, χωρίς να χρειάζεται να εξαιρεθεί οποιαδήποτε ερώτηση από την ανάλυση, καθώς δεν βελτιώνεται η τιμή του δείκτη alpha της συνολικής διάστασης. Τέλος όλες οι ερωτήσεις έχουν υψηλή συσχέτιση με το σύνολο της ενότητας – διάστασης.

Πίνακας 12. Έλεγχος εσωτερικής συνέπειας της διάστασης «Στάση απέναντι στους ομοφυλόφιλες γυναίκες»

	Alpha	Mean	SD	ITC	AiID
Στάση απέναντι στους ομοφυλόφιλες γυναίκες	0,875				
Θα πρέπει να επιτρέπεται σε ομοφυλόφιλες γυναίκες να υιοθετούν παιδιά, όπως επιτρέπεται στα ετεροφυλόφιλα ζευγάρια		2,35	1,29	0,729	0,858
Πιστεύω ότι οι ομοφυλόφιλες γυναίκες είναι αηδιαστικές		1,52	0,88	0,839	0,852
Δεν θα πρέπει να επιτρέπεται σε ομοφυλόφιλες γυναίκες να διδάσκουν στα σχολεία		1,42	0,81	0,678	0,864
Η γυναικεία ομοφυλοφιλία αποτελεί διαστροφή		1,58	0,91	0,884	0,848
Η ομοφυλοφιλία αποτελεί μια φυσιολογική έκφραση της σεξουαλικότητας των γυναικών		2,08	1,12	0,761	0,854
Εάν μια γυναίκα έχει ομοφυλοφιλικές τάσεις, πρέπει να κάνει ό,τι μπορεί για να τις ξεπεράσει		1,67	0,85	0,811	0,855
Δεν θα στενοχωριόμουν ιδιαίτερα εάν μάθαινα ότι η κόρη μου είναι ομοφυλόφιλη		2,39	1,16	0,746	0,856
Το σεξ μεταξύ δύο γυναικών δεν είναι καθόλου σωστό		1,78	1,04	0,853	0,848
Ο γάμος μεταξύ ομοφυλόφιλων γυναικών αποτελεί γελοίο γεγονός		1,76	1,06	0,873	0,846

Η γυναικεία ομοφυλοφιλία είναι ένας διαφορετικός τρόπος ζωής, ο οποίος δεν θα πρέπει να καταδικάζεται	1,76	0,92	0,813	0,948
---	------	------	-------	-------

Alpha: Δείκτης α του Cronbach, Mean: Μέση τιμή, SD: Τυπική απόκλιση, ITC: Συσχέτιση ερώτησης με το σύνολο της διάστασης, AIIID: τιμή δείκτη alpha σε περίπτωση εξαίρεσης της ερώτησης

Διερεύνηση στάσεων ως προς τα δημογραφικά χαρακτηριστικά

Μετά την ανάλυση αξιοπιστίας και τη διαπίστωση του υψηλού βαθμού εσωτερικής συνέπειας σε όλες τις διαστάσεις είναι χρήσιμο να διερευνηθεί η μεταβλητότητα των στάσεων ως προς τα δημογραφικά χαρακτηριστικά.

Αρχικά στον παρακάτω πίνακα, που παρουσιάζει τα αποτελέσματα της συνολικής βαθμολόγησης κάθε διάστασης των στάσεων εκπαιδευτικών απέναντι στην ομοφυλοφιλία, διαπιστώνεται ότι η μέση βαθμολογία είναι περίπου στις 25 μονάδες όπως επίσης και η διάμεση βαθμολογία. Η χαμηλότερη βαθμολογία, που σημαίνει υψηλότερη αποδοχή και θετική στάση απέναντι στην ομοφυλοφιλία είναι 17 μονάδες, ενώ η ανώτερη βαθμολογία που δηλώνει αρνητική στάση κυμαίνεται από 34 έως 42 μονάδες.

Πίνακας 13. Κατανομή βαθμολογίας στάσεων εκπαιδευτικών απέναντι στην ομοφυλοφιλία

Διαστάσεις	Mean $\pm$ SD	Median [Q1 - Q3]	Min	Max
Στάσεις απέναντι στη γυναικεία ομοφυλοφιλία	24,51 $\pm$ 4,62	23 [22 - 26]	17	42
Στάση απέναντι στους ομοφυλόφιλους άνδρες	25,1 $\pm$ 2,99	25 [23 - 26]	17	39
Στάσεις απέναντι στην αντρική ομοφυλοφιλία	24,64 $\pm$ 4,56	23 [22 - 27]	18	40
Στάση απέναντι στις ομοφυλόφιλες γυναίκες	25,15 $\pm$ 2,59	25 [24 - 26]	18	34

Mean: Μέση τιμή, SD: Τυπική Απόκλιση, Median: Διάμεση τιμή, [Q1-Q3]: Ενδοτεταρτημοριακό εύρος

Στη συνέχεια, από τη διερεύνηση διακύμανσης της βαθμολογίας της στάσης των εκπαιδευτικών απέναντι στη γυναικεία ομοφυλοφιλία ως προς τα δημογραφικά χαρακτηριστικά τους, διαπιστώνεται ότι οι στάσεις διαφέρουν στατιστικά σημαντικά ως προς τον τόπο καταγωγής τους και ως προς την οικογενειακή τους κατάσταση.

Συγκεκριμένα, οι διαφορές βαθμολογίας στο τόπο διαμονής οφείλονται στην υψηλή βαθμολογία που έδωσαν οι εκπαιδευτικοί που διαμένουν σε αγροτικές περιοχές σε σχέση με τους εκπαιδευτικούς που διαμένουν σε ημιαστικές και αστικές περιοχές.

Επίσης, παρατηρείται ότι οι διαζευγμένοι εκπαιδευτικοί δηλώνουν βαθμολογούν με υψηλότερη βαθμολογία στη γυναικεία ομοφυλοφιλία, που σημαίνει ότι έχουν χαμηλότερα επίπεδα αποδοχής.

Πίνακας 14. Σύγκριση στάσεων απέναντι στη γυναικεία ομοφυλοφιλία ως προς τα δημογραφικά χαρακτηριστικά των εκπαιδευτικών

Στάσεις απέναντι στη γυναικεία ομοφυλοφιλία					
	N	Mean $\pm$ SD	Median [Q1 - Q3]	Statistic	p
Φύλο				2842,5a	0,72
Άντρας	44	24,30 $\pm$ 4,9	23 [22 - 26]		
Γυναίκα	134	24,58 $\pm$ 4,54	23 [22 - 26,3]		
Ηλικία				0,809b	0,847
25-35	79	24,43 $\pm$ 4,86	23 [22 - 26]		
36-45	54	24,33 $\pm$ 3,58	23,5 [22 - 26,3]		
46-55	19	24 $\pm$ 3,93	23 [21 - 26]		
56 και άνω	26	25,5 $\pm$ 6,13	23,5 [21,8 - 30]		
Οικογενειακή κατάσταση				11,254b	0,010*
Άγαμος/η	88	24,10 $\pm$ 4,84	22 [22,0 - 25,8]		
Παντρεμένος χωρίς παιδιά	14	24,00 $\pm$ 4,51	24 [20,8 - 26,0]		
Παντρεμένος με παιδιά	67	25,49 $\pm$ 4,38	25 [22,0 - 28,0]		
Διαζευγμένος/η	9	22,00 $\pm$ 2,74	22 [19,5 - 24,5]		
Εκπαιδευτικό επίπεδο				1,632b	0,442
Ανώτατη εκπαίδευση	70	25,21 $\pm$ 5,23	23 [22 - 28]		
Μεταπτυχιακό	100	24,15 $\pm$ 4,17	23 [22 - 25,8]		
Διδακτορικό	8	22,88 $\pm$ 3,56	22 [20,5 - 26]		
Υπηρεσιακή κατάσταση				3453,5a	0,177
Μόνιμος	99	24,71 $\pm$ 4,28	24 [22 - 27]		
Αναπληρωτής	79	24,27 $\pm$ 5,02	22 [22 - 25]		
Τομέας διδασκαλίας				3631,5a	0,792
Δημοτική εκπαίδευση	111	24,56 $\pm$ 4,71	23 [22 - 27]		
Ειδική Αγωγή	67	24,43 $\pm$ 4,48	23 [22 - 26]		
Χρόνια υπηρεσίας				1,322b	0,724
< 5 χρόνια	51	24,16 $\pm$ 4,8	22 [22 - 26]		
6-10 χρόνια	47	24,11 $\pm$ 3,65	23 [22 - 26]		
11-20 χρόνια	38	25,03 $\pm$ 5,08	24 [21 - 27]		
> 20 χρόνια	42	24,93 $\pm$ 4,98	23 [22 - 27,3]		
Τόπος κατοικίας				12,646b	0,002*
Αγροτική περιοχή	9	31,33 $\pm$ 7,48	34 [23,5 - 37,5]		
Ημιαστική περιοχή	28	25,46 $\pm$ 3,87	23,5 [22,3 - 28]		
Αστική περιοχή	141	23,89 $\pm$ 4,16	22 [22 - 26]		

Mean: Μέση τιμή, SD: Τυπική Απόκλιση, Median: Διάμεση τιμή, [Q1-Q3]: Ενδοτεταρτημοριακό εύρος Statistic a: Mann-Whitney – U, b: Kruskal-Wallis,

* p<0.05

Όσον αφορά τη διακύμανση της βαθμολογίας της στάσης απέναντι στους ομοφυλόφιλους άνδρες, διαπιστώνεται από τα παρακάτω αποτελέσματα ότι μόνο ο τόπος κατοικίας επηρεάζει τη βαθμολογία ($p < 0,05$). Τα υπόλοιπα δημογραφικά χαρακτηριστικά δεν επηρεάζουν τη στάση των εκπαιδευτικών απέναντι στους ομοφυλόφιλους άνδρες ($p > 0,05$).

Πίνακας 15. Σύγκριση στάσης απέναντι στους ομοφυλόφιλους άνδρες ως προς τα δημογραφικά χαρακτηριστικά των εκπαιδευτικών

Στάση απέναντι στους ομοφυλόφιλους άνδρες					
	N	Mean $\pm$ SD	Median [Q1 - Q3]	Statistic	p
Φύλο				2914a	0,908
Άντρας	44	25,2 $\pm$ 3,17	25 [24 - 26]		
Γυναίκα	134	25,06 $\pm$ 2,94	25 [23 - 26]		
Ηλικία				0,604b	0,896
25-35	79	25,08 $\pm$ 3,07	25 [23 - 26]		
36-45	54	25,09 $\pm$ 3,3	25 [23 - 27]		
46-55	19	24,89 $\pm$ 2,28	24 [24 - 26]		
56 και άνω	26	25,31 $\pm$ 2,66	25,5 [23,8 - 26]		
Οικογενειακή κατάσταση				4,018b	0,260
Άγαμος/η	88	25,53 $\pm$ 3,09	25 [24 - 26]		
Παντρεμένος χωρίς παιδιά	14	24,93 $\pm$ 3,02	25,5 [22,8 - 26,3]		
Παντρεμένος με παιδιά	67	24,64 $\pm$ 2,97	24 [23 - 26]		
Διαζευγμένος/η	9	24,44 $\pm$ 1,51	24 [23,5 - 25,5]		
Εκπαιδευτικό επίπεδο				4,729b	0,094
Ανώτατη εκπαίδευση	70	25,63 $\pm$ 2,95	25 [24 - 26,3]		
Μεταπτυχιακό	100	24,72 $\pm$ 3,08	25 [23 - 26]		
Διδακτορικό	8	25,13 $\pm$ 1,13	25,5 [24,3 - 26]		
Υπηρεσιακή κατάσταση				3755a	0,645
Μόνιμος	99	25,25 $\pm$ 3,03	25 [24 - 26]		
Αναπληρωτής	79	24,9 $\pm$ 2,96	25 [23 - 26]		
Τομέας διδασκαλίας				3488a	0,483
Δημοτική εκπαίδευση	111	25,11 $\pm$ 2,63	25 [24 - 26]		
Ειδική Αγωγή	67	25,07 $\pm$ 3,53	25 [23 - 27]		
Χρόνια υπηρεσίας				2,438b	0,487
< 5 χρόνια	51	25,57 $\pm$ 3,32	25 [24 - 26]		
6-10 χρόνια	47	24,57 $\pm$ 2,99	24 [23 - 26]		
11-20 χρόνια	38	25,03 $\pm$ 3,24	25 [23,8 - 26]		
> 20 χρόνια	42	25,17 $\pm$ 2,25	25 [24 - 26]		
Τόπος κατοικίας				14,64b9	0,001*
Αγροτική περιοχή	9	28,56 $\pm$ 2,88	28 [26 - 31,5]		
Ημιαστική περιοχή	28	25,71 $\pm$ 3,67	26 [23 - 27]		
Αστική περιοχή	141	24,75 $\pm$ 2,7	25 [23 - 26]		

Mean: Μέση τιμή, SD: Τυπική Απόκλιση, Median: Διάμεση τιμή, [Q1-Q3]: Ενδοτεταρτημοριακό εύρος Statistic a: Mann-Whitney – U, b: Kruskal-Wallis, * $p < 0.05$

Διερευνώντας τη μεταβλητότητα των στάσεων των εκπαιδευτικών απέναντι στην αντρική ομοφυλοφιλία, διαπιστώνεται από τα παρακάτω αποτελέσματα ότι μόνο ο τύπος διαμονής επιδρά στη διακύμανση της βαθμολογίας ($p < 0.05$).

Πίνακας 16. Σύγκριση στάσης απέναντι στην αντρική ομοφυλοφιλία ως προς τα δημογραφικά χαρακτηριστικά των εκπαιδευτικών

Στάσεις απέναντι στην αντρική ομοφυλοφιλία					
	N	Mean $\pm$ SD	Median [Q1 - Q3]	Statistic	p
Φύλο				2795a	0,601
Αντρας	44	24,32 $\pm$ 4,63	23,5 [21,3 - 27]		
Γυναίκα	134	24,75 $\pm$ 4,55	23 [22 - 27]		
Ηλικία				2,637b	0,451
25-35	79	24,19 $\pm$ 4,55	22 [22 - 26]		
36-45	54	24,85 $\pm$ 3,96	23,5 [22 - 28]		
46-55	19	24,47 $\pm$ 4,66	24 [22 - 26]		
56 και άνω	26	25,69 $\pm$ 5,63	23,5 [22 - 30]		
Οικογενειακή κατάσταση				7,529b	0,057
Άγαμος/η	88	24,17 $\pm$ 4,55	22 [22 - 26]		
Παντρεμένος χωρίς παιδιά	14	24 $\pm$ 5,78	23 [19,5 - 25,8]		
Παντρεμένος με παιδιά	67	25,63 $\pm$ 4,38	26 [22 - 28]		
Διαζευγμένος/η	9	22,89 $\pm$ 2,67	24 [20,5 - 25]		
Εκπαιδευτικό επίπεδο				2,501b	0,286
Ανώτατη εκπαίδευση	70	25,23 $\pm$ 4,88	24 [22 - 28]		
Μεταπτυχιακό	100	24,38 $\pm$ 4,36	23 [22 - 26]		
Διδακτορικό	8	22,75 $\pm$ 3,58	22 [20,5 - 25,8]		
Υπηρεσιακή κατάσταση				3562a	0,301
Μόνιμος	99	24,81 $\pm$ 4,42	24 [22 - 27]		
Αναπληρωτής	79	24,43 $\pm$ 4,74	22 [22 - 26]		
Τομέας διδασκαλίας				3418a	0,36
Δημοτική εκπαίδευση	111	24,81 $\pm$ 4,53	23 [22 - 27]		
Ειδική Αγωγή	67	24,36 $\pm$ 4,63	22 [22 - 26]		
Χρόνια υπηρεσίας				2,396a	0,494
< 5 χρόνια	51	24,24 $\pm$ 4,48	22 [22 - 26]		
6-10 χρόνια	47	24,02 $\pm$ 3,81	23 [22 - 26]		
11-20 χρόνια	38	25,47 $\pm$ 5,24	25 [21 - 29,3]		
> 20 χρόνια	42	25,07 $\pm$ 4,76	23,5 [22 - 27]		
Τόπος κατοικίας				14,38b	0,001*
Αγροτική περιοχή	9	31,33 $\pm$ 6,89	31 [25 - 38]		
Ημιαστική περιοχή	28	25,82 $\pm$ 3,96	25 [22 - 28,8]		

Αστική περιοχή 141 23,98 ± 4,12 22 [22 - 26]
Mean: Μέση τιμή, SD: Τυπική Απόκλιση, Median: Διάμεση τιμή, [Q1-Q3]: Ενδοτεταρτη-
μοριακό εύρος Statistic a: Mann-Whitney – U, b: Kruskal-Wallis,
* p<0.05

Τέλος παρατηρώντας τα αποτελέσματα του παρακάτω πίνακα, διαπιστώνεται η ‘ίδια
εικόνα όπως και στις προηγούμενες διαστάσεις. Μόνο ο τόπος διαμονής είναι ο παρά-
γοντας που επιδρά στη βαθμολογία των στάσεων των εκπαιδευτικών απέναντι στις ο-
μοφυλόφιλες γυναίκες.

Πίνακας 17. Σύγκριση στάσης απέναντι στις ομοφυλόφιλες γυναίκες ως προς τα δημογραφικά
χαρακτηριστικά των εκπαιδευτικών

Στάση απέναντι στις ομοφυλόφιλες γυναίκες					
	N	Mean ± SD	Median [Q1 - Q3]	Statistic	p
Φύλο				2737,5a	0,472
Αντρας	44	25,05 ± 2,24	25 [24 - 26]		
Γυναίκα	134	25,19 ± 2,7	25 [24 - 26]		
Ηλικία				1,431b	0,698
25-35	79	25,13 ± 2,51	25 [24 - 26]		
36-45	54	24,96 ± 2,75	25 [23 - 26,3]		
46-55	19	25 ± 2,62	24 [24 - 26]		
56 και άνω	26	25,73 ± 2,54	25,5 [24 - 26,3]		
Οικογενειακή κατάσταση				7,285b	0,063
Άγαμος/η	88	25,59 ± 2,51	26 [24 - 26]		
Παντρεμένος χωρίς παιδιά	14	25,07 ± 3,22	25 [22,8 - 26]		
Παντρεμένος με παιδιά	67	24,66 ± 2,61	25 [23 - 26]		
Διαζευγμένος/η	9	24,67 ± 1,5	24 [24 - 26]		
Εκπαιδευτικό επίπεδο				1,399b	0,497
Ανώτατη εκπαίδευση	70	25,44 ± 2,62	25 [24 - 26]		
Μεταπτυχιακό	100	24,95 ± 2,63	25 [23 - 26]		
Διδακτορικό	8	25,13 ± 1,64	26 [24 - 26]		
Υπηρεσιακή κατάσταση				3705a	0,542
Μόνιμος	99	25,02 ± 2,5	25 [24 - 26]		
Αναπληρωτής	79	25,32 ± 2,71	25 [24 - 26]		
Τομέας διδασκαλίας				3705,5a	0,968
Δημοτική εκπαίδευση	111	25,12 ± 2,32	25 [24 - 26]		
Ειδική Αγωγή	67	25,21 ± 3	25 [23 - 26]		
Χρόνια υπηρεσίας				2,952b	0,399
< 5 χρόνια	51	25,65 ± 2,92	26 [24 - 26]		
6-10 χρόνια	47	24,74 ± 2,31	25 [23 - 26]		
11-20 χρόνια	38	24,71 ± 2,63	25 [22,8 - 26]		
> 20 χρόνια	42	25,4 ± 2,38	25 [24 - 26]		
Τόπος κατοικίας				11,339b	0,003*
Αγροτική περιοχή	9	28,22 ± 2,82	28 [26 - 30,5]		

Ημιαστική περιοχή	28	24,71 ± 3,16	24 [23 - 26,8]
Αστική περιοχή	141	25,04 ± 2,34	25 [24 - 26]

Mean: Μέση τιμή, SD: Τυπική Απόκλιση, Median: Διάμεση τιμή, [Q1-Q3]: Ενδοτεταρτημοριακό εύρος Statistic a: Mann-Whitney – U, b: Kruskal-Wallis, * p<0.05

Συγκρίνοντας τις στάσεις των εκπαιδευτικών απέναντι στις ομοφυλόφιλες γυναίκες και απέναντι στους ομοφυλόφιλους άνδρες, που παρουσιάζονται στα παρακάτω αποτελέσματα, διαπιστώνεται ότι παρά τις μικροδιαφορές στη βαθμολογία, δεν υπάρχουν στατιστικά σημαντικές διαφορές ($p>0,05$). Επίσης κανένα από τα δημογραφικά χαρακτηριστικά των εκπαιδευτικών δεν επηρεάζει και δεν διαφοροποιεί τη στάση τους απέναντι στους ομοφυλόφιλους, είτε πρόκειται για άνδρες είτε για γυναίκες.

Πίνακας 18. Σύγκριση στάσεων απέναντι στη γυναικεία και αντρική ομοφυλοφιλία ως δημογραφικά χαρακτηριστικά των εκπαιδευτικών

	N	Στάση απέναντι στους ομοφυλόφιλους		Wilcoxon z	p
		Γυναίκες	Άνδρες		
		Mean ± SD	Mean ± SD		
Συνολικό Δείγμα	178	24,51 ± 4,62	24,64 ± 4,56	-,938	0,348
Φύλο					
Άντρας	44	24,30 ± 4,9	24,32 ± 4,63	-0,429	0,668
Γυναίκα	134	24,58 ± 4,54	24,75 ± 4,55	-1,382	0,167
Ηλικία					
25-35	79	24,43 ± 4,86	24,19 ± 4,55	-0,642	0,521
36-45	54	24,33 ± 3,58	24,85 ± 3,96	-1,563	0,118
46-55	19	24 ± 3,93	24,47 ± 4,66	-1,191	0,234
56 και άνω	26	25,5 ± 6,13	25,69 ± 5,63	-0,320	0,749
Οικογενειακή κατάσταση					
Άγαμος/η	88	24,1 ± 4,84	24,17 ± 4,55	-0,369	0,712
Παντρεμένος χωρίς παιδιά	14	24 ± 4,51	24 ± 5,78	-0,103	0,918
Παντρεμένος με παιδιά	67	25,49 ± 4,38	25,63 ± 4,38	-0,541	0,589
Διαζευγμένος/η	9	22 ± 2,74	22,89 ± 2,67	-1,219	0,223
Εκπαιδευτικό επίπεδο					
Ανώτατη εκπαίδευση	70	25,21 ± 5,23	25,23 ± 4,88	-0,586	0,558
Μεταπτυχιακό	100	24,15 ± 4,17	24,38 ± 4,36	-0,824	0,410
Διδακτορικό	8	22,88 ± 3,56	22,75 ± 3,58	-1,000	0,317
Υπηρεσιακή κατάσταση					
Μόνιμος	99	24,71 ± 4,28	24,81 ± 4,42	-0,490	0,624
Αναπληρωτής	79	24,27 ± 5,02	24,43 ± 4,74	-0,897	0,370
Τομέας διδασκαλίας					

Δημοτική εκπαίδευση	111	24,56 ± 4,71	24,81 ± 4,53	-0,994	0,320
Ειδική Αγωγή	67	24,43 ± 4,48	24,36 ± 4,63	-0,243	0,808

Πίνακας 18. (συνέχεια)

	N	Στάση απέναντι στους ομοφυλόφιλους		Wilcoxon z	p
		Γυναίκες	Άνδρες		
		Mean ± SD	Mean ± SD		
Χρόνια υπηρεσίας					
< 5 χρόνια	51	24,16 ± 4,8	24,24 ± 4,48	-1,073	0,283
6-10 χρόνια	47	24,11 ± 3,65	24,02 ± 3,81	-0,245	0,806
11-20 χρόνια	38	25,03 ± 5,08	25,47 ± 5,24	-0,815	0,415
> 20 χρόνια	42	24,93 ± 4,98	25,07 ± 4,76	-0,249	0,803
Τόπος κατοικίας					
Αγροτική περιοχή	9	31,33 ± 7,48	31,33 ± 6,89	0,000	1,000
Ημιαστική περιοχή	28	25,46 ± 3,87	25,82 ± 3,96	-0,109	0,913
Αστική περιοχή	141	23,89 ± 4,16	23,98 ± 4,12	-1,129	0,259

Mean: Μέση τιμή, SD: Τυπική Απόκλιση

Όσον αφορά τη σύγκριση των στάσεων απέναντι στις γυναίκες και τους άνδρες ομοφυλόφιλους, διαπιστώνεται στα αποτελέσματα του παρακάτω πίνακα ότι δεν διαφοροποιούνται οι στάσεις των εκπαιδευτικών και δεν επηρεάζονται από τα δημογραφικά χαρακτηριστικά τους. Οι στάσεις τους είναι ίδιες είτε πρόκειται για ομοφυλόφιλους άνδρες είτε για ομοφυλόφιλες γυναίκες.

Πίνακας 19. Σύγκριση στάσεων απέναντι στους άντρες και γυναίκες ομοφυλόφιλους ως δημογραφικά χαρακτηριστικά των εκπαιδευτικών

	N	Στάση απέναντι στους ομοφυλόφιλους		Wilcoxon z	p
		Γυναίκες	Άνδρες		
		Mean ± SD	Mean ± SD		
Συνολικό Δείγμα	178	25,1 ± 2,99	25,15 ± 2,59	-0,600	0,549
Φύλο					
Άντρας	44	25,2 ± 3,17	25,05 ± 2,24	-0,624	0,533
Γυναίκα	134	25,06 ± 2,94	25,19 ± 2,7	-1,001	0,317
Ηλικία					
25-35	79	25,08 ± 3,07	25,13 ± 2,51	-0,107	0,915
36-45	54	25,09 ± 3,3	24,96 ± 2,75	-0,007	0,994
46-55	19	24,89 ± 2,28	25 ± 2,62	-0,258	0,796
56 και άνω	26	25,31 ± 2,66	25,73 ± 2,54	-1,663	0,096

	N	Στάση απέναντι στους ομοφυλόφιλους		Wilcoxon z	p
		Γυναίκες	Άνδρες		
		Mean ± SD	Mean ± SD		
Οικογενειακή κατάσταση					
Άγαμος/η	88	25,53 ± 3,09	25,59 ± 2,51	-0,405	0,686
Παντρεμένος χωρίς παιδιά	14	24,93 ± 3,02	25,07 ± 3,22	-0,358	0,720
Παντρεμένος με παιδιά	67	24,64 ± 2,97	24,66 ± 2,61	-0,183	0,855
Διαζευγμένος/η	9	24,44 ± 1,51	24,67 ± 1,5	-1,000	0,317
Εκπαιδευτικό επίπεδο					
Ανώτατη εκπαίδευση	70	25,63 ± 2,95	25,44 ± 2,62	-0,565	0,572
Μεταπτυχιακό	100	24,72 ± 3,08	24,95 ± 2,63	-1,266	0,206
Διδακτορικό	8	25,13 ± 1,13	25,13 ± 1,64	0,000	1,000
Υπηρεσιακή κατάσταση					
Μόνιμος	99	25,25 ± 3,03	25,02 ± 2,5	-0,730	0,465
Αναπληρωτής	79	24,9 ± 2,96	25,32 ± 2,71	-2,096	0,036
Τομέας διδασκαλίας					
Δημοτική εκπαίδευση	111	25,11 ± 2,63	25,12 ± 2,32	-0,243	0,808
Ειδική Αγωγή	67	25,07 ± 3,53	25,21 ± 3	-0,665	0,506
Χρόνια υπηρεσίας					
< 5 χρόνια	51	25,57 ± 3,32	25,65 ± 2,92	-0,549	0,583
6-10 χρόνια	47	24,57 ± 2,99	24,74 ± 2,31	-0,340	0,734
11-20 χρόνια	38	25,03 ± 3,24	24,71 ± 2,63	-0,405	0,686
> 20 χρόνια	42	25,17 ± 2,25	25,4 ± 2,38	-1,136	0,256
Τόπος κατοικίας					
Αγροτική περιοχή	9	28,56 ± 2,88	28,22 ± 2,82	-0,816	0,414
Ημιαστική περιοχή	28	25,71 ± 3,67	24,71 ± 3,16	-1,709	0,088
Αστική περιοχή	141	24,75 ± 2,7	25,04 ± 2,34	-1,847	0,065

Mean: Μέση τιμή, SD: Τυπική Απόκλιση

Διερεύνηση συσχέτισης στάσεων

Από τα αποτελέσματα του παρακάτω πίνακα διαπιστώνεται ότι υπάρχει στατιστικά σημαντική συσχέτιση μεταξύ των στάσεων των εκπαιδευτικών απέναντι στην ομοφυλοφιλία .

Υψηλότερη θετική συσχέτιση διαπιστώνεται μεταξύ των διαστάσεων που διερευνούν τις «Στάσεις απέναντι στην αντρική ομοφυλοφιλία» και τις «Στάσεις απέναντι στη γυναικεία ομοφυλοφιλία» με συντελεστή συσχέτισης 0,88 και 0,726 αντίστοιχα.

Επίσης, η συσχέτιση μεταξύ των διαστάσεων «Στάσεις απέναντι στη γυναικεία ομοφυλοφιλία» και «Στάση απέναντι στους ομοφυλόφιλους άνδρες» αλλά και «Στάση απέναντι στους ομοφυλόφιλες γυναίκες» είναι επίσης στατιστικά σημαντικές αν και έχουν μικρότερο βαθμό συσχέτισης 0,339 και 0,252 αντίστοιχα.

Μικρό βαθμό θετικής συσχέτισης, 0,396, αλλά στατιστικά σημαντική διαπιστώνεται επίσης μεταξύ της διάστασης «Στάση απέναντι στους ομοφυλόφιλους άνδρες» και τη διάσταση «Στάσεις απέναντι στην αντρική ομοφυλοφιλία». Τέλος, στα ίδια επίπεδα με βαθμό 0,306 και $p < 0,001$, είναι και η συσχέτιση μεταξύ της διάστασης «Στάσεις απέναντι στην αντρική ομοφυλοφιλία» και της διάστασης «Στάση απέναντι στους ομοφυλόφιλες γυναίκες».

Πίνακας 20. Συσχέτιση μεταξύ στάσεων απέναντι στην ομοφυλοφιλία

		Στάσεις απέναντι στη γυναικεία ομοφυλοφιλία	Στάση απέναντι στους ομοφυλόφιλους άνδρες	Στάσεις απέναντι στην αντρική ομοφυλοφιλία
Στάση απέναντι στους ομοφυλόφιλους άνδρες	r	0,339		
	p	<0,001		
Στάσεις απέναντι στην αντρική ομοφυλοφιλία	r	0,880	0,396	
	p	<0,001	<0,001	
Στάση απέναντι στους ομοφυλόφιλες γυναίκες	r	0,252	0,726	0,306
	p	0,001	<0,001	<0,001

Διερεύνηση στάσεων εκπαιδευτικών σχετικά με ζητήματα έκφρασης φύλου μαθητών στο σχολικό περιβάλλον

Εκτός από το ερωτηματολόγιο ATLG ζητήθηκε από τους εκπαιδευτικούς να απαντήσουν σε επτά (7) επιπλέον ερωτήσεις που αφορούν τις στάσεις τους σχετικά με τη διαχείριση θεμάτων έκφρασης ταυτότητας φύλου στο σχολικό περιβάλλον.

Αρχικά στην ερώτηση «Αν ένας/μία μαθητής/τρια μου εκμυστηρευόταν τη διαφορετική του/της σεξουαλική ταυτότητα», διαπιστώνεται ότι μόνο 3 άτομα, ποσοστό 2%, απάντησε ότι «Θα τον συμβούλευα ως καλύτερο να κρατήσει "αόρατη" αυτή την πλευρά της ταυτότητας του». Ενώ αισιόδοξο είναι το γεγονός ότι το 98% απάντησε «Θα τόνιζα ότι θα ήμουν δίπλα του σε ότι χρειαστεί».

Πίνακας 21. Κατανομή συμβουλευτικής στάσης εκπαιδευτικών σε περίπτωση εκμυστήρευσης σεξουαλικής ταυτότητας μαθητή

	N	%
Αν ένας/μία μαθητής/τρια μου εκμυστηρευόταν τη διαφορετική του/της σεξουαλική ταυτότητα		
Θα τόνιζα ότι θα ήμουν δίπλα του σε ότι χρειαστεί	175	98%
Θα τον συμβούλευα ως καλύτερο να κρατήσει "αόρατη" αυτή την πλευρά της ταυτότητας του	3	2%

Στη συνέχεια από τις υπόλοιπες έξι (6) ερωτήσεις, οι τρεις πρώτες έχουν υψηλά ποσοστά απαντήσεων στις επιλογές συμφωνίας και οι υπόλοιπες τρεις στις επιλογές διαφωνίας.

Πίνακας 22. Κατανομή στάσης εκπαιδευτικών σχετικά με την διαχείριση θεμάτων έκφρασης φύλου μαθητών στο σχολικό περιβάλλον

	Διαφωνώ απολύτως	Διαφωνώ	Ούτε συμφωνώ, ούτε δια- φωνώ	Συμφωνώ	Συμφωνώ απόλυτα
Ο χώρος του σχολείου πρέπει να είναι ένα ασφαλές μέρος για όλες τις εκφάνσεις έκφρασης φύλου	1 (0,56)	2 (1,12)	10 (5,62)	58 (32,58)	107 (60,11)
Είμαι αντίθετος/η στα περιστατικά βίας/ομοφοβικού εκφοβισμού	-	-	4 (2,25)	44 (24,72)	130 (73,03)
Αισθάνομαι έτοιμος/η να διαχειριστώ θέματα έκφρασης ταυτότητας φύλου στην τάξη μου	-	15 (8,43)	59 (33,15)	56 (31,46)	48 (26,97)
Ο χώρος του σχολείου θα είναι ένας ασφαλές μέρος για όλες τις εκφάνσεις έκφρασης φύλου αρκεί να μην "προκαλούν" με την εμφάνισή τους	41 (23,03)	51 (28,65)	29 (16,29)	40 (22,47)	17 (9,55)

Πίνακας 22 (συνέχεια)

	Διαφωνώ απολύτως	Διαφωνώ	Ούτε συμφωνώ, ούτε δια- φωνώ	Συμφωνώ	Συμφωνώ απόλυτα
Ζητήματα σχετικά με την έκφραση φύλου στο σχολείο προσπαθώ να τα αποφύγω	49 (27,53)	79 (44,38)	34 (19,1)	16 (8,99)	-
Νιώθω άβολα σε συζητήσεις σεξουαλικότητας μεταξύ των μαθητών	51 (28,65)	63 (35,39)	36 (20,22)	28 (15,73)	-

Αυτό είναι εμφανές και στο επόμενο διάγραμμα. Στην 1^η δήλωση ότι «ο χώρος του σχολείου πρέπει να είναι ένα ασφαλές μέρος για όλες τις εκφάνσεις έκφρασης φύλου» παρατηρείται υψηλός βαθμός συμφωνίας των εκπαιδευτικών

Διάγραμμα 1. Κατανομή στάσης εκπαιδευτικών σχετικά με ζητήματα έκφρασης φύλου μαθητών στο σχολικό περιβάλλον

Επίσης, υψηλά ποσοστά συμφωνίας παρατηρούνται στη δήλωση «Είμαι αντίθετος/η στα περιστατικά βίας/ομοφοβικού εκφοβισμού». Στη δήλωση «Αισθάνομαι έτοιμος/η να διαχειριστώ θέματα έκφρασης ταυτότητας φύλου στην τάξη μου» διαπιστώνεται από τις απαντήσεις των εκπαιδευτικών ότι το 58% δηλώνει συνολικά συμφωνία και απόλυτη συμφωνία, ενώ το 33% δηλώνουν ουδέτερη στάση.

Οι υπόλοιπες ερωτήσεις, όπου παρατηρούνται υψηλότερα ποσοστά στις επιλογές στις επιλογές διαφωνίας, αφορά δηλώσεις με αρνητικό προσδιορισμό. Στην 4^η δήλωση «Ο χώρος του σχολείου θα είναι ένας ασφαλές μέρος για όλες τις εκφάνσεις έκφρασης φύλου αρκεί να μην "προκαλούν" με την εμφάνισή τους» διαπιστώνεται ότι το ποσοστό διαφωνίας είναι συνολικά 52% και αντίστοιχα το 32% των εκπαιδευτικών συμφωνούν ενώ το 16% κρατά ουδέτερη στάση.

Υψηλά ποσοστά διαφωνίας διαπιστώνονται στη δήλωση «Ζητήματα σχετικά με την έκφραση φύλου στο σχολείο προσπαθώ να τα αποφύγω» καθώς και στη δήλωση «Νιώθω άβολα σε συζητήσεις σεξουαλικότητας μεταξύ των μαθητών».

Παραγοντική Ανάλυση και Ανάλυση αξιοπιστίας για τις στάσεις των εκπαιδευτικών σχετικά με ζητήματα έκφρασης φύλου στο σχολικό περιβάλλον

Στη συνέχεια εφαρμόστηκε παραγοντική ανάλυση και συγκεκριμένα Ανάλυση σε Κύριες Συνιστώσες (PCA) για τις δηλώσεις που αφορούν τις στάσεις εκπαιδευτικών σχετικά με ζητήματα έκφρασης φύλου στο σχολικό περιβάλλον. Από τα αποτελέσματα που παρουσιάζονται στον παρακάτω πίνακα, διαπιστώνεται αρχικά ότι το δείγμα μας προσφέρεται για παραγοντική ανάλυση ($KMO = 0,786$). Επίσης δημιουργείται ένα και μοναδικός παράγοντας όπου και οι έξι (6) οι ερωτήσεις έχουν υψηλή συσχέτιση με το σύνολο της διάστασης. Η συνολική ερμηνεία αυτού του παράγοντα έχει το πολύ ικανοποιητικό ποσοστό 68,63% της συνολικής διακύμανσης. Πριν την εφαρμογή της ανάλυσης, πραγματοποιήθηκε αντιστροφή βαθμολόγηση των δηλώσεων με αρνητικό προσανατολισμό.

Πίνακας 23. Ανάλυση σε κύριες συνιστώσες στάσης εκπαιδευτικών σχετικά με την διαχείριση θεμάτων έκφρασης φύλου μαθητών στο σχολικό περιβάλλον

	Συσχέτιση	Φορτίσεις Παράγοντα
Ο χώρος του σχολείου πρέπει να είναι ένα ασφαλές μέρος για όλες τις εκφάνσεις έκφρασης φύλου	0,601	0,633
Ο χώρος του σχολείου θα είναι ένας ασφαλές μέρος για όλες τις εκφάνσεις έκφρασης φύλου αρκεί να μην "προκαλούν" με την εμφάνισή τους	0,634	0,659
Ζητήματα σχετικά με την έκφραση φύλου στο σχολείο προ-σπαθώ να τα αποφύγω	0,815	0,784
Είμαι αντίθετος/η στα περιστατικά βίας/ομοφοβικού εκφοβισμού	0,727	0,572
Αισθάνομαι έτοιμος/η να διαχειριστώ θέματα έκφρασης ταυτότητας φύλου στην τάξη μου	0,701	0,708
Νιώθω άβολα σε συζητήσεις σεξουαλικότητας μεταξύ των μαθητών	0,640	0,800
	% of Variance	68,625

KMO : 0,786

Από τα αποτελέσματα της διερεύνησης της εσωτερικής συνέπειας, διαπιστώνεται επίσης ότι όλες οι ερωτήσεις έχουν υψηλή συσχέτιση και δεν χρειάζεται να εξαιρεθεί καμία από την ανάλυση καθώς δεν βελτιώνεται η ικανοποιητική τιμή, 0,774, του δείκτη alpha.

Πίνακας 24. Έλεγχος εσωτερικής συνέπειας στάσης εκπαιδευτικών σχετικά με την διαχείριση θεμάτων έκφρασης φύλου μαθητών στο σχολικό περιβάλλον

	Alpha	Mean	SD	ITC	AiID
Στάσεις εκπαιδευτικών σχετικά με ζητήματα έκφρασης φύλου στο σχολικό περιβάλλον	0,774				
Ο χώρος του σχολείου πρέπει να είναι ένα ασφαλές μέρος για όλες τις εκφάνσεις έκφρασης φύλου		1,50	0,71	0,670	0,754
Ο χώρος του σχολείου θα είναι ένας ασφαλές μέρος για όλες τις εκφάνσεις έκφρασης φύλου αρκεί να μην "προκαλούν" με την εμφάνισή τους		2,69	1,31	0,697	0,765

Πίνακας 24. (συνέχεια)

	Mean	SD	ITC	AiID
Ζητήματα σχετικά με την έκφραση φύλου στο σχολείο προσπαθώ να τα αποφύγω	2,12	0,92	0,836	0,711
Είμαι αντίθετος/η στα περιστατικά βίας/ομοφοβικού εκφοβισμού	1,31	0,62	0,609	0,767
Αισθάνομαι έτοιμος/η να διαχειριστώ θέματα έκφρασης ταυτότητας φύλου στην τάξη μου	2,25	0,94	0,746	0,733
Νιώθω άβολα σε συζητήσεις σεξουαλικότητας μεταξύ των μαθητών	2,18	1,02	0,853	0,703

Alpha: Δείκτης α του Cronbach, Mean: Μέση τιμή, SD: Τυπική απόκλιση, ITC: Συσχέτιση ερώτησης με το σύνολο της διάστασης, AiID: τιμή δείκτη alpha σε περίπτωση εξάιρεσης της ερώτησης

Ανάλυση παραγόντων που επιδρούν στις στάσεις των εκπαιδευτικών σχετικά με ζητήματα έκφρασης φύλου στο σχολικό περιβάλλον

Από τη διερεύνηση των παραγόντων – δημογραφικών χαρακτηριστικών που επηρεάζουν τη μεταβλητότητα των στάσεων εκπαιδευτικών απέναντι στην αντιμετώπιση θεμάτων ταυτότητας φύλου και σεξουαλικού προσανατολισμού στο δημοτικό σχολείο, διαπιστώνεται από τα παρακάτω αποτελέσματα ότι ο τύπος διαμονής επιδρά στατιστικά σημαντικά τις στάσεις τους.

Πίνακας 25. Σύγκριση στάσεων των εκπαιδευτικών απέναντι στην αντιμετώπιση θεμάτων ταυτότητας φύλου και σεξουαλικού προσανατολισμού στο δημοτικό σχολείο ως προς τα δημογραφικά χαρακτηριστικά

	N	Mean $\pm$ SD	Median [Q1 - Q3]	Statistic	p
Φύλο				2817a	0,658
Άντρας	44	12,34 $\pm$ 3,78	12 [9,3 - 15,5]		
Γυναίκα	134	11,97 $\pm$ 3,89	12 [9 - 15]		
Ηλικία				4,614b	0,202
25-35	79	11,68 $\pm$ 3,83	12 [9 - 14]		
36-45	54	12,06 $\pm$ 3,52	12 [9,8 - 15]		
46-55	19	11,63 $\pm$ 3,79	12 [8 - 15]		
56 και άνω	26	13,54 $\pm$ 4,49	14 [10,8 - 18]		
Οικογενειακή κατάσταση				6,469b	0,091
Άγαμος/η	88	11,48 $\pm$ 3,96	11,5 [8 - 14]		
Παντρεμένος χωρίς παιδιά	14	11,86 $\pm$ 2,77	12 [10 - 13,3]		
Παντρεμένος με παιδιά	67	13 $\pm$ 3,85	13 [10 - 16]		
Διαζευγμένος/η	9	11,11 $\pm$ 3,41	12 [8 - 14]		

Πίνακας 25 (συνέχεια)

	N	Mean $\pm$ SD	Median [Q1 - Q3]	Statistic	p
Εκπαιδευτικό επίπεδο				5,325b	0,070
Ανώτατη εκπαίδευση	70	12,64 $\pm$ 4,17	12 [9 - 16]		
Μεταπτυχιακό	100	11,87 $\pm$ 3,54	12 [9 - 14]		
Διδακτορικό	8	9,38 $\pm$ 4	8 [6 - 14]		
Υπηρεσιακή κατάσταση				3854,5a	0,869
Μόνιμος	99	12,04 $\pm$ 3,81	12 [9 - 15]		
Αναπληρωτής	79	12,09 $\pm$ 3,95	12 [9 - 14]		
Τομέας διδασκαλίας				3407a	0,348
Δημοτική εκπαίδευση	111	12,24 $\pm$ 3,94	12 [9 - 15]		
Ειδική Αγωγή	67	11,76 $\pm$ 3,73	12 [10 - 14]		
Χρόνια υπηρεσίας				0,669b	0,880
< 5 χρόνια	51	11,78 $\pm$ 4,03	12 [9 - 14]		
6-10 χρόνια	47	11,98 $\pm$ 3,06	12 [10 - 14]		
11-20 χρόνια	38	12,34 $\pm$ 4,3	12 [8,8 - 16,3]		
> 20 χρόνια	42	12,24 $\pm$ 4,13	12,5 [8 - 15]		
Τόπος κατοικίας				7,636b	0,022*
Αγροτική περιοχή	9	14,56 $\pm$ 4,82	16 [10 - 18]		
Ημιαστική περιοχή	28	13,43 $\pm$ 3,89	12,5 [11 - 16,8]		
Αστική περιοχή	141	11,63 $\pm$ 3,69	12 [9 - 14]		

Mean: Μέση τιμή, SD: Τυπική Απόκλιση, Median: Διάμεση τιμή, [Q1-Q3]: Ενδοτεταρτημοριακό εύρος Statistic a: Mann-Whitney – U, b: Kruskal-Wallis, * $p < 0.05$

Ανάλυση παλινδρόμησης

Για τη διερεύνηση των παραγόντων που επιδρούν στις στάσεις των εκπαιδευτικών σχετικά με την διαχείριση θεμάτων έκφρασης φύλου μαθητών στο σχολικό περιβάλλον εφαρμόστηκε απλή και πολλαπλής ανάλυσης παλινδρόμησης. Από τα αποτελέσματα του παρακάτω πίνακα διαπιστώνεται ότι οι στάσεις των εκπαιδευτικών επηρεάζονται σημαντικά από τις στάσεις τους απέναντι στην ομοφυλοφιλία.

Συγκεκριμένα, από την πολλαπλή ανάλυση παλινδρόμησης διαπιστώνεται ότι συνολικά οι στάσεις απέναντι στην ομοφυλοφιλία, ερμηνεύουν το 67,6% (R^2 : 0,676) της διακύμανσης των στάσεων των εκπαιδευτικών σχετικά με ζητήματα έκφρασης φύλου στο σχολικό περιβάλλον. Επίσης όλες οι στάσεις απέναντι στην ομοφυλοφιλία, επιδρούν θετικά, που σημαίνει ότι η αύξηση κατά μία μονάδα της στάσης απέναντι στη γυναικεία ομοφυλοφιλία αυξάνει κατά 0,325 τη βαθμολογία της στάσης για την αντιμετώπιση των θεμάτων ταυτότητας φύλου και σεξουαλικού προσανατολισμού στο δημοτικό σχολείο. Αντίστοιχα οι στάσεις απέναντι στην αντρική ομοφυλοφιλία αυξάνουν κατά 0,432 και η στάση απέναντι στους ομοφυλόφιλους άνδρες και γυναίκες

αντίστοιχα επιδρούν θετικά κατά 0,229 και 0,328 μονάδες στην αντιμετώπιση θεμάτων ταυτότητας φύλου και σεξουαλικού προσανατολισμού στο δημοτικό σχολείο.

Πίνακας 26. Διερεύνηση παραγόντων που επιδρούν στη στάση εκπαιδευτικών σχετικά με την διαχείριση θεμάτων έκφρασης φύλου μαθητών στο σχολικό περιβάλλον

Εξαρτημένη μεταβλητή: Στάσεις εκπαιδευτικών σχετικά με ζητήματα έκφρασης φύλου στο σχολικό περιβάλλον						
	Απλή Παλινδρόμηση			Πολλαπλή Παλινδρόμηση		
	Standardized			Standardized		
	<i>b</i>	<i>B</i>	<i>p</i>	<i>b</i>	<i>B</i>	<i>p</i>
Στάσεις απέναντι στη γυναικεία ομοφυλοφιλία	0,529	0,633	0,000**	0,325	0,270	0,028*
Στάση απέναντι στους ομοφυλόφιλους άνδρες	0,270	0,209	0,005*	0,229	0,178	0,039*
Στάσεις απέναντι στην αντρική ομοφυλοφιλία	0,544	0,642	0,000**	0,432	0,511	0,000**
Στάση απέναντι στους ομοφυλόφιλες γυναίκες	0,337	0,226	0,002*	0,328	0,159	0,034*
				R ² : 0,676		

* : $p < 0.05$, **: $p < 0.001$

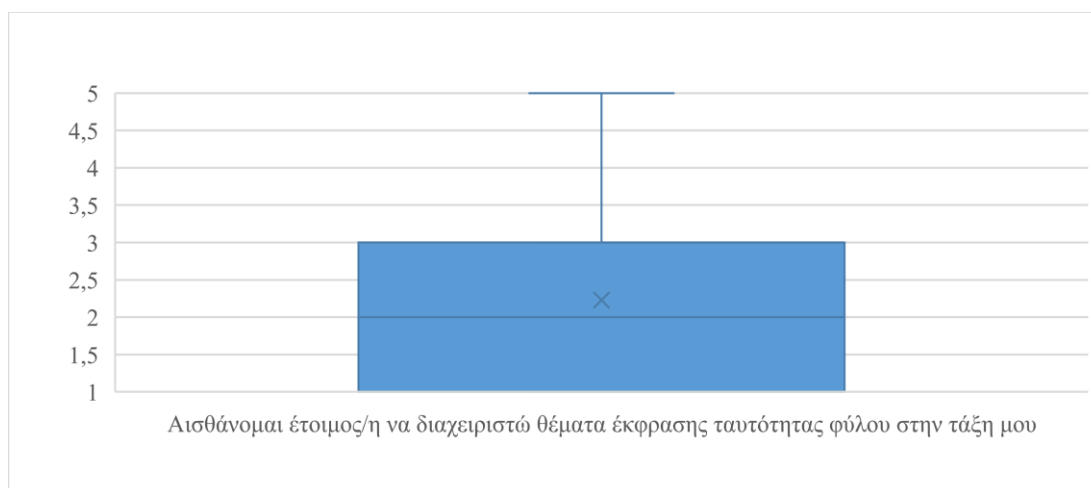
Ανάλυση ετοιμότητας εκπαιδευτικών στην αντιμετώπιση ζητημάτων στο σχολείο

Σχετικά με την ετοιμότητα των εκπαιδευτικών στην αντιμετώπιση θεμάτων ταυτότητας φύλου και σεξουαλικού προσανατολισμού στο δημοτικό σχολείο, διαπιστώνεται από τα αποτελέσματα του παρακάτω πίνακα ότι οι απαντήσεις των εκπαιδευτικών κυμαίνονται μεταξύ του 1 «Διαφωνώ απολύτως» και του 3 «Ούτε συμφωνώ, ούτε διαφωνώ»

Πίνακας 27. Κατανομή ετοιμότητας εκπαιδευτικών στην αντιμετώπιση ζητημάτων στο σχολικό περιβάλλον

	N	Κλίμακα	Mean $\pm$ SD	Median [Q1 - Q3]
Αισθάνομαι έτοιμος/η να διαχειριστώ θέματα έκφρασης ταυτότητας φύλου στην τάξη μου	178	1 - 5	2,25 $\pm$ 0,94	2 [1 - 3]
Mean: Μέση τιμή, SD: Τυπική Απόκλιση, Median: Διάμεση τιμή, [Q1-Q3]: Ενδοτεταρτημοριακό εύρος				

Αυτό είναι εμφανές και στο παρακάτω διάγραμμα όπου εκτός ελαχίστων περιπτώσεων τουλάχιστον το 75% των εκπαιδευτικών δηλώνουν ότι δεν αισθάνονται έτοιμοι να διαχειριστούν και να αντιμετωπίσουν ζητήματα έκφρασης ταυτότητας φύλου που προκύπτουν στην τάξη τους.

Διάγραμμα 2. Κατανομή ετοιμότητας εκπαιδευτικών στην αντιμετώπιση ζητημάτων ταυτότητας φύλου στο σχολικό περιβάλλον

Από την αναλυτική διερεύνηση ετοιμότητας εκπαιδευτικών στην αντιμετώπιση ζητημάτων στο σχολικό περιβάλλον ως προς τα δημογραφικά χαρακτηριστικά τους, διαπιστώνεται από τα παρακάτω αποτελέσματα ότι εκτός από τον τόπο διαμονής, το εκπαιδευτικό επίπεδο αλλά και ο τομέας διδασκαλίας είναι παράγοντες που επηρεάζουν το βαθμό ετοιμότητας.

Συγκεκριμένα οι κάτοχοι διδακτορικού διπλώματος, οι εκπαιδευτικοί ειδικής εκπαίδευσης αλλά και οι εκπαιδευτικοί που διαμένουν σε αγροτικές περιοχές δηλώνουν λιγότερο έτοιμοι από τους υπόλοιπους στη διαχείριση θεμάτων ταυτότητας φύλου στο σχολικό περιβάλλον.

Πίνακας 28. Σύγκριση ετοιμότητας εκπαιδευτικών στην αντιμετώπιση ζητημάτων στο σχολείο ως προς τα δημογραφικά χαρακτηριστικά

	N	Κλίμακα	Mean $\pm$ SD	Median [Q1 - Q3]	Statistic	p
Φύλο					2401,5a	0,194
Αντρας	42	1-5	2,43 $\pm$ 0,97	2,5 [2 - 3]		
Γυναίκα	131	1-5	2,20 $\pm$ 0,93	2 [1 - 3]		
Ηλικία					1,161b	0,762
25-35	77	1-5	2,26 $\pm$ 1,02	2 [1 - 3]		
36-45	51	1-5	2,27 $\pm$ 0,92	2 [2 - 3]		
46-55	19	1-5	2,05 $\pm$ 0,85	2 [1 - 3]		
56 και άνω	26	1-5	2,35 $\pm$ 0,85	2,5 [2 - 3]		
Οικογενειακή κατάσταση					4,205b	0,240
Αγαμος/η	84	1-5	2,17 $\pm$ 1,0	2 [1 - 3]		
Παντρεμένος χωρίς παιδιά	14	1-5	2,36 $\pm$ 0,93	2,5 [1,8 - 3]		
Παντρεμένος με παιδιά	66	1-5	2,39 $\pm$ 0,86	2 [2 - 3]		
Διαζευγμένος/η	9	1-5	1,89 $\pm$ 0,93	2 [1 - 3]		
Εκπαιδευτικό επίπεδο					7,752b	0,021*
Ανώτατη εκπαίδευση	67	1-5	2,28 $\pm$ 1,0	2 [1 - 3]		
Μεταπτυχιακό	98	1-5	2,31 $\pm$ 0,9	2 [2 - 3]		
Διδακτορικό	8	1-5	1,38 $\pm$ 0,52	1 [1 - 2]		
Υπηρεσιακή κατάσταση					3664,5a	0,973
Μόνιμος	98	1-5	2,26 $\pm$ 0,96	2 [1 - 3]		
Αναπληρωτής	75	1-5	2,25 $\pm$ 0,93	2 [2 - 3]		
Τομέας διδασκαλίας					2789a	0,025*
Δημοτική εκπαίδευση	110	1-5	2,37 $\pm$ 0,91	2 [2 - 3]		
Ειδική Αγωγή	63	1-5	2,05 $\pm$ 0,97	2 [1 - 3]		
Χρόνια υπηρεσίας					2,318b	0,509
< 5 χρόνια	49	1-5	2,12 $\pm$ 0,99	2 [1 - 3]		
6-10 χρόνια	44	1-5	2,36 $\pm$ 0,84	2 [2 - 3]		
11-20 χρόνια	38	1-5	2,37 $\pm$ 1,08	2,5 [1 - 3]		
> 20 χρόνια	42	1-5	2,19 $\pm$ 0,86	2 [1 - 3]		
Τόπος κατοικίας					7,253b	0,027*
Αγροτική περιοχή	9	1-5	2,33 $\pm$ 0,87	3 [1,5 - 3]		
Ημιαστική περιοχή	27	1-5	2,70 $\pm$ 0,95	3 [2 - 3]		
Αστική περιοχή	137	1-5	2,16 $\pm$ 0,93	2 [1 - 3]		

Mean: Μέση τιμή, SD: Τυπική Απόκλιση, Median: Διάμεση τιμή, [Q1-Q3]: Ενδοτεταρτημοριακό εύρος Statistic a: Mann-Whitney – U, b: Kruskal-Wallis, * p<0.05

5. Αποτελέσματα

Σύμφωνα με το σκοπό της εργασίας που ήταν η διερεύνηση των στάσεων των εκπαιδευτικών απέναντι στους ομοφυλόφιλους άντρες και γυναίκες, πραγματοποιήθηκε διεξοδική ανάλυση και παρουσίαση των αποτελεσμάτων της έρευνας. Αρχικά διαπιστώθηκε η αναλογική, σύμφωνα με τον πραγματικό πληθυσμό, εκπροσώπηση ανδρών και γυναικών εκπαιδευτικών. Στη συνέχεια διαπιστώθηκε επίσης η αναλογική κατανομή του φύλου σε όλα τα υπόλοιπα δημογραφικά χαρακτηριστικά. Επομένως τα αποτελέσματα της έρευνας δεν έχουν κάποιο βαθμό μεροληψίας που να εξαρτάται από τη μεταβλητή φύλο, η οποία είναι και η βασική μεταβλητή της έρευνας μας, αφού απευθύνεται σε στάσεις απέναντι σε ομοφυλόφιλους άνδρες και γυναίκες.

Στη συνέχεια, από τη διερεύνηση αξιοπιστίας και εσωτερικής συνέπειας διαπιστώθηκε η καταλληλότητα εφαρμογής τους συγκεκριμένου ερωτηματολογίου. Ο βαθμός εσωτερικής συνέπειας των διαστάσεων του ερωτηματολογίου προσεγγίζει τις τιμές του δείκτη alpha του Cronbach των κατασκευαστών του ερωτηματολογίου αλλά και των ερευνητών που προσάρμοσαν και αξιολόγησαν την εγκυρότητα εφαρμογής του ερωτηματολόγιο ATLG σε ελληνικό πληθυσμό. Με βάση τη συνολική βαθμολογία διαπιστώθηκε ότι σε όλες τις διαστάσεις ο μέσος βαθμός κυμαίνεται περίπου στις 25 μονάδες. Συγκρίνοντας αυτή τη βαθμολογία με παλαιότερες μελέτες, σε ελληνικό πληθυσμό, φαίνεται ότι διαχρονικά έχει περιοριστεί η αρνητική στάση και συμπεριφορές απέναντι στους ομοφυλόφιλους.

Από τη διεξοδική διερεύνηση της μεταβλητότητας των βαθμολογιών των επιμέρους διαστάσεων – στάσεων των εκπαιδευτικών για τις ομοφυλόφιλες γυναίκες και ομοφυλόφιλους άνδρες, διαπιστώθηκε ότι οι στάσεις δεν επηρεάζονται σημαντικά από τα δημογραφικά χαρακτηριστικά τους. Ούτε από το φύλο, αλλά ούτε και από την ηλικία, την προϋπηρεσία, το επίπεδο εκπαίδευσης, τον τομέα διδασκαλίας, αλλά και την υπηρεσιακή τους κατάσταση. Εξαίρεση αποτελεί ο τόπος διαμονής, όπου σε όλες τις διαστάσεις οι κάτοικοι των αγροτικών περιοχών δηλώνουν αρνητική στάση έναντι των εκπαιδευτικών που διαμένουν σε ημιαστικές και αστικές περιοχές. Επίσης όσον αφορά την οικογενειακή κατάσταση οι διαζευγμένοι δήλωσαν στατιστικά σημαντικά χαμηλότερη βαθμολογία στη στάση απέναντι στη γυναικεία ομοφυλοφιλία.

Όσον αφορά την αντιμετώπιση των θεμάτων ταυτότητας φύλου και του σεξουαλικού προσανατολισμού στο δημοτικό σχολείο, διαπιστώθηκε από τις δηλώσεις τους

ότι δεν επιθυμούν ζητήματα εμφάνισης διακρίσεων, όμως στις περισσότερες περιπτώσεις δεν νοιώθουν έτοιμοι να τα αντιμετωπίσουν.

Συζήτηση

Στάσεις εκπαιδευτικών απέναντι σε ομοφυλόφιλες γυναίκες και ομοφυλόφιλους άντρες

Η παρούσα έρευνα ανέδειξε ότι οι στάσεις των εκπαιδευτικών είναι ίδιες και στους ομοφυλόφιλους άντρες και ομοφυλόφιλες γυναίκες, εν συνεχεία, ένα ελπιδοφόρο και αισιόδοξο εύρημα είναι ότι οι εκπαιδευτικοί διαχρονικά έχουν περιορίσει τις αρνητικές στάσεις απέναντι στην ομοφυλοφιλία. Το σύνολο των εκπαιδευτικών που συμμετείχαν στην έρευνα αναγνωρίζουν τα ίσα δικαιώματα των ομοφυλόφιλων ανθρώπων στην εργασία και στον γάμο και καταδικάζουν τις διακρίσεις στην κοινωνία. Τα ευρήματα συμφωνούν και με άλλες έρευνες που έχουν διεξαχθεί σχετικές με το θέμα (Hall & Rogers, 2017·Pérez et al.,2010·Swanson & Gettinger, 2016). Πιθανόν, η θετική στάση των εκπαιδευτικών να οφείλεται σε μία σειρά γεγονότων. Αρχικά, στην παγκόσμια και ειδικά στην ελληνική πραγματικότητα αρκετές δημόσιες προσωπικότητες εκφράζουν ανοιχτά τον ομόφυλο σεξουαλικό τους προσανατολισμό, συμπεριλαμβανομένων και πολιτικών προσωπικοτήτων. Εκ παραλλήλου, διάφορες νομοθεσίες έχουν προάγει την υπεράσπιση των δικαιωμάτων των ΛΟΑΤΚΙ+ ατόμων και παράλληλα έχουν ενισχύσει την ετοιμότητα της ελληνικής κοινωνίας. Αρχικά, ο αντιρατσιστικός νόμος ((Ν. 4285/2014), που καθιστά ποινικές πράξεις τις πράξεις που εμπεριέχουν ρητορικές και εγκλήματα μίσους, το σύμφωνο συμβίωσης σε ομόφυλα ζευγάρια (Ν.4356/2015), ο νόμος για ίση μεταχείριση και καταπολέμηση των διακρίσεων, ο νόμος αναγνώρισης ταυτότητας φύλου (Ν. 4491/2017), ο νόμος αναδοχής που επιτρέπει και σε ομόφυλα ζευγάρια, που έχουν συνάψει σύμφωνο συμβίωσης, να μπορούν να γίνουν ανάδοχοι γονείς (Ν. 4538/2018). Τέλος, ο πιο πρόσφατος νόμος, που αποτελεί ρηξικέλευθη αλλαγή στην ελληνική κοινωνία, είναι η δυνατότητα πολιτικών γάμων των ομόφυλων ζευγαριών, που εν δυνάμει μπορεί να οδηγήσει και σε τεκνοθεσία (Ν.5089/2024). Η νομοθεσία που προάγει την ισότητα δεν αλλάζει μόνο το νομικό πλαίσιο, αλλά επηρεάζει βαθιά τις κοινωνικές στάσεις και συμπεριφορές, καθώς με την εφαρμογή τέτοιων

νόμων, η κοινωνία σταδιακά μαθαίνει να αποδέχεται και να σέβεται τη διαφορετικότητα και τον πλουραλισμό.

Μία άλλη πιθανή εξήγηση της θετικά διακείμενης στάσης απέναντι στην ομοφυλοφιλία είναι το είδος της δειγματοληψίας που επιλέχθηκε στην παρούσα εργασία. Η βολική δειγματοληψία μπορεί να αποθάρρυνε ανθρώπους που έχουν αρνητικές στάσεις να συμπληρώσουν το ερωτηματολόγιο και εν αντιθέσει να το συμπλήρωσαν εκπαιδευτικοί που έχουν θετικότερες στάσεις απέναντι σε αυτά τα ζητήματα. Εκ παραλλήλου, σχεδόν οι μισοί από το δείγμα των συμμετεχόντων ανήκουν στην ηλικιακή ομάδα των 25-35 ετών. Έχει αποδειχθεί ερευνητικά ότι οι νεότεροι εκπαιδευτικοί παρουσιάζουν θετικότερες στάσεις απέναντι στην ομοφυλοφιλία (Hall & Rogers, 2019). Τέλος, αξίζει να ειπωθεί ότι αρκετοί που συμμετέχουν σε έρευνες δε δείχνουν πρόθυμα τις στάσεις τους εξαιτίας του φόβου αξιολόγησης, καθώς επίσης υπάρχει ισχυρή τάση να επικρατούν οι πολιτικά ορθές αντιλήψεις που είναι περισσότερο κοινωνικά επιθυμητές, καθώς η εμφανής προκατάληψη δεν είναι κοινωνικά επιτρεπτή.

Αξίζει όμως να γίνει μία πιο διερευνητική ανάγνωση και ερμηνεία των απαντήσεων που έδωσαν οι εκπαιδευτικοί. Παρά το γεγονός ότι οι φανερές εκδηλώσεις ομοφοβίας είναι χαμηλές, παρατηρούνται υψηλά ποσοστά κρυφής ομοφοβίας, υποδεικνύοντας ασυμφωνία μεταξύ προσωπικών αξιών και συμπεριφοράς. Με μία πιο προσεκτική ανάλυση μπορεί να διαπιστωθεί ότι οι στάσεις που εμπεριέχουν γνωστικά στοιχεία όπως τα δικαιώματα στην εργασία και η αποδοκιμασία των διακρίσεων, έχουν υψηλά ποσοστά συμφωνίας. Εν αντιθέσει, οι δηλώσεις που περικλείουν συναισθηματικές στάσεις και εμπεριέχουν διαστάσεις ηθικής, στις απαντήσεις παρατηρείται συχνή ουδέτερη στάση, που περικλείει ασαφείς θέσεις και διφορούμενες στάσεις.. Αυτό έχει επισημανθεί και από άλλες έρευνες που έχουν ασχοληθεί με στάσεις αναφορικά με την ομοφυλοφιλία. Έρευνες έχουν αναδείξει ότι οι στάσεις σε αυτά τα ζητήματα παρουσιάζουν πολυπλοκότητα και μία πολυσχιδή διάσταση (Davies, 2004). Οι διαστάσεις συνολικά αφορούν την γενική αποδοχή της ομοφυλοφιλίας σαν μία γενική έννοια, τις συναισθηματικές αντιδράσεις σε αυτήν, την αντίληψη των ίσων δικαιωμάτων των ομόφυλων ατόμων, την αποδοχή της ορατότητας και την άνεση με ομοφυλόφιλα άτομα (Adolfson et al., 2010). Είναι ερευνητικά τεκμηριωμένο ότι οι απόψεις έχουν μετακινηθεί από βαθιά συντηρητικές, θρησκευτικές και ηθικές σε πιο έμμεσες μορφές (Morrison & Morrison, 2002).

Η παρούσα έρευνα εναρμονίζεται με τα παγκόσμια ευρήματα και υπογραμμίζει ότι ενώ η πλειονότητα των εκπαιδευτικών εκφράζει θετικές γνωστικές στάσεις απέναντι στην ομοφυλοφιλία, απορρίπτοντας αρνητικά στερεότυπα και υποστηρίζοντας την ισότητα δικαιωμάτων για τα ομοφυλόφιλα άτομα, παρουσιάζει όμως διακυμάνσεις στις συναισθηματικές στάσεις, με μερικούς εκπαιδευτικούς να νιώθουν άβολα σε θέματα ομοφυλοφιλίας τόσο προσωπικά όσο και κατά την εκδήλωσή τους στους κόλπους του σχολείου. Τα αποτελέσματα της έρευνάς μας συνάδουν με διεθνείς έρευνες που δείχνουν ότι οι στάσεις απέναντι στην ομοφυλοφιλία βελτιώνονται με την πάροδο του χρόνου, αλλά παραμένουν προκλήσεις λόγω των εσωτερικευμένων στερεοτύπων και προκαταλήψεων. Σχετική έρευνα ανέδειξε ότι εκπαιδευτικοί με χαμηλά επίπεδα προκατάληψης θεωρούν ότι δεν έχουν δεξιότητες επαρκείς για να ανταποκριθούν σε τέτοια ζητήματα χωρίς προκατάληψη, γεγονός που υποδεικνύει ασυμφωνία με τις προσωπικές αξίες και τη πιθανή συμπεριφορά και αυτή η ασυμφωνία μπορεί να υποδηλώνει πιθανό δείκτη αρνητικής προδιάθεσης (Pérez et al., 2010).

Μία σημαντική ένδειξη ασυμφωνίας που αναδείχθηκε, είναι η ασυμφωνία μεταξύ προσωπικών αξιών των εκπαιδευτικών και της συμπεριφοράς τους, γεγονός που καταδεικνύει την ύπαρξη ενδεχόμενης κρυφής ομοφοβίας. Ενώ το 98% των εκπαιδευτικών θα στήριζαν έναν/μία μαθητή/τρια μετά την εξομολόγηση της ταυτότητας του, παρόλα αυτά, αρκετοί εκπαιδευτικοί ανέφεραν ότι νιώθουν άβολα σε συζητήσεις για τη σεξουαλικότητα μεταξύ των μαθητών και προσπαθούν να αποφύγουν τέτοια θέματα. Εκ παραλλήλου, εκπαιδευτικοί θεωρούν ότι το σχολικό περιβάλλον πρέπει να είναι ασφαλές για όλες τις εκφάνσεις έκφρασης φύλου, αρκεί οι μαθητές να μην «προκαλούν» με την εμφάνισή τους. Αυτή η στάση φανερώνει μια κρυφή προκατάληψη, καθώς περιορίζει την ελευθερία έκφρασης των μαθητών βάσει στερεοτυπικών αντιλήψεων. Αυτές οι απαντήσεις αναδεικνύουν τη διαφορά μεταξύ φανεράς υποστήριξης και υποκείμενων προκαταλήψεων, οι οποίες εκφράζονται μέσα από τη διστακτικότητα, την αποφυγή και τις περιοριστικές προϋποθέσεις για την αποδοχή της διαφορετικότητας. Αυτή η κρυφή ομοφοβία είναι σημαντική γιατί, ενώ δεν εκφράζεται άμεσα, επηρεάζει την ποιότητα της υποστήριξης και της αποδοχής που λαμβάνουν οι ΛΟΑΤΚΙ+ μαθητές στο σχολικό περιβάλλον.

Συσχέτιση των στάσεων των εκπαιδευτικών με την αντιμετώπιση ζητημάτων ταυτότητας και έκφρασης φύλου και σεξουαλικού προσανατολισμού στο σχολείο.

Μέσα από την έρευνα αναδείχθηκε ότι οι στάσεις των εκπαιδευτικών αποτελούν σημαντική συνιστώσα για την αντιμετώπιση ζητημάτων ταυτότητας φύλου και σεξουαλικότητας στο σχολικό περιβάλλον. Είναι κοινά αποδεκτό ότι μία συμπεριφορά ενός ανθρώπου μπορεί να προβλεφθεί με ακρίβεια, αν παρουσιάζει συνέπεια μεταξύ των γνωστικών και συναισθηματικών στάσεων του (Hill, 2017). Οι συμπεριφορές των ανθρώπων είναι εμπρόθετες, δηλαδή υποκινούνται από προθέσεις, και αποτελούν απόρροια προσωπικών προτιμήσεων, για αυτόν τον λόγο ακριβώς, οι στάσεις αποτελούν εφελκυστήριο ενεργειών (Hoeksema et al., 2022). Η πολλαπλή ανάλυση παλινδρόμησης που πραγματοποιήθηκε στην παρούσα έρευνα ανέδειξε ότι οι στάσεις απέναντι στην ομοφυλοφιλία ερμηνεύουν τη διακύμανση στάσεων των εκπαιδευτικών σχετικά με ζητήματα έκφρασης φύλου και σεξουαλικότητας στο σχολικό περιβάλλον. Συγκεκριμένα, οι στάσεις απέναντι στην ομοφυλοφιλία ερμηνεύουν το 67% της διακύμανσης των στάσεων αντιμετώπισης ζητημάτων σεξουαλικού προσανατολισμού και ταυτότητας φύλου. Επί παραδείγματι, η αύξηση κατά μία μονάδα στη στάση απέναντι στη γυναικεία ομοφυλοφιλία αυξάνει κατά 0,325 τη βαθμολογία της στάσης για την αντιμετώπιση θεμάτων ταυτότητας φύλου και σεξουαλικού προσανατολισμού. Αντίστοιχα, η στάση απέναντι στην ομοφυλοφιλία αυξάνει κατά 0,432 και η στάση απέναντι στους ομοφυλόφιλους άνδρες και γυναίκες κατά 0,229 και 0,328 μονάδες αντίστοιχα. Συνακόλουθα, οι θετικές στάσεις απέναντι στην ομοφυλοφιλία συνδέονται με θετική αντιμετώπιση θεμάτων ταυτότητας φύλου και σεξουαλικού προσανατολισμού.

Οι εκπαιδευτικοί που έχουν θετικές στάσεις απέναντι στην ομοφυλοφιλία είναι πιο πιθανό να δημιουργήσουν ένα συμπεριληπτικό σχολικό περιβάλλον. Είναι γνωστό ότι τα στερεότυπα ενεργοποιούνται αυτόματα και ενδεχομένως επηρεάζουν την κρίση και τη συμπεριφορά των εκπαιδευτικών απέναντι σε μαθητές με διαφορετικό σεξουαλικό προσανατολισμό. Τα χαμηλότερα επίπεδα ομοφοβικών στάσεων συνδέονται και σε άλλες έρευνες με ισχυρότερη ενεργοποίηση σε αντίστοιχα ζητήματα που λαμβάνουν χώρα στο σχολείο (Nappa et al., 2018). Σε επικύρωση αυτών, έχει υπογραμμιστεί ερευνητικά ότι η προσωπική δυσφορία των εκπαιδευτικών για τέτοια ζητήματα συνδέεται αιτιακά με την έλλειψη υποστήριξης αυτού του μαθητικού πληθυσμού (Walters &

Hayes, 1998). Έχει περιγραφεί από τους ίδιους τους εκπαιδευτικούς, σε αντίστοιχες έρευνες, ότι οι πεποιθήσεις τους και οι προσωπικές τους αξίες τους δημιουργούν ηθικά διλήμματα σχετικά με τη λήψη παιδαγωγικών αποφάσεων αναφορικά με τον τρόπο αντιμετώπισης (Van Leent, 2017)

Αυτό το εύρημα υπογραμμίζει τη σημασία της ενίσχυσης των θετικών στάσεων μέσω στοχευμένων εκπαιδευτικών προγραμμάτων και παρεμβάσεων που προάγουν την αποδοχή και την ισότητα. Προτείνεται η υιοθέτηση εκπαιδευτικών πολιτικών που ενθαρρύνουν την ευαισθητοποίηση και την κατανόηση των ζητημάτων φύλου και σεξουαλικού προσανατολισμού, καθώς και η παροχή συνεχούς επαγγελματικής ανάπτυξης για τους εκπαιδευτικούς. Για αυτό κρίνεται σημαντικό να προσφέρεται επιμόρφωση στους εκπαιδευτικούς, ώστε να μπορούν με την πληροφόρηση να αλλάξουν τις παγιωμένες στάσεις τους και με αυτό τον τρόπο να προσανατολίζουν τις συμπεριφορές τους στην ορθή αντιμετώπιση ενός τέτοιου ζητήματος μείζονας σημασίας.

Επίδραση κοινωνικό-δημογραφικών στοιχείων στις στάσεις των εκπαιδευτικών

Η παρούσα έρευνα ανέδειξε, ότι η μεγαλύτερη ηλικία φαίνεται να παρουσιάζει λιγότερες θετικές στάσεις απέναντι στην ομοφυλοφιλία, με τους νεότερους εκπαιδευτικούς να είναι περισσότερο θετικά διακείμενοι σε θέματα που άπτονται διαφορετικών σεξουαλικών προσανατολισμών και ταυτοτήτων φύλου. Αυτό το εύρημα ευθυγραμμίζεται και με άλλη έρευνα που αναφέρει ότι οι μεγαλύτεροι ηλικιακά εκπαιδευτικοί τείνουν να έχουν πιο αρνητικές στάσεις έναντι των νεότερων (Hall & Rogers, 2019).

Ο τόπος διαμονής παίζει σημαντικό ρόλο στις στάσεις των εκπαιδευτικών, με τους εκπαιδευτικούς που διαμένουν σε αγροτικές περιοχές να τείνουν να έχουν λιγότερο θετικές στάσεις απέναντι στην ομοφυλοφιλία συγκριτικά με εκείνους που διαμένουν σε ημιαστικές και αστικές περιοχές. Αυτό το εύρημα συγκλίνει με άλλες έρευνες που έχουν διεξαχθεί και έχουν αναδείξει υψηλά ποσοστά αρνητικών στάσεων σε εκπαιδευτικούς που διαμένουν σε αγροτικές περιοχές (Page, 2017·Hall & Rogers, 2019).

Άλλα ευρήματα της παρούσας έρευνας που δεν επιβεβαιώνονται από τη διεθνή, αλλά και την εγχώρια έρευνα είναι ότι οι διαζευγμένοι εκπαιδευτικοί παρουσίασαν στατιστικά χαμηλότερη βαθμολογία απέναντι στη γυναικεία ομοφυλοφιλία καθώς και οι εκπαιδευτικοί ειδικής αγωγής παρουσιάζονται λιγότερο έτοιμοι/ες να διαχειριστούν τέτοια ζητήματα.

Ετοιμότητα εκπαιδευτικών στην αντιμετώπιση ζητημάτων σεξουαλικότητας και έκφρασης φύλου στο δημοτικό σχολείο.

Στην παρούσα έρευνα οι εκπαιδευτικοί δηλώνουν, κατά το 75%, ότι δεν αισθάνονται έτοιμοι να αντιμετωπίσουν τέτοια προκύπτοντα θέματα στους κόλπους του σχολείου. Η έλλειψη ετοιμότητας έχει επισημανθεί σε πλείστες έρευνες και η αιτία της μπορεί να είναι πολυπαραγοντική. Πολλοί εκπαιδευτικοί ενώ πιστεύουν ότι τα ΛΟΑΤΚΙ+ δικαιώματα είναι ανθρώπινα δικαιώματα, παρόλα αυτά δεν εντάσσουν τη συζήτηση τους στο πλαίσιο της τάξης και αρκετοί από αυτούς δεν αισθάνονται άνετα να εφαρμόσουν τέτοια προγράμματα στην εκπαιδευτική πρακτική, καθώς δεν αισθάνονται ότι η προσπάθειά τους θα χαιρεί υποστήριξης (Taylor et al., 2016). Άλλες έρευνες διαφωτίζουν την έλλειψη ετοιμότητας, αποδίδοντας την στον φόβο για τις αντιδράσεις των γονέων και της συνολικής κοινότητας, καθώς και στον φόβο απώλειας της εργασίας. Επιπρόσθετα, στην έλλειψη ετοιμότητας και απροθυμίας παρέμβασης συμβάλει η έλλειψη σχολικών και κοινωνικών πολιτικών κατά των διακρίσεων στο σχολείο (Golstein-Schultz, 2022). Η έλλειψη ετοιμότητας καθώς και άνεσης ενασχόλησης με αυτό το ζήτημα, όπως αναδείχθηκε, ευθυγραμμίζεται και με άλλες έρευνες, που κάνουν εύληπτα τα εμπόδια που ευθύνονται για αυτό. Κάποια από αυτά είναι η μειωμένη υποστήριξη από το σχολικό και πολιτειακό σύστημα, η προσωπική δυσανασχέτηση για αυτά τα ζητήματα και έλλειψη γνώσης (Swanson & Gettinger, 2016). Άλλες μελέτες αναφέρουν την ανησυχία της αποδοκιμασίας άλλων συναδέλφων αλλά και την προσωπική απειρία ως βασικούς ανασταλτικούς παράγοντες δράσης (Espelage et al., 2019).

Η έλλειψη κατάρτισης, σε μορφή βασικών σπουδών αλλά και επιμορφώσεων, αποτελεί βασικό παράγοντα για την μειωμένη ανταπόκριση, αυτό γίνεται γνωστό από πλείστες έρευνες (Swanson & Gettinger, 2016· Sondag, et al., 2022· Ünlüer, 2018· Van Leent, 2017). Σε παρόμοιας θεματολογίας έρευνα έχει αναφερθεί και ο φόβος ότι η ενασχόληση με το θέμα εκπαιδευτικά πιθανόν να αυξήσει τη σεξουαλική συμπεριφορά των παιδιών (Ünlüer, 2018). Αξίζει να ειπωθεί ότι έχει επισημανθεί ότι τα προγράμματα σπουδών των εκπαιδευτικών μπορούν να συμβάλουν στη διατήρηση της ομοφοβίας και των μη ανεκτικών σχολικών κουλτουρών, μέσω της παράλειψης εκπαίδευσης σεξουαλικού προσανατολισμού, παρόλο που υπάρχει η τάση της προετοιμασίας των εκπαιδευτικών για συμπεριληπτικά σχολικά περιβάλλοντα (Jennings, 2008). Η έλλειψη

κατάλληλης επιμόρφωσης αφήνει τους εκπαιδευτικούς ανέτοιμους να διαχειριστούν αποτελεσματικά τις προκλήσεις που αντιμετωπίζουν οι μαθητές σε σχέση με την ταυτότητα και τον σεξουαλικό προσανατολισμό τους. Είναι αδήριτη ανάγκη να αναπτυχθούν και να υλοποιηθούν προγράμματα εκπαίδευσης που θα εξοπλίζουν τους εκπαιδευτικούς με τις απαραίτητες γνώσεις και δεξιότητες για να προωθήσουν την αποδοχή και τη συμπερίληψη στο σχολικό περιβάλλον.

Πλεονεκτήματα και περιορισμοί

Η έρευνα παρουσίασε σημαντικά ευρήματα, αλλά κρίνεται σημαντικό να αναφερθούν οι περιορισμοί της, ώστε οι αναγνώστες να ερμηνεύσουν σωστά τα αποτελέσματα κατανώντας τα όρια της. Αρχικά, το δείγμα της έρευνας είναι περιορισμένο και μπορεί να μην είναι αρκετά μεγάλο για να γενικευτούν τα αποτελέσματα σε όλους τους εκπαιδευτικούς της Ελλάδας. Εκ παραλλήλου, το δείγμα μπορεί να μην είναι πλήρως αντιπροσωπευτικό του συνολικού πληθυσμού των εκπαιδευτικών, καθώς μπορεί να προέρχεται κυρίως από συγκεκριμένες περιοχές ή ομάδες εκπαιδευτικών. Η βολική δειγματοληψία ελλοχεύει τον κίνδυνο να έχουν συμμετάσχει στην έρευνα άτομα με πιο ευνοϊκές στάσεις για το θέμα και να έχει αποθαρρύνει άτομα να συμμετέχουν που είναι αρνητικά διακείμενα απέναντι σε ζητήματα σεξουαλικού προσανατολισμού και ταυτότητας φύλου. Επιπρόσθετα, σε ένα τόσο επίκαιρο θέμα που έχει εγείρει ποικίλες αντιδράσεις στην ελληνική κοινωνία πιθανόν οι απαντήσεις να υποκινούνται από κοινωνικά επιθυμητές απαντήσεις και πολιτική ορθότητα. Η ποσοτική έρευνα επιπροσθέτως, μετρά συγκεκριμένες διαστάσεις των στάσεων και δεν εμβαθύνει όπως μία ποιοτική έρευνα. Συνακόλουθα, αυτό περιορίζει την κατανόηση των υποκείμενων αιτίων και των σύνθετων διαδικασιών που επηρεάζουν τις στάσεις των εκπαιδευτικών. Τέλος, στην παρούσα έρευνα δεν συμπεριλήφθηκαν σημαντικές μεταβλητές, που θα μπορούσαν τρόπον τινά να επηρεάσουν τις στάσεις, όπως έχουν αναδειχθεί και από άλλες έρευνες, τέτοιες όπως η μεταβλητή της θρησκευτικότητας και των πολιτικών πεποιθήσεων.

Στον αντίποδα, η παρούσα έρευνα ασχολήθηκε με ένα ζωτικό, σύγχρονο και δύσκολα προσεγγίσιμο θέμα για την ελληνική πραγματικότητα. Συνεπώς, η έρευνα χαρακτηρίζεται από πρωτοτυπία και επικαιρότητα. Τέλος, η παρούσα έρευνα δημιουργεί, μέσα από τη σχέση των ερωτήσεων και την ερμηνεία τους, μία διάσταση που διερευνά τη διαχείριση ζητημάτων μέσα στο σχολικό περιβάλλον όπως αυτή καθορίζεται από τις

εκπεφρασμένες στάσεις των εκπαιδευτικών και τα κοινωνικό-δημογραφικά τους στοιχεία. Διαφωτίζοντας έτσι, τη συσχέτιση στάσεων και πρακτικών, ως αναπόδραστα κοινά συνυφασμένα στοιχεία.

Μερικές προτάσεις για μελλοντικές έρευνες περιλαμβάνουν την αύξηση του μεγέθους και της αντιπροσωπευτικότητας του δείγματος, καθώς και την διερεύνηση και άλλων κοινωνικό-δημογραφικών στοιχείων όπως η θρησκευτικότητα, οι πολιτικές πεποιθήσεις και η προσωπική επαφή με ΛΟΑΤΚΙ+ άτομα. Θα ήταν χρήσιμο στο μέλλον να διεξαχθούν μεικτές έρευνες που συνδυάζουν και ποιοτική έρευνα για βαθύτερη κατανόηση του φαινομένου. Εν κατακλείδι, ιδιαίτερα χρήσιμο θα ήταν να ερευνάται το θέμα διαχρονικά, μελετώντας τις αλλαγές με την πάροδο του χρόνου και να γίνονται συγκριτικές μελέτες.

Συμπεράσματα

Η παρούσα έρευνα ανέδειξε τις στάσεις των εκπαιδευτικών απέναντι στην ομοφυλοφιλία, αποκαλύπτοντας σημαντικές πτυχές της εκπαιδευτικής πραγματικότητας και τις προκλήσεις που αντιμετωπίζουν οι εκπαιδευτικοί στον τομέα της διαχείρισης ζητημάτων ταυτότητας φύλου και σεξουαλικού προσανατολισμού. Τα ευρήματα δείχνουν ότι, παρόλο που οι στάσεις των εκπαιδευτικών είναι γενικά θετικές, υπάρχουν ακόμη περιοχές όπου απαιτείται περαιτέρω εκπαίδευση και ευαισθητοποίηση.

Η αποδοχή της ομοφυλοφιλίας και η υποστήριξη των δικαιωμάτων των ομοφυλόφιλων ατόμων συνδέεται άμεσα με τη δημιουργία ενός ασφαλούς και συμπεριληπτικού σχολικού περιβάλλοντος. Η έρευνα αυτή υπογραμμίζει την ανάγκη για συνεχή επιμόρφωση των εκπαιδευτικών, προκειμένου να ενισχυθούν οι θετικές στάσεις και να μειωθούν οι προκαταλήψεις που μπορεί να επηρεάζουν αρνητικά τους μαθητές.

Επιπλέον, η μελέτη αυτή επισημαίνει τη σημασία των κοινωνικό-δημογραφικών παραγόντων στις στάσεις των εκπαιδευτικών, προσφέροντας πολύτιμες πληροφορίες για την ανάπτυξη στοχευμένων παρεμβάσεων. Είναι αδήριτη ανάγκη να ανοίξει δημόσιος διάλογος για τη χάραξη εκπαιδευτικών πολιτικών που θα υποστηρίξουν την αποδοχή και την ισότητα σε όλα τα επίπεδα της εκπαίδευσης.

Επιλογικά, η έρευνα αυτή αναδεικνύει την ανάγκη για μια συνολική και συνεχώς εξελισσόμενη προσέγγιση στη διαχείριση των ζητημάτων ταυτότητας φύλου και σεξουαλικού προσανατολισμού. Με την κατάλληλη εκπαίδευση και υποστήριξη, οι

εκπαιδευτικοί μπορούν να διαδραματίσουν καθοριστικό ρόλο στην προώθηση της ισότητας και της δικαιοσύνης, συμβάλλοντας στη δημιουργία ενός σχολικού περιβάλλοντος όπου κάθε μαθητής μπορεί να αισθάνεται αποδεκτός και ασφαλής.

Αναφορές

- Adolfson, A., Iedema, J., & Keuzenkamp, S. (2010). Multiple dimensions of attitudes about homosexuality: Development of a multifaceted scale measuring attitudes toward homosexuality. *Journal of homosexuality*, 57(10), 1237-1257.
- Ashmore, R. D., Deaux, K., & McLaughlin-Volpe, T. . (2004). An organizing framework for collective identity: articulation and significance of multidimensionality.. *Psychological bulletin*, 130(1), 80.
- Balthazart, J. (2024). *Η Βιολογία της ομοφυλοφιλίας*. Αθήνα : Πανεπιστημιακές εκδόσεις Κρήτης.
- Beauvoir, S. D. (2009). *Το δεύτερο φύλο*. Αθήνα : Μεταίχμιο.
- Berk, L. (2019). *Αναπτυξιακή Ψυχολογία: Η προσέγγιση της Δια Βίου Ανάπτυξης*. Αθήνα : Κριτική.
- Birkett, M., Espelage, D. L., & Koenig, B. (2009). LGB and questioning students in schools: The moderating effects of homophobic bullying and school climate on negative outcomes. *Journal of youth and adolescence*, 38, σσ. 989-1000.
- Bronfenbrenner, U. &. (2007). The bioecological model of human development. Στο *Handbook of child psychology*.
- Bronfenbrenner, U. (1994). Ecological models of human development. Στο *International encyclopedia of education* Τόμ. 3 (2), σσ. 37-43).
- Brookey, R. A. (2002). Reinventing the Male Homosexual. *The Rhetoric and Power of the Gay Gene: Indiana Press*.
- Bryman, A. (2017). *Μέθοδοι κοινωνικής έρευνας*. Αθήνα: Gutenberg.
- Cervone, D. & Pervin, L. A. (2013). *Θεωρίες προσωπικότητας. Έρευνα και εφαρμογές*. Αθήνα : Gutenberg.
- Corby, B. C., Hoodges, E. V. & Perry, D.G . (2007). Gender identity and adjustment in black, Hispanic, and white preadolescents. *Developmental Psychology*, σσ. 261-266.

- Corrigan, P., & Matthews, A. (2003). Stigma and disclosure: Implications for coming out of the closet. *Journal of mental health, 12 (03)*, 235-248.
- Creswell, J. (2016). *Η έρευνα στην εκπαίδευση. Σχεδιασμός, διεξαγωγή και αξιολόγηση ποσοτικής και ποιοτικής έρευνας*. Αθήνα : Ίων.
- Crisp, R. J. & Turner, R. N. (2023). *Κοινωνική ψυχολογία. Βασικά πεδία*. Αθήνα : Gutenberg.
- Davies, M. (2004). Correlates of negative attitudes toward gay men: Sexism, male role norms, and male sexuality. *Journal of Sex Research, 41*, σσ. 259-266.
- Dessel, A. B., Kulick, A., Wernick, L. J., & Sullivan, D. (2017). The importance of teacher support: Differential impacts by gender and sexuality. *Journal of adolescence 56*, σσ. 136-144.
- Douglas, N., Warwick, I., Whitty, G., Aggleton, P., & Kemp, S. (1999). Homophobic bullying in secondary schools in England and Wales-teachers' experiences. *Health education, 99(2)*, σσ. 53-60.
- Eggen, P. & Kauchak, D. (2017). *Εκπαιδευτική ψυχολογία. Νέοι ορίζοντες στη μάθηση και τη διδασκαλία*. Αθήνα : Κριτική.
- Espelage, D. L., Valido, A., Hatchel, T., Ingram, K. M., Huang, Y., & Torgal, C. (2019). A literature review of protective factors associated with homophobic bullying and its consequences among children & adolescents. *Aggression and violent behavior, 45*, σσ. 98-110.
- Foucault, M. (2011). *Η ιστορία της σεξουαλικότητας. Ι. Η βούληση για γνώση*. Αθήνα : Πλέθρον.
- Freud, S. (2013). *Τρεις μελέτες για τη θεωρία της σεξουαλικότητας*. Αθήνα: Νίκας .
- Gerouki, M. (2010). The boy who was drawing princesses: Primary teachers' accounts of children's non-conforming behaviours. *Sex Education*10(4), 335-348.
- Goldstein-Schultz, M. (2022). Teachers' experiences with LGBTQ+ issues in secondary schools: A mixed methods study. *Community Health Equity Research & Policy, 42(2)*, σσ. 155-169.

- Green, B. &. (1994). Assessing Heterosexuals' Attitudes Toward Lesbians and Gay Men. In *Lesbian and gay psychology: Theory, research, and clinical applications*. (Vol. 1).
- Greytak, E. A., Kosciw, J. G., & Boesen, M. J. (2013). Putting the "T" in "resource": The benefits of LGBT-related school resources for transgender youth. *Journal of LGBT Youth* 10(1-2), σσ. 45-63.
- Grigoropoulos, I. P. (2010). Adaptation of the attitudes toward lesbians and gay men (ATLG) scale into the Greek language. *Archives of Hellenic Medicine*, 27(5), σσ. 787-792.
- Hall, W. J., & Rodgers, G. K. (2019). Teachers' attitudes toward homosexuality and the lesbian, gay, bisexual, and queer community in the United States. *Social Psychology of Education*, 22, σσ. 23-41.
- Hill, R. J.-3. (2017). Attitudes and behavior. In *Social psychology*, σσ. 347-377.
- Hogg, M.A. & Vaughan, G.M. (2023). *Κοινωνική ψυχολογία*. Αθήνα: Gutenberg.
- Jenkins, R. (2007). *Κοινωνική ταυτότητα*. Αθήνα : Σαββάλας.
- Jennings, T. &. (2008). Sexual orientation topics in elementary teacher preparation programs in the USA. *Teaching Education, Sexual orientation topics in elementary teacher preparation programs in the USA*, σσ. 261-278.
- Kolb, B. & Whishaw, I. A. (2018). Βασικές αρχές νευροψυχολογίας του ανθρώπου. Αθήνα : Gutenberg.
- Kosciw, J. G., Clark, C. M., Truong, N. L., & Zongrone, A. D. (2020). *The 2019 National School Climate Survey: The Experiences of Lesbian, Gay, Bisexual, Transgender, and Queer Youth in Our Nation's Schools. A Report from GLSEN. Gay, Lesbian and Straight Education Network (GLSEN)*. 121 West 27th Street Suite 804: New York, NY 10001.
- Kring, A. M., Davison, G.C., Neale, J. M. & Johnson, S.L. (2010). *Ψυχοπαθολογία*. Αθήνα: Gutenberg.
- Martin, P. Y. (2004). Gender as social institution. *Social forces*, 82(4), σσ. 1249-1273.

- McShane, S., & Farren, M. (2023). An exploration of teachers' knowledge and awareness of issues and barriers encountered in supporting LGBT+ students: a study in a catholic secondary school in Ireland. *Equity & Excellence in Education*, 56(1-2), σσ. 114-128.
- Meyer, I. H., Ouellette, S. C., Haile, R., & McFarlane, T. A. (2011). "We'd be free": Narratives of life without homophobia, racism, or sexism. *Sexuality Research and Social Policy*, 8, σσ. 204-214.
- Morrison, M. A., & Morrison, T. G. (2002). Development and validation of a scale measuring modern prejudice toward gay men and lesbian women. *Journal of Homosexuality*, 43, 15-17.
- Nappa, M. R., Palladino, B. E., Menesini, E., & Baiocco, R. (2018). Teachers' reaction in homophobic bullying incidents: The role of self-efficacy and homophobic attitudes. *Sexuality Research and Social Policy*, 15, σσ. 208-218.
- Nolen-Hoeksema, S., Fredrickson, B., Loftus, G. & Lutz, C. (2022). *Εισαγωγή στη Ψυχολογία των Atkinson και Hilgard*. Αθήνα : Παπαζήση .
- Page, M. L. (2017). From awareness to action: Teacher attitude and implementation of LGBT-inclusive curriculum in the English language arts classroom. *Sage Open*, 7(4), 2158244017739949).
- Pérez-Testor, C., Behar, J., Davins, M., Sala, J. L. C., Castillo, J. A., Salamero, M., ... & Segarra, S. (2010). Teachers' attitudes and beliefs about homosexuality. *The Spanish journal of psychology*, 13(1), σσ. 138-155.
- Poteat, V. P., & Vecho, O. (2016). Who intervenes against homophobic behavior? Attributes that distinguish active bystanders. *Journal of school psychology*, 54, σσ. 17-28.
- Poteat, V. P., Slaatten, H., & Breivik, K. (2019). Factors associated with teachers discussing and intervening against homophobic language. *Teaching and teacher education*, 77, σσ. 31-42.
- Salmivalli, C., Voeten, M., & Poskiparta, E. (2011). Bystanders matter: Associations between reinforcing, defending, and the frequency of bullying behavior in

- classrooms. *Journal of Clinical Child & Adolescent Psychology*, 40(5), σσ. 668-676.
- Savin-Williams, R. C. . (2009). How many gays are there? It depends. Contemporary perspectives on lesbian, gay, and bisexual identities, 5-41.
- Schneider, M. S., & Dimito, A. (2008). Educators' beliefs about raising lesbian, gay, bisexual, and transgender issues in the schools: The experience in Ontario. *Canada. Journal of LGBT Youth*, 5(4), σσ. 49-71.
- Sondag, K. A., Johnson, A. G., & Parrish, M. E. (2022). School sex education: Teachers' and young adults' perceptions of relevance for LGBT students. *Journal of LGBT Youth*, 19(3), 247-267.
- Stacey, J. & Biblarz, T.J. (2001). (How) does the sexual orientation of parents matter? *American Sociological Review* , 159-183.
- Swanson, K., & Gettinger, M. . (2016). Teachers' knowledge, attitudes, and supportive behaviors toward LGBT students: Relationship to Gay-Straight Alliances, antibullying policy, and teacher training. *Journal of LGBT youth* 13(4), σσ. 326-351.
- Tajfel, H., Turner, J. C., Austin, W. G., & Worchel, S. . (1979). *An integrative theory of intergroup conflict. Organizational identity: A reader*, 56(65), 9780203505984-16.
- Taylor, C. G., Meyer, E. J., Peter, T., Ristock, J., Short, D., & Campbell, C. (2016). Gaps between beliefs, perceptions, and practices: The Every Teacher Project on LGBTQ-inclusive education in Canadian schools. *Journal of LGBT Youth* 13(1-2), σσ. 112-140.
- Ünlüer, E. (2018). Examination of Preschool Teachers' Views on Sexuality Education. *Universal Journal of Educational Research*, 6(12), 2815-2821.
- Van Leent, L. (2017). Supporting school teachers: Primary teachers' conceptions of their responses to diverse sexualities. *Sex Education*, 17(4), σσ. 440-453.
- Walters, A. S., & Hayes, D. M. . (1998). Homophobia within schools: Challenging the culturally sanctioned dismissal of gay students and colleagues. *Journal of Homosexuality*, 35(2), 1-23.

- Yzerbyt, V. & Klein, O. . (2022). *Κοινωνική Ψυχολογία*. Αθήνα: Πεδίο.
- Zomerén, B., Spears, R. & Vugt, M. (2015). Social identity theory and social movement participation: The mediating role of perceived injustice for members of a stigmatized social category. *Group Processes & Intergroup Relations*.
- Αργύρη, Ε. &. (2023). Συμπερίληψη μαθητών με διαφορετικό σεξουαλικό προσανατολισμό και ταυτότητα φύλου στο ελληνικό σχολείο. *Education Sciences*, σσ. 35-57.
- Ηλιοπούλου, Χ., Νικολακάκης, Ν., Διακουμάκου, Φ., & Γραμμενίδης, Κ. . (2018). *Πρώτη πανελλαδική έρευνα για το σχολικό κλίμα–Έκθεση αποτελεσμάτων: Οι εμπειρίες της ΛΟΑΤΚ+ μαθητικής κοινότητας στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση*. Αθήνα: Colour Youth.
- Θάνος, Θ. & Κογκίδου, Δ. (2022). *Φύλο και εκπαίδευση: Για μία Συμπεριληπτική Εκπαίδευση Χωρίς Βία και Διακρίσεις (Συλλογικός τόμος)*. Αθήνα : Τζιόλα .
- Καραδήμος, Δ. (2022). *Ομοφοβία στο Ελληνικό Εκπαιδευτικό Σύστημα. (Μεταπτυχιακή εργασία)*. Αλεξανδρούπολη: Δημοκράτειο Πανεπιστήμιο Θράκης .
- Κερίμι, Ν. (2021). *Η διερεύνηση της ετοιμότητας των εκπαιδευτικών Πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης σε θέματα σεξουαλικού προσανατολισμού και ταυτότητας φύλου των παιδιών σχολικής ηλικίας*. Φλώρινα : Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας .
- Κουρουτσίδου, Μ. & Γκαζούκα, Μ. (2021). *Όψεις φύλου και διακρίσεων*. Αθήνα: Γκόνη.
- Κυπράκη, Σ. (2023). *Οι αντιλήψεις των εκπαιδευτικών Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης σχετικά με το σεξουαλικό προσανατολισμό και τον τρόπο αντιμετώπισης φαινομένων Σχολικού Ομοφοβικού Εκφοβισμού(Δημοσιευμένη Μεταπτυχιακή εργασία)*. Αθήνα : Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών.
- Λωρίδας, Σ. (2022). *Ομοφοβικός σχολικός εκφοβισμός: Απόψεις εκπαιδευτικών της Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης (Διπλωματική εργασία)*. Πάτρα: Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο.
- Μπούνα, Α. & Παπάνης, Ε. (2020). *Ταυτότητα φύλου και σεξουαλικότητα. Σύγχρονα θέματα*. (Συλλογικός τόμος). Αθήνα : Ηδύπεια .

- Μυλωνάκου-Κεκέ, Η. (2019). *Σχολείο, Οικογένεια και Κοινότητα. Συνεργασία, Ενδυνάμωση και Ανάπτυξη*. Αθήνα : Αρμός.
- Παπαθανασίου, Ν. & Χρηστίδη, Ε. Ο. (2020). *Συμπερίληψη & Ανθεκτικότητα. Βασικές αρχές Ψυχοκοινωνικής στήριξης σε θέματα σεξουαλικού προσανατολισμού , ταυτότητας, έκφρασης και χαρακτηριστικά φύλου*. Αθήνα : Gutenberg.
- Πατεράκη, Μ., Ορφανίδου, Φ., & Σκίμπας, Α. (2018). *Έρευνα για την εμπειρία των εκπαιδευτικών από την υλοποίηση του θεματικού άξονα "Εμφυλές ταυτότητες" το σχολικό έτος 2016-2017*. Αθήνα : Πολύχρωμο Σχολείο.
- Φώτη, Π. (2016). *Ετερότητα, Προκατάληψη και Στερεότυπα στη Σχολική Τάξη. Μέθοδοι Διαχείρισης από τον Εκπαιδευτικό*. Αθήνα : Γρηγόρη.
- Χαρέλα, Σ. (2022). *«Σχολική ηγεσία, κοινωνική δικαιοσύνη και συμπερίληψη σε ζητήματα σεξουαλικού προσανατολισμού, έκφρασης και ταυτότητας φύλου στο σχολικό πλαίσιο (Διπλωματική εργασία)»*. Φλώρινα : Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας .

Εσωτερική Επιτροπή Ηθικής και Δεοντολογίας

(Βόλος): 23 /4 /2024

Αριθμ. Πρωτ.: 277

Αίτηση Εξέτασης της πρότασης για διεξαγωγή Έρευνας με τίτλο:

«Ζητήματα ταυτότητας και έκφρασης φύλου: Αντιλήψεις εκπαιδευτικών και στάσεις για τη δημιουργία συμπεριληπτικού σχολικού περιβάλλοντος».

«Identity and Gender Expression Issues: Educators' Perceptions and Attitudes Towards Creating an Inclusive School Environment».

Επιστημονικώς υπεύθυνη – επιβλέπουσα: Μπεαζίδου Ελευθερία

Ιδιότητα: Επίκουρη Καθηγήτρια Κοινωνικής Παιδαγωγικής

Τμήμα: Παιδαγωγικό Τμήμα Ειδικής Αγωγής

Ίδρυμα: Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Επιστημονικώς υπεύθυνη – επιβλέπουσα: Ρούση Χριστίνα

Ιδιότητα: Επίκουρη Καθηγήτρια Εκπαιδευτικής Ψυχολογίας

Τμήμα: Παιδαγωγικό Τμήμα Ειδικής Αγωγής

Ίδρυμα: Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Κύριος/α ερευνήτρια - φοιτήτρια: Μαρία- Άννα Μπίστα

Πρόγραμμα Σπουδών: Βασικές προπτυχιακές σπουδές στην Ειδική Αγωγή

Ίδρυμα: Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Τμήμα: Παιδαγωγικό Τμήμα Ειδικής Αγωγής

**Αφαίρεση προσωπικών
δεδομένων (Υπηρεσία
Βιβλιοθήκης &
Πληροφόρησης
Πανεπιστημίου
Θεσσαλίας)**

Η προτεινόμενη έρευνα θα είναι: (βάλτε το γράμμα X δίπλα από το είδος της έρευνας)

Ερευνητικό πρόγραμμα Διπλωματική εργασία x Μεταπτυχιακή έρευνα Διδακτορική Έρευνα

Ανεξάρτητη έρευνα

Τηλ. επικοινωνίας:

Email επικοινωνίας: mbista@o365.uth.gr

Η Εσωτερική Επιτροπή Ηθικής και Δεοντολογίας του Παιδαγωγικού Τμήματος Ειδικής Αγωγής του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας μετά την από 23-4-2024 συνεδρίασή της εγκρίνει τη διεξαγωγή της προτεινόμενης έρευνας.

Ο Πρόεδρος της
Εσωτερικής Επιτροπής Ηθικής και
Δεοντολογίας

(Ονοματεπώνυμο, υπογραφή))

